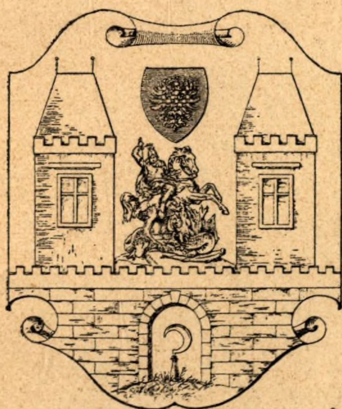
Z MINULOSTI MĚSTA TOVAČOVA A OKOLÍ.

VYPRAVUJE ANTONÍN UGWITZ,

UČITEL MĚŠŤANSKÉ ŠKOLY.

ZNAK MĚSTA TOVAČOVA.

1907.

TISKEM VÁCLAVA HORÁKA V PROSTĚJOVĚ.

Topographica Effigies Civitatis, et Castri Towaczowiensis, prout hodie Anno 1719 sub Dominatu Illustriß:
DD. IOANNIS GERARDI PETERSWALDSKY Domini de PETERSWALD (Titl:)
ex latere Meridionali conspicitur

Fischer sc. Praga

TOVACOV V R. 1719.

Dílko »Z MINULOSTI MĚSTA TOVAČOVA A OKOLÍ« jest poslední prací zesnulého učitele ANTONÍNA UGWITZE. Mezi tiskem stihla jej smrt. Pokládali jsme za svou povinnost z úcty k zesnulému tisk zajímavé a pečlivé práce dokončiti a odevzdati ji veřejnosti svým nákladem.

V PROSTĚJOVĚ, v dubnu 1907.

KNIHTISKÁRNA VÁCLAVA HORÁKA
V PROSTĚJOVĚ.

I.

Tovačovsko za pravěku.

Krajina naše obývána již za dob pradávných. Máme více k tomu dokladův.

U Věrovan mezi osadou a silnicí objeveno v letech 1890 a 1900 několik hrobů s bronzovými závěsky, prsteny, knoflíky, náramky atd.

Severně Tovačova v „Hraďouchu“ (ve hliníku nad bývalým Hradeckým rybníkem) vyskytují se stopy osady neolithické (z mladší doby kamenné), jakož i z časů pozdějších. Vykopány tu: koštěná šídla, hladidla, opracované parohy, kamenné sekyry, mlaty, nože, pak bronzová jehlice, kroužky, přesleny, kolečka, dále různé nádoby tuhové s vislými rýhami atd.

V Ivani na „Předních dílech“ rozorává se popelnicové pole s krásnými nádobami.

„Na basách“ u cukrovaru tovačovského a při stavbě dráhy v letech 1895 a 1896 otevřeno několik hrobů s keramikou lužickou.

V Klenovicích na farském poli nad Valovou vyorány četné střepiny rázu březolupského.

V Klopotovicích nalezen kamenný mlat.

V Oplocanech objeven v cihelně na „Svárově“ hrob s velkými nádobami a odkryty jámy s nečetnými věcmi.

V Uhřičicích při stavbě dráhy uhozeno na pohanské pohřebiště s četnými nádobami.

V Rakodavech přišli ve hliníku na hrob o 5 nádobách lužického tvaru. (Vlastivěda Moravská: Morava za pravěku. Napsal J. L. Červinka. 1902.)

Také zámek tovačovský vystaven jest, jak z povahy místa a ze zbytků valů souditi lze, na místě pravěkého hradiska slovanského. (Dr. Wankel, Mitteil. d. Centr. Comm. 1880.) Že Tovačov jest osadou prastarou, dosvědčuje i název části města „Hrobí“, táhnoucí se od zámku směrem ku farnímu kostelu. Zajisté bývalo tu pohanské hrobiště.

Žil tedy u nás člověk pospolitě v rodinách již dávno před Kristem, kdy neznaje kovů, všechny své nástroje robil si z kamene a kosti, kdy živil se lovem, avšak ochočoval i divoká a choval již domácí zvířata, zabýval se orbou, odíval se koží zvířecí, avšak pěstoval i len a tkal různé látky.

Orby a pokoje milovný ten lid žil v osadách na nízkých táhlých svazích hlavně u vod. I byla naše krajina tehdy skutečně bařinatá a močálovitá. Také už obchodoval týž národ se sousedními kmeny příbuznými i cizími.

Útvar naší země k jihu hlubokým údolím řeky Moravy otevřené; jakož i koryty řek Bečvy a Odry takořka sám ukazoval cestu obchodníkům pokročilejších zemí jižních na sever hlavně pro jantar při Baltickém moři putujícím. S nimi zajisté přišly prvé tovary kovové do našich krajů. Teprve později vznikla u nás jakási samostatnější výroba podobných věcí.

Že i Římané za obchodem k nám přicházeli, soudíme z nálezu římských mincí. V písku z řeky Moravy u Tovačova vyveženém nalezen měděný peníz římského císaře Gal. Maximiana.

V Klenovicích vyorán na trati ve „Žlebích“ denár římského císaře Aurelia , na „Čtvrtích“ pak denár cís. Maximiana. (Vlastivěda Mor.: Morava za pravěku, str. 288 a 191.)

Postupem času stala se Morava rejdištěm různých národův, až ji pak obsadili pohanští naši předkové.

II.

Od vzniku Tovačova až do vymření pánů z Cimburka roku 1502.

Ku pověsti o založení Tovačova odnáší se v zámku nacházející se obraz, jenž tlumočí následující prý událost: Olomucký kníže Vratislav, syn Spytihněva II., lovíval častěji ve hvozdech zdejší krajiny, která se mu tak zalíbila, že vystavěl si tu lovecký zámek. Stalo se to asi r. 1059.

Po soudě archaeologa dra. Wankla vznikl však zdejší hrad mnohem dříve.

Zajisté sdíleli první obyvatelé hradu a okolí tytéž slasti a strasti, o nichž všeobecné dějiny nám vypravují.

V listinách Tovačova poprve se vzpomíná r. 1203, kdy se po Tovačovu psali Vok i Pomněn (Codex dipl. Mor. II. 14.—16.)

V letech 1210—1211 opět uvádí se „Pomegien de Towachow“ — Pomněn z Tovačova. (Cod. dipl. II. 56.)

Jiný Vok, syn Pomněnův, zapsán jest r. 1232 za svědka o zboží Boleloucké. (Cod dipl. II. 238.—239.)

Pod hradem Tovačovem rozkládala se na slovanském právě založená osada téhož jména (nynější Široká ulice). Města s rynkem tehdy ještě nebylo.

Kterak se potomně Tovačov s Oplocany, Vyklekami, Hrdibořicemi, Věrovany, Kralicemi a Pivínem stal zbožím královským, není povědomo.

Léta 1297. král Václav II. vzdal faráři tovačovskému Jakubovi a tamnějšímu kostelu sv. Jiří a Stanislava markrabský dvůr se 2 k němu příslušejícími lány a štěpnicí a kromě toho ještě jeden lán ve vsi Oplocanech, pak 3 lány a 2 krčmy ve Vyklekách, dále blízký mlýn, les, luka, pastviny a též jiné dávky a desátky zeměpanské z Tovačova a Vyklek. Nadání to r. 1303 potvrdil olomucký biskup Jan. (Volný, Kirchliche Topographie, V. 88 a V. Prasek, Tovačovská kniha ortelů Olomuckých, XXVII.) Chrám sv. Jiří stál snad na místě nynějšího kostela hřbitovního taktéž sv. Jiří zasvěceného.

Počátkem 14. století založeno naproti tvrzi Staré město na německém (saském čili Magdeburském) právě i taktéž Tovačovem nazváno, kdežto na českém právě trvavší městečko pokleslo na vesnici, jíž dostalo se potom jména Tovačovec. Východně od ní byla dědina Cíp. (Obě osady splynuly napotom jako předměstí s Tovačovem.)

Staré město sestávalo původně jen z 8 domů na pořadí, kdež nyní „obecní radnice“ se nalézá, a pak z ulic Hrobských.

Roku 1321 král Jan Lucemburský zastavil za 3000 hřiven grošů českých panu Jindřichovi z Lípy (Lipé) městečko a tvrz Tovačov s vesnicemi Věrovany, Oplocany, Vyklekami, Pivínem, Čelčicemi, Hrdibořicemi a Kralicemi. (Cod. dipl. VII. 811.) Některé vesnice časem od Tovačova odpadly, ale pak zase ku zboží přikoupeny byly.

Léta 1327 týž král panu Jindřichovi z Lipé za Tovačov pustil Třebovou, aby Tovačovské zboží v zástavu dáti mohl panu Albrechtovi z Cimburka, jehož manželkou byla paní Sabina z Koryčan.

Při rodě pánů z Cimburka zůstal pak Tovačov od r. 1327 až do r. 1502.

Páni z Cimburka.

Páni z Cimburka, usedlí někdy v Čechách i na Moravě, zaujímali po klesnutí a vymření pánů z Kravař, zvláště v 15.

století, pro svou moc a zásluhy první místo ve šlechtě morav ské. Jmenovali se původně z Lipnice a nosili červené a bílé cimbuří (= vrch hradní zdi obyčejně zubatý, ježto v sobě skuliny pro střílení mívá) za znak ve štítu svém.

Čeští pánové tohoto rodu na helmě měli páví ocas, moravští dvě složená křídla orličí.

Rekovný pan Bernart z Lipnice vystavil si okolo r. 130? nový hrad u Trnávky nedaleko Mor. Třebové, kterémuž dle rodního znaku svého dal jméno Cimburk (Zinnenburg), načež počal se psáti „z Cimburka".

Když asi r. 1320 postoupiti mu bylo hrad tento král Janovi Lucemburskému, zbudoval si u Koryčan na Kyjovsku hrad „Nový Cimburk".

Moravský rod pánů z Cimburka dělil se prodlením času na více odvětví a sice na pány: z Tovačova, Křídla, Drahotúš, Šumberka, Sehradic, Hvězdic, Slavičína, Brumova a Jičína.

Albrecht z Cimburka.

Albrecht z Cimburka (1316—58), syn Bernartův, stal se praotcem linie pánů Tovačovských z Cimburka.

Tovačov jsa r. 1352 ještě zbožím markrabským, ač zastaveným, měl již tehda své vlastní právo (vyšší), jehož obvod původně vztahoval se toliko na dědiny k panství Tovačovskému příslušné, i rostl tou měrou, jak rostlo i panství.

Vyššímu právu Tovačovskému podřízena byla malá práva vesnická[1]), která krevných vin a hrdelných věcí nesoudila.

Agenda s těmito právy byla původně ústní.

K vyššímu právu do Tovačova podávány věci, o kterých se nestal konec při právech malých, a pak záležitosti, jimiž fojt a konšelé na vesnici nerozuměli. I vydávalo pak Tovačovské právo malým právům případné naučení.

Mělo vyšší právo Tovačovského svého právního písaře, který věci ústně přednešené zapisoval, a fojt městský měl ovšem též větší právní zkušenost.

Nepřestaly-li strany na nálezu práva Tovačovského, příslušelo tomuto, právní věc olomuckým konšelům, jakožto vrchnímu právu, ku rozhodnutí předkládati.

---

[1]) Pokud zjištěno, vyššímu právu Tovačovskému podřízena byla postupem času tato malá práva vesnická: Věrovany, Lobodice, Ejvany, Hrdibořice, Oplocany, Čelčice, Troubky a Klopotovice. Rakodavy měly a s Věrovany společné právo.

Ve příčinách hrdelních vrchní právo Olomucké povolovalo neb nařizovalo sáhnouti k někomu právem útrpným i vydávalo konečné ortele.

V Tovačově trvala také šatlava, do kteréž delikventi, jakmile se jednalo o věci hrdelní, z okolních vesnic byli přivedeni. A potřeba toho nastávala vždy tehda, když běželo o mučení.

Útrpné čili ostré právo, buďto suché, buď světlé, konalo se v Tovačově a počátečně též poprava souzenců. Útraty platilo to právo, jehož příslušníkem byl souzenec.

Vyššímu právu Tovačovskému náležela oprava (ochrana) nad malými právy vesnickými.

Jako purkmistr a fojt města Tovačova jen na příslušenství městském (purkrechtu) mohli říditi a souditi, tak i vrchnost na svém vlastním zámeckém obvodě samostatně si vedla a počínala, i soudila vrahy a dávala se naučovati u vrchního práva, ano vydávala samostatné ortele o zločiny, spáchané v zámeckém obvodě.

Jinak bylo s úřadem města Tovačova; ten podléhal, když běželo o rozepře poddaných, vrchnosti. (V. Prasek, Kniha Tovačovská . . . str. XXXI.—XXXIII.)

Pan Albrecht z Cimburka držel zboží Tovačovské obyčejem zástavním i dostal od markrabí Jana 1355 půldruhého lánu a 5 podsedků v Oplocanech k dědictví.

Ctibor Kazka z Cimburka.

Jeho synovi Ctiborovi, řečenému Kazkovi z Tovačova (1358—1392), dána však r. 1358 markrabím Janem městečko a tvrz Tovačov s podacím a mlýnem i se 2 dvory, pak vesnice Tovačovec, Věrovany Oplocany, Výkleky a část markrabské Ejvaně, dále mlýn přede vsí Věrovany, pak louky a pastviny blíže Uhřičic, Lobodic Nenakonic a Rakodav (k tomu též právo ořechovní[1]) v léno. (Cod. dipl. IX. 80—81.) Té doby činí se také první zmínka o městském kostele farním sv. Václava.

Ctibor Kazka byl nejvyšším komorníkem soudu Brněnského i rozmnožoval a zveleboval panství své.

Již r. 1365 přikoupil ku svému zboží $1/2$ dvoru, $1/2$ mlýna, $1/2$ štěpnice, $1/2$ krčmy, pak 5 čtvrtí rolí a dva dvorce s příslušenstvím od Budislava z Rakodav za 70 hřiven grošů pražských

[1]) „Ořechovní“ platil ten, kdo do panských lesů chodil sbírat ořechy, jahody, houby atd.

mor. čísla (1 hř. = 64 gr.), kdežto ostatní polovice dvora se stavením, pak půl mlýna, ½ štěpnice atd. příslušely Benešovi z Víškova, který zboží toto prodal r. 1368 Onešovi z Lobodic. Tehda žilo ve vsi Ivani několik zemanů, kteří tu svobodné dvory a lány měli.

Proto snažil se Ctibor Kazka je skoupiti a se zbožím Tovačovským sloučiti.

Roku 1371 (12. března) Milota z Evaně prodal Ctiborovi z Cimburka 1½ lánu se vším příslušenstvím za 26 hřiven grošů pražských čísla mor.

Téhož léta (po 11. listopadu) Oneš, Jan a Svatoš z Nezamyslic postoupili mu za 100 hřiven grošů pražských mor. čís. 1½ lánu ve vsi Ejvani a tvrz v Nezamyslicích s její příslušenstvím.

Roku 1373 (13. ledna) Zbinka, vdova po Alešovi z Evaně, prodala Ctiborovi z Cimburka dvůr v Evani za 30 hřiven grošů pražských čísla mor.

Léta 1382 (15. května) vzdal markrabí Jošt panu Ctiboru Kazkovi dva lány a čtvrt rolí s podsedkem v Evani.

Roku 1385 (23. ledna) Beneš Dúpovec z Valče postoupil Ctiborovi z Cimburka tři lány rolí beze čtvrti, krčmu, zahradu a louku s příslušenstvím ve vsi Evani za 60 hřiven grošů pražských čísla mor.

Již před tím byl Vok z Kravař na Jičíně pustil Ctiborovi Kazkovi r. 1380 (17. října) vsi Troubky a Člunek[1]) se tvrzí, mlýnem a dvorem v Troubkách a jiný mlýn u Troubek na řece Moravě, pak břeh Moravy táhnoucí se k Brodku („Roztoky“), dále Bečvu u Dluhonic, potok Lukavec, kostelní podací a jiné příslušenství za 330 hřiven grošů pražských čís. mor. (Český Archiv XVI.)

Ctibor Kazka měl 4 syny Albrechta na Tovačově, Bernarta záhy zemřelého (1397—99), Předbora na Dřevohosticích a na Křídle (1398—1420) a Matouše na Strážišti (1397—1421).

Albrecht II. z Cimburka.

O působnosti Albrechtově na Tovačovsku skrovných máme zpráv. Jisto jest, že vřele přál lidu poddanému.

Listem daným na Tovačově v úterý den sv. Fabiana a Šebastiana r. 1411 pustil městu Tovačovu odmrt a dal mu

---

[1]) Osada tato později zanikla; na ni připomíná trať „na Člunkách“.

právovarečnictví s vystavením piva do Ejvaně, Vyklek, Oplocan a Lobodic.[1])

Listina dotyčná zní:

„My Albrecht z Cimburka, odjinud z Tovačova, vyznáváme položení tohoto listu všem nynějším i budoucím, že s dobrým rozmyslem i s dobrou radou napřed chtíce město naše, řečené Tovačov, lépe množiti tak na lidech, jakožto na zboží a práva toho, kterého dříve nikdy nemělo, ani bývalo až do tohoto času milostivě potvrditi tím úmyslem, aby den ode dne mohlo se lepšiti i osaditi, dáváme nejprve řečenému městu na to plné svobodnictví a moc, že zvláště i všeci naši potom erbové i naši erbníci potomkové budoucí, nyní i věčně žádných odmrtí, ježto dříve na nás neb na naše předky spravedlivě slušely, nechceme ani máme bráti nižádným obyčejem anebo právem ani od měšťanův, ani od jejich spolubydlících tu v městě, než ty, jisté odmrti sprostně jim měšťanům našim, kteřížto v městě nyní jsou neb tehdy potom budou, zostupujem i dáváme takým obyčejem a způsobem: Kdyžby kteréhožkolivěk času tu v městě událo se z světa tohoto smrtí sejíti a děti nemajíce, tehdy přátelé jeho nejbližší ve všecko a zvláště zboží hbité (movité) i nehbité mají se vázati a mocně vlásti, a nechcem, aby to zboží neb ten statek odmrtí těch z našeho svrchu psaného města na jiné zboží jiných pánů bylo vydáno, než tu v našem městě, kdožby měl nejbližší, uvaž se, aby užíval. Pakli který umřel nemaje dětí ani žádného přítele, jenžto by se mohl na ten jeho statek spravedlivě táhnouti a právem obdržeti, tehdy dříve řečení konšelé a přísežní naši měšťané, kteříž nyní jsou aneb tehda budou ustanoveni, ten statek jistý aneb tyto odmrti na potřebné polepšení svrchupsaného našeho města Tovačova mají naložiti podle panské rady. —

A také jim přičiňujeme, aby z Ejvaně, z Vyklek, ani z Oplocan odjinud piva nevozili, než z našeho města Tovačova. Více přičiňujem, aby z Lobodic přes ty mosty Vyklické piva odjinud nevozili, než když z Tovačova, z našeho města, povezou kúpíce.

Také tu moc dáváme, aby z našeho předměstí, což k tomu městu sluší, piva jinde nebrali, než v dříve jmenovaném v našem městě Tovačově. Pakli by kdo přes to jinde pivo brali, aby měšťané naši, nynější i budoucí, jim bránili, bijíce džbány i láhvice, a k tomu aby popraveno bylo našeho dříve řečeného města právem. A dříve řečeni naši měšťané mají jim záměr spravedlivý dávati; pakli by nedávali a jim spravedlnosti nečinili,

---

[1]) Později dovoleno měšťanům i do ostatních poddaných osad pivo vystavovati.

aby k nim k našim často jmenovaným měšťanům popraveno bylo. —

A také aby v žádné vsi vína nedávali, než m(o)šty až do sv. Martina, a po sv. Martině nemají šenkovati, leč jim měšťané naši dříve řečení odpustí šenkovati. Pakliby vždy bez jejich odpuštění víno šenkovali, mají měšťané k tomu popraviti svým městským právem, jakž toho ten běh záleží. Více že naši ouředníci žádnej jim překážeti nemají ničímž na ničem, kdyžby svým právem všech navrchupsaných věcí bránili. A také byl-li který hofer mezi dříve řečenými našimi měšťany a mezi nimi smrtí zšel z tohoto světa nemaje dětí ani žádných přirozených přátel, konšelé a přísežníci tohoto města našeho tu odmrt vezmouce mají tak naložiti, jakož jest navrchu psáno. Více kdyžby kterého Bůh neuchoval z těch měšťanů dříve jmenovaných, aby ta odmrt ležela až do roka, tak aby vždy poplatkové paušti dotud nescházeli, zda-li by se který přítel nahodil aneb optal A jestliže by se žádný přítel neoptal po roce, tu odmrt vezmouce dříve řečení měšťané a konšelé naložiti mají to podle rady panskéj na polepšení často jmenovaného našeho města.

A na potvrzení a lepší svědomí svú smy pečeť k tomuto listu se vším dobrým vědomím přivěsili. Jenž jest dán tento list v Tovačově léta narození syna Božího tisícího čtyrystého jedenástého v outerý den sv. Fabiána a Šebastiána.“ (Zámecký archiv.)

Ku sklonku života Albrechtova počalo se u nás šířiti učení Husovo.

Když byl Albrecht II. z Cimburka r. 1416 odebral se na věčnost, synové jeho Jan na Tovačově (1416—1464) a Ctibor na Drahotouších (1416—1433) přijali na Tovačov, kterýž úmrtím markrabí Jodoka čili Jošta r. 1411 stal se zase královským manstvím, l. 1418 léno od samého krále Václava IV.

Jan z Cimburka.

Brzy ujal se Jan z Cimburka držení Tovačova sám. Jsa horlivým vyznavačem kalicha, povolal na své statky kněze pod obojí, pročež husitism u nás pevně se zakořenil. Na tvrzi tovačovské bývalo hlučno od lidu válečného. Tvrz chráněna velkými rybníky kolem ní. Většina obyvatel v městě a okolí znala se k novému učení přičiněním husitského kněze a faráře Šimona z Tišnova, jenž do r. 1419 tu pobyl. Po něm působil zde kališnický kněz bývalý řeholník augustiniánský Egid. (Volný, V. 89.)

Jan Tovačovský z Cimburka stav se vůdcem husitské strany moravské vynikal neobyčejnou statečností. Roku 1420 bojoval pod Vyšehradem, 1426 u Ústí a 1427 u Tachova. Téhož léta osadil se na Odrách, odkudž hubil celé okolí. Zničiv tehdejší doly na zlato a stříbro kolem německého Fulneka, zmocnil se i města Nového Jičína, té doby převahou německého. (Cerroni, Nachrichten.)

Roku 1428 držel Přerov v moci své. Koncem října téhož roku přijel na své zpáteční cestě z Čech do vlasti své bývalý prozatímní král český, litevský kníže Zikmund Korybutovič s hejtmanem polským Puchalou a zástupcem branného lidu do Tovačova, odkudž druhého dne ubíral se do Přerova, kdež pana Jana Tovačovského smířil se Smilem Bitovským pro nějaké různice. (Vlastivěda Mor.: Dějiny Moravy.)

Husité opět osadili se na Tovačově r. 1430 a drželi jej ještě 1431.

V srpnu 1431 rakouský vévoda Albrecht, jemuž byl císař Zikmund r. 1423 Moravu v léno dal, obléhal také město Přerov. Tehdy jeho sveřepí vojínové plenili též okolí Tovačova a vraždili lid.

Jan Tovačovský vedle udatnosti válečné slynul též výtečností svého ducha a zásluhami svými o vlast, že jak císař Zikmund, tak král Albrecht r. 1437 svěřili mu úřad hejtmana zemského na Moravě, který podržel i za velikého bezkráloví v l. 1439—53 až do panování krále Jiřího a nestranně pečoval o spravedlnost a pokoj obecný v zemi. Teprve až přítel jeho král Jiří Poděbradský bezpečně na trůn český dosedl, složil se sebe úřad svůj r. 1460. (Ottův Naučný Slovník V., 873.).

Za válek husitských (1419—34) město valně trpělo i jal se Jan z Cimburka je opět zvelebovati.

Asi r. 1454 poskytnul židům z Olomouce vyhnaným v Tovačově útulku.

Také dal měšťanům tovačovským, kteří v obhradě města sedí, za jistou sumu peněz nivu, role ode dvora panského za Hrobním u Tovačova ležící ku právu purkrechtnímu, aby měšťané z té nivy sobě zahrady zdělali a ke každému domu jednu zahradu právem purkrechtním si přidědili s tou však podmínkou, že zahrada nikdy od domu odprodána býti nemá, zač každé zahrady o sv. Jiří a sv. Václavě po pěti groších bílých platiti mají. (Obecní archiv.).

Listem daným v sobotu po sv. Klimentu r. 1459 taktéž pustil městu odmrt.

Jan z Cimburka pečoval i o rozmnožovánı́ panství a statků svých.

Roku 1457 (11. září) zapsal mu král Ladislav Přerov za 3000 zlatých uherských (dukátův) a 22. listopadu téhož léta potvrdil mu znova zboží Tovačovské.

A král Jiří byl Janovi z Cimburka velmi milostiv. Tak r. 1459 (14. srpna) listem v Brně daným zastavil mu a manželce jeho Žofii z Kunštátu městečko Kralice s lidmi, úroky, poplatky a všemi požitky toho městečka ve 16 stech zlatých uherských i na váze dobrých.

Léta 1464 (16. ledna) král Jiří potvrdil Janovi z Cimburka zápisy jeho na zámek Tovačov s příslušenstvím a dovolil, aby manželce své Žofie z Kunštátu věno její na vsech Vírovanech, Evani, Vyklecích a Oplocanech zapsati a vložiti dal v desky Olomucké. (Český Archiv XVI.).

Jan Tovačovský z Cimburka zemřel r. 1464 a zanechal mimo dceru Annu, dva syny Ctibora a Jana, (jinak Jaroš zvaného), kteří oba rod svůj neméně než otec proslavili.

Ctibor II. z Cimburka.

Ctibor Tovačovský z Cimburka byl z nejpamátnějších mužů, kteří v XV. století žili v Čechách a na Moravě.

Narodil se okolo r. 1437 a jsa vychován od husitských kněží, kteří klassických studií neznali, nenaučil se ani latině, za to však osvojil si bibli tak, že Písmo svaté tak věrně a snadně citoval, jako nějaký knéz kališnický.

Směr jeho ducha byl v každé příčině praktický, k čemuž veden byl otcem Janem, který mladého syna záhy uváděl do sezení soudu panského a sněmu zemského, aby důkladně poznal práva a zřízení zemská.

Počátečně drželi Ctibor a Jaroslav z Cimburka zboží Tovačovské v nedílnosti, ale brzo potom Jaroslav svou polovici pustil svému bratru Ctiborovi.

Pan Ctibor pojav okolo r. 1458 za manželku Elišku z Melic, obdržel s ní statek Náměšt, na němž sídlil až do smrti otcovy, pak přestěhoval se do Tovačova.

Jako otec byl také Ctibor věrným přívržencem krále Jiřího z Poděbrad, jemuž netoliko jako rádce, nýbrž také jako vojevůdce konal platné služby.

Když Vratislav a jiná města slezská i s biskupem Joštem proti králi Jiřímu se vzbouřily, porazil Ctibor vojsko slezské v krvavé bitvě u Pačkova (11. července 1467).

Vrátiv se pak na Moravu, snažil se pan Ctibor sorganisovati stranu králi Jiřímu věrnou a seslabiti stranu jemu odpornou, v jejížto čele stál olomucký biskup Tas, člen rodu pánů z Boskovic.

Památné jsou dopisy, které Ctibor z Cimburka v té příčině psal Tasovi; vytýká mu v nich slovy velmi úchvatnými zradu páchanou na králi a vlasti.

Avšak poměry byly již tak zviklány, že odtržení Moravy od Čech uvarovati nebylo lze, a že odpůrce Jiříkův, uherský král Matiáš, r. 1469 markrabím moravským se stal. (Slovník Naučný V. 373.)

Král Jiří Poděbradský uznávaje veliké zásluhy Ctiborovy o korunu Českou všelijak jej vyznamenával.

Roku 1465 (8. března) připsal mu na Přerově 2 tisíce zlatých uherských k první sumě (3.000 zl. uh.), již byl Jan z Cimburka králi zapůjčil.

Léta 1470 (22. května) král Jiří zastavil panu Ctiborovi městečko Kralice v 8 stech zlatých uherských.

Dne 18. prosince téhož r. 1470 dal král Ctiborovi z Cimburka list, aby ani k cudám, ani právům aneb soudům zemským nestávali lidé, kteří ku tvrzi a panství Tovačovu přísluší.

A 20. prosince téhož léta král Jiří propustil p. Ctibora z manství a dal mu tvrz Tovačov s městem Starým a s Hrobím, Novým městem[1]) s vesnicemi Tovačovcem a Cípem, pak dědiny Věrovany, Evaň, Oplocany a Vykleky s příslušenstvím k dědictví. Toliko zámek Tovačov má králi nebo lidu královskému ku potřebě proti nepřátelům býti otevřen na náklad králův beze škody Ctiborovy a jeho dědiců.

Té doby nalezli Čeští bratří v Čechách králem Jiřím pronásledovaní na statcích p. Ctiborových kýžené ochrany.

Pan Ctibor z Cimburka také rozmnožoval zboží své. Již roku 1464 (13. července) opat a konvent kláštera Hradištského u Olomouce zapsali mu 8 set kop grošův na městě a panství Hranice s příslušenstvím, načež pan Ctibor r. 1470 (8. dubna) postoupil své listy na zástavní zboží Hranice a Přerov panu Albrechtovi Kostkovi z Postupic.

Když po smrti krále Jiřího (22. března 1471) odpůrcové jeho se namáhali přivésti na trůn český krále Matiáše, opřel se tomu Ctibor z Cimburka a odebral se hned do Polska a výmluvností svou pohnul krále Kazimíra, že podmínkám od Čechů kladeným vyhověl, a když pak mladý Jagelovec

[1]) Jak z pozdějších listin vysvítá, založil Nové město p. Ctibor a spojil pak obě města v jedno právo

Vladislav 27. května 1471 za krále českého volen byl, připojil se k poslům, kteří zprávu o volbě té nesli do Polska. Pan Ctibor také nového krále do Čech doprovázel.

Po korunování svém potvrdil jej král Vladislav v úřadu hejtmana markrabství Moravského a učinil jej kancléřem království Českého i přál mu velice.

Roku 1471 (6. prosince) král Vladislav potvrdil panu Ctiborovi za mnohé a užitečné služby, „kterýmiž králi a obecnému dobrému království Českého ne lenivě, ale pracně s dobrou myslí posluhuje“, zápisův od krále Jiřího obdržených na zboží Tovačovské, aby manstvím nebylo.

A r. 1472 (13. června) král Vladislav potvrdil Ctiborovi Tovačovskému zápisův ve 24 stech zlatých uherských na městečko Kralice s příslušenstvím a připojil je k Tovačovu, uznávaje, „že on (Ctibor) s dobrú myslí a netesklivě práci jest nesl, hrdla svého i statku nelituje, když jsme jměli korunu královskú přijíti, a s námi do královstvie Českého přijel jest“.

Ctibor z Cimburka zveleboval své zboží, jednak přikupuje k němu ty které osady, jednak odprodávaje statky vzdálenější.

Tak r. 1472 (12. června) koupil od Bernarta ze Žerotína a Dřevohostic ves Hrdibořice s příslušenstvím, s mlýnem a s robotami za 400 zlatých dobrých uherských.

Roku 1476 (25. května) Ctibor z Cimburka prodal panu Vilémovi z Pernštejna, nejvyššímu komorníku cúdy Brněnské, za půl sedma tisíce zlatých dobrých uherských zboží Drahotúšské. (Český Archiv, XVI.)

Když mírem uzavřeným mezi českým králem Vladislavem a uherským králem Matiášem moc zeměpanská velice seslabena byla, za to však všecka moc veřejná do rukou stavů se dostala, obě strany, jak Vladislavova, tak i Matiášova, na sjezdě brněnském (25. března 1475) navrhly, aby Ctibor z Cimburka již jediným hejtmanem na Moravě byl, a oba králové návrh ten přijali a potvrdili.

Od té doby provozoval pan Ctibor neobmezenou téměř moc královskou v zemi a obě strany uznávajíce, že energie, svědomitost a šlechetnost jeho daleko převyšuje ctižádost ostatních, podrobovaly se náhledům a výrokům jeho, když viděly, že jeho moudrosti státnické žádný z tehdejších politiků se nevyrovnal.

Za Ctibora Tovačovského stal se zdejší zámek věhlasným střediskem šlechty moravské; scházívaliť se tu příbuzní a přátelé jeho z blízka i z daleka. A mnohé konány zde porady, jež nesly se jednak ku zvelebení země po nájezdech Matiášových na Moravu, jednak ku zlepšení právních poměrů ve vlasti.

Také Tovačov s okolím v letech 1468 a 1469, pak 1470 i léta 1472 výpady nepřátelskými vzal nemalou zkázu.

Tak 12. července 1470 mezi Tovačovem a Kralicemi sveden boj, ve kterém Češi za vedení Václava Vlčka z Čenova poraženi. Té doby zanikla částečně snad i ves Vykleky.

Pročež pan Ctibor r. 1475 Staré i Nové město znova založil a to tak, že obě města, Staré i Nové, tvořila jediný rynk a jedním toliko se řídila právem.

A aby trhy výroční (2), které byl král Jiří městu povolil, obživil a jarmarečníky přivábil, zavedl všeliké slavnosti se závody.

Praví v té příčině listina:

„Já Ctibor z Cimburka a z Tovačova, hejtman markrabství Moravského a kanclíř království Českého, pán na Tovačově, z Pána Boha všemohoucího naděje a milostí jeho svatou umínil sem pomocí Boží města Tovačova přičiniti a rozšířiti, a tu, kdež někdy zahrady u ulice té, jenž slula Hroby, byly jsou, město Nové založiti a vyzdvihnouti a v právo města Starého Tovačova, rynky se všemi domy Nového města vtěliti, spojiti, svázati, tak jakož by to jedno město v jednom rynku sedělo a ohrazeno bylo, dům k domu se dotýkaje. Ale však aby věčná různice mezi tím městem Novým a Starým žádná na budoucí časy vzniknouti nemohla, a hadrunkové nepovstávali, takto zřizuji, způsobuji a vypovídám k věčnému času a na věčnost držení: Aby nejprvé měšťané staroměští šenky, vářky, své obchody drželi a měli připuštěním též měšťanů novoměstských, osedlých rynkem, tak aby ti měšťané novoměstští, nynější neb budoucí, mohli též také, jak oni novoměstští, šenky, vářky a obchody své vésti, jmenovitě tito domové, počnúc panin dům[1]) i ti všickni domové, jichž jest osm na tom pořadí, též ti tři domové naproti celí, po dlouhé straně opět osm domův a na druhém pročelí jakož jest hejtmanů, též ti tři domové naproti a tak jest suma těch domů dvaceti a dva, než však o paní domu takto se vymiňuje, že ten dům svobodný všem paním Tovačovským budúcím i s zahradú býti má, a toho každá paní Tovačovská může požívati, by pak ovdověla, svobodně a vše do své smrti i k svému požitku obrátiti, jak se jí líbí. A když by tej Pán Bůh neuchoval, tehdy má na jinú paní státi vždy svobodný a nemají měšťané s tím domem nic činiti daňkami, robotami, poplatky, krom hlásky, aniž má do něho šerha jíti ani (po)slán býti, než všeho má svoboden býti, jako svobodný. Ti pak domové jiní všickni v rynku podle staroměstských všechny roboty činiti, totiž vína spouštěti, táhnouti i což oni

[1]) Nyní dům číslo 8.

od starodávna v právě mají. Také ten plat pánovný, totiž dvanácte hřiven, poněvač piva vařiti mají s nimi Staroměstskými měšťané novoměstští, společně platiti mají.

Item z těch na rynku domův na Novém městě povinni budou mně Ctiborovi a mým potomkům, pánům Tovačovským, platiti na každý svatý Jiří a na sv. Václav tolikéž jakožto z domův staroměstských, i z zahrad, kteréž jim otec můj Staroměstským v plat prodal jest, a já též sem jim zahrady v týž plat prodal, že při času sv. Jiří pět grošů a při času sv. Václava pět grošů platiti mají na věčnost z těch zahrad nad to, co z domů platiti mají.

Item když by konšelé měli sazeni býti, buďte konšelů Starého města pět a z Nového města z rynku čtyry a z ulic Hrobských jeden, a z předměstí s Cejpem dva a tak na všecky léta.

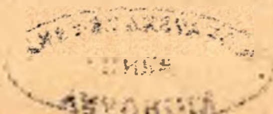
Item jakž mají obdarování královské dva jarmarky, jeden na nové léto, druhý na svatého Ducha ten pondělí, takto mezi nimi způsobuji o těch jarmarcích, aby na Starém městě byl držán na nové léto na rynku a na svatého Ducha v pondělí na Novém městě na rynku, aneb jeden rok oba na jednom městě a druhej rok též oba na druhém městě, a k těm jarmarkům měšťané společně mají vůl krmný zjednati a k závodu postaviti a z každého závodníka má dáno býti patnáste groší širokých.

Item taky mezi nimi způsobuji, šenky vinné aby žádná dva na Starém městě spolu nedržela žádného drilinku neb bečky, také žádná dva z Nového města aby spolu nedržela, než chtěli by držeti kteří dva spolu, držta takto, aby byl jeden z Nového města a druhý z Starého města.

Na hon chození jeden den v týdni každý povinen bude, když se jemu rozkáže; na robotu jíti ode dne slunce vzchodu až do západu, aby celý den dělán byl, a mají nyní a budoucí časy na šestero rozděleni býti, tak aby jeden den díl šel, druhý den druhý díl a tak až do všech šesti dní; v tejdni těch šest domů, aby se v šesti dnech, totiž v tejdni obešlo, aneb všickni jeden den jednoho toho dne.

Item suchá drva také týž měšťané dávati k sladování mají jak Staroměstští; od hajných jim nemá háječno býti, jak Staroměstským.

Tomu všemu na potvrzení a lepší jistotu pečet svou k tomuto listu svým jistým vědomím přivěsiti sme kázali. Jenž jest dán a psán na Tovačově v pondělí po sv. Ondřeji, apoštolu Božím, léta od narození syna Božího tisícího čtyrstého sedmdesátého pátého počítajíc". (Opis z originálu pověřen v Olomouci 24. ledna 1768).

Pan Ctibor Tovačovský míval také různé rozepře s držiteli úkolních statkův o ty které požitky a všeliká práva.

Roku 1482 v den sv. Antonína (17. ledna) učiněny volením olomuckého biskupa Tasa smlouvy mezi p. Ctiborem z Cimburka a kostelem Olomuckým o louky, nivy a pastvy s obou stran lidí jejich z Evaně a Hrubčic.

Dít narovnání mimo jiné: „Item najprve jakož sem já vrchupsaný Stibor udělal na těch blatech sobě a svým budúcím tři nivy, kdež někdy prvé za dávných a starých let minulých olší a rokytí veliké bylo, mé hajné, a na těch nivách já Ctibor séci a seti mám, a kdyžbykoli již ty tři nivy jakýmžkoli obilém osety byly nebo užitkem, tehdy hned mají hájeny býti. A jestliže by se pak v tom zahájení událo koňuom nebo kterému dobytku jinému beze lsti na to vjíti, a škoda kterákoli že by se stala, ta nemá svévolně mstína býti, ale má podle slušnosti škoda opravena býti. A když by kolivěk ten požitek a obilé z těch tří niv sňato bylo, tehdy mají ty tři nivy též ku pastvám obojím lidem svrchupsaných lidí svobodny býti.

Item také jakož z nadepsaných vsí lidé z staradávna jedni k druhým svobodně až ke vsi pásli a své užitky jměli, též ještě i nyní obojí jedni k druhým svobodu mějte, jakož z staradávna.

Item jakož sem já Ctibor lidem svým z Ejvaně na těch blatiech na míru provazcuov lúky nadal, proti tomu na tu míru těch provazcuov tolikéž my děkan a kapitola nadepsaní lidem svým Hrubčickým u vsi Hrubčic též odměřiti a tak mnoho dáti máme bez všelikého platu, jakož lidem páně Ctiborovým již dáno jest. A když by trávy obojí lidé sobě z těch luk sklidili, tehdy také na tom zahájení pastvy mají obojím lidem svobodny býti. A to sklizení má se všech luk státi do sv. Bartoloměje.

Item jakož sem já Ctibor také podle lidí svých lúky sobě k svému užitku udělal u Ejvaně, též my kněží a kapitola nadepsaní tolikéž luk sobě ku požitku svému u Hrubčic udělati a zahájiti máme; ale obojí mají též v tom času sklizeny býti a potom lidé na nich zvuoli jmíti.

Item jedna niva, ježto se skonávají rolné meze Hrubčických a Ejvanských, kteráž niva běží podle jednej nivy, jenž slovú Ostrovy, a mezi mú Ctiborovú najvyšší nivú u Propadlného, a mně Ctiborovi zuostati má a to za práci, že sem o toho blata práci osušování měl.

Item zákupní lúka u Hrubčic, kteráž jest z staradávna a k Hrubčicím přísluší, ta lúka při svej spravedlnosti zuostaň i s rolí, kteráž k ní přísluší, jakož od staradávna byla.

Item jezero, kteréž slove Černé, o kterémž já Ctibor a my kněží, kapitula kostela Olomuckého, v listech našich obapolně zmínku máme, toho jezera abychom obojí požívali, a lidé těch obú vsí aby v něm lovili a loviti mohli bez překážky.

Item toto také mezi sebú zjednali sme a dobré vuole ustanovujem: jestliže by kdy v časích budúcích přišla jaká potřeba na to blato a bylo potřebí opravovati, aby obojí spolu naši lidé byli sobě pomocni a povinni opravovati, proto aby zase nezašlo vodú jaké prvé zašlo bylo.

Item jestliže by lidé pannen z kláštera sv. Jakuba na předhradí Olomuckém ze vsi Klopotovic k těm pastvám a blatuom kterú spravedlnost měli a tu že by slušně užívali, aby při tom také zuostaveni a zachováni byli." (Český Archiv XVI. 241--243.)

Tehdy bývalo mezi vsemi Ivaní a Klenovicemi mnoho bařin čili blata, na něž jak Ivanští tak i Klenovští dobytek svůj na pastvu honívali. Stalo se však, že lidé z Klenovic mívali újmu na pastvách. Pročež pan Václav z Boskovic, nejvyšší komorník cudy Olomucké a držitel Klenovic, pohonil (žaloval) pana Ctibora Tovačovského a lidi jeho z Evaně. Úředníci menšího zemského práva v Olomouci spor v měsíci květnu 1482 na místě vyšetřili, i dokázáno svědky, že blata „jsú markrabství a sluší k Tovačovu", že „Ejvanéné pásli z strany své a Klenovští také z strany své a to až po okna anebo po strúhu, kterúž pan hejtman udělal v nově na okních; neb jedni k druhým nikdy svobodně jíti ani pásti nemohli a to pro blata a pro okna bezedná; a tak každá strana, jakž mohla, užívala strany své". Dále svědci vyznali, „že kdyžkoli lide obilé svá spásli a sebrali, tehdy hnali lidé z Oplocan, z Thovačova i z Vyklek a Klopotovic dobytky své na pastviska, pokudž jsú mohli, a o to nikdy žádných nebylo nesnází; ale pokudž obilé sebráno nebylo, tehdy dobytkuov hnáti nesměli".

Při tom jednáno i o jiných stížnostech.

Na tuto při sepsanou páni na sjezdě brněnském nalezli, „aby každá strana pro urovnání budoucích nesnází pastvy až po okna, kdež strúha nová udělána jest, užívala, jakž najlép umie." (Český archiv XVI. 246—252.)

Mezi pány Tovačovskými jako držiteli vsi Troubek a pány z Ludanic a z Rokytnice, kteří od kláštera Vyzovského měli zboží Chropiňské v zástavě, vznikly půhony o třetí peníz na lesích k Chropini příslušících, zejména z lesa „Příseka" řečeného, „který počátek jmá od mezí, kdež Lukavec padá v Moravu řeku a běží v ten les podle Moravy".

Pročež pan Hynek z Ludanic r. 1483 (8. srpna) učinil smlouvu s panem Ctiborem a dal mu 100 zl., aby od něho, pokud žíti bude, třetího peníze z těch lesů nebral. Po smrti páně Hynkově jeho nástupcové na Chropini povinni budou panu Ctiborovi a jeho potomkům zase třetí peníz podle desk a přísudu panského dávati . . . „Také panu Ctiborovi na každý rok duby ku stavení od Xti až do polúkopí s práva mám dávati, a chtěl-li by také kterého dubu k lodi nebo k člonu, toho jemu odpůrce nemám býti . . .“ (Český Archiv XVI. 263—264.)

Pan Ctibor nemaje dítek, vzal svého synovce Adama na zboží Tovačovské na spolek.

Roku 1490 (29. července) prodal Jakub ze Šarova a na Krumsíně, hofrychtéř markrabství Mor., ves Čihovice s dvorem poplužním panu Ctiborovi z Cimburka na Tovačově a panu Adamovi z Cimburka za 8 set zlatých dobrých uherských, načež jim postoupil také listův královských na blata či bahna při též vsi. (Český Archiv XVI. 350—252).

Dne 10. srpna 1490 bratří Jan, Petr a Zikmund z Čertoraj a z Dědkovic prodali ves Čelčice s lidmi platnými i neplatnými, s činžemi, s poplatky a se třinácti lány beze čtvrti i se vším příslušenstvím pánům Ctiborovi a Adamovi z Cimburka za 620 zlatých dobrých uherských. (Český Archiv XVI. 352—353).

Téhož leta 1490 (17. listopadu) král Vladislav listem v Prešpurce daným potvrdil všecky dřívější listy královské, kteréž byly dány panu Ctiborovi Tovačovskému i dědicům jeho, aby hrad Tovačov i se vším zbožím k němu příslušejícím, nynějším i budoucím, ač by které k tomu přikoupeno bylo, prodati, poručiti a s tím učiniti mohli, jak by se jim zdálo. (Český Archiv XVI. 363—364).

Za dřívějších dob válečných zámek tovačovský značných doznal pohrom. I jal se pan Ctibor jej důkladně přestavovati, což trvalo několik let. Roku 1490 dostavěl krásnou zámeckou věž, jak latinský nápis na ní hlásá.

Pan Ctibor Tovačovský zveleboval dále panství své. Roku 1491 (17. října) koupil od paní Kunky z Kravař a ze Strážnice a manžela jejího, pana Ladislava z Boskovic na Třebové, v e s K l e n o v i c e s příslušenstvím za 2638½ zl. uh. a 2 groše. (Český Archiv XVI. 400).

Potřebuje pan Ctibor ku další stavbě zámku kamene, zaměnil s Jakubem z Bolelíce, člověkem panoše Zdenka z Kokor a na Majetíně r. 1492 (22. června) louku na skálu a na kus role. (Český Archiv 437—438).

Král Vladislav chtěje městu Tovačovu za jeho velké utrpení ve dřívějších dobách válečných dáti nějaké náhrady, povolil mu r. 1492 ještě 3. a 4. výroční trh i právo, pečetiti červeným

voskem, čímž město bylo oprávněno, v určitých případech každého buď ze stavu kněžského, buď světského, za svědka k soudu předvolati; kdož ku právu se nedostavil, řádně pokutován.

Listina tato zní: „My Vladislav z Boží milosti uherský, český ... král, markrabě moravský .... oznamujeme tímto listem všem, že poněvadž k věčné paměti sluší na královské důstojenství milost těm činiti, kteříž v potřebách pánuov svých obtíženi i škody dobromyslně nesú a pro žádné nátisky nepřátelské od věrnosti se neodchylují, jakož urozený Ctibor z Cimburka na Tovačově, hejtman markrabství Moravského, věrný náš milý, někdy podle nejjasnějšího pána Jiří, krále českého, předka našeho, ve válečných časích ustavičnú myslí jest stál a s zámkem Tovačovem témuž králi i potom nám, kdy jsme do království Českého na královskou stolici přinešeni, též hotový se ukazoval a poddané své v záhubu uvedl, ale že týž předek náš, svrchudotčený král Jiří městům Tovačovu Starému i druhému městu Novému, kteréž týž Ctibor znova jest založil a vzdělal a ty obě města Staré i Nové v jedno právo uvedl a spojil, týž předek náš po založení těch měst týmž měšťanům tovačovským z milosti zeleným voskem pečetění i též dva jarmarky v roce, jeden při času a dni nového léta, a druhý jarmark v pondělí a úterý v hody Ducha svatého nadati ráčil, za to, aby jejich záhuba a mnohá škoda, kteráž na též měšťany v těch válkách byla přišla, dosti učinil, ale že i též při našem času válečném mnohé škody tíž Tovačovští také jsú trpěti a nésti museli, i chtíce jim to hodně napraviti, tuto milost jim činíme a mocí královskú jim dáváme, tak aby oni erbu svého zvyklého, dvú věží městských, jedné červené barvy i druhé bílé barvy, mezi nimiž jest erb jich dědičných pánuov z Cimburka, a ty věže i s tím erbem na zeleném trávnice stojíc v modrém poli věčně požívali a vésti mohli, a což od předka našeho zeleným voskem pečetiti moc měli, aby místo zeleného vosku červeným voskem své listy posílajíce, ortelné i jiné, pečetiti mohli, a v tom aby jim od žádného překáženo nebylo, k tomu ještě druhé dva jarmarky v roce k předním dvěma měli a míti mohli, jeden při dni sv. Jiří, kdež hody svého kostela založení mají, a druhý při hodu sv. Václava, dědice a knížete českého, v tu neděli nejbližší před tím hodem, kdež den památní svého kostela od starodávna mají, protož těch předních dvú jarmarkuov, předkem naším jim daných, tímto listem naším potvrzujem a nové dva přidáváme, tak aby oni i budúcí jich na svrchupsané dni jarmarky ročně s osmi dni pořád zběhlými každý rok měli, drželi a jich požívali, tak jako jiná města v markrabství Moravském svých

jarmarkuov požívají z práva nebo z obyčeje a to bez naší, budúcích našich králuov českých a markrabí moravských, i všech jiných lidí všeliké překážky nyní i v časích budúcích, přikazujíce hajtmanu a podkomořímu markrabství Moravského i jiným všem úředníkóm a poddaným našim, aby obyvatelóm jmenovaných měst Starého i Nového Tovačova, nynějším i budúcím, na požívání svrchudotčených jarmarkuov předkem naším králem Jiřím, i také námi daných nikterakž nepřekáželi, ani překážeti dopúštěli, nyní i potomně; však proto chceme, aby tato svrchudotčená obdarování naše byla všem poddaným našim bez újmy v našich právech a spravedlnostech.

Tomu na svědomí pečet naši královskú přivěsiti jsme kázali k tomuto listu: Dán na Budíně v sobotu po sv. Valentinu léta Božího tisícího čtyřstého devadesátého druhého, království našich Uherského druhého a Českého jedenmecitného léta.“ (Obecní archiv.)

Pan Ctibor z Cimburka míval také různice o pastvy a cesty přes blato u kapitolní vsi P o l k o v i c.

Pročež na Tovačově r. 1492 (27. října) mezi ním a kapitolou kostela Olomuckého učiněna tato smlouva: „Takže já Ctibor počna od končin role vsi L o b o d i c až po vrbí na druhú stranu pode vsí Polkovicemi, kdež lúka okopána jest, a pode všecka pole Lobodská a panství mého Thovačovského až po pruohon, a kteréhož pruohonu požívají T h o v a č o v š t í a O p l o t š t í i L o b o d š t í, k t e r ý ž u N á k l a j e s t, kdežto proti tomu pruohonu luka okopaná má, Ctibora nahoře psaného jest; a podle té lúky i okolo lúky dole podle vody, kteráž mimo Polkovice jde až k lukám Oplotským, keréž za vodú drží a ode mne Ctibora jim dány jsú, a podle těch luk až nahoru vše pořád až po mezi Polkovskú a Obětkovskú, keráž ty dvé dědiny neb vsi dělí, takže Polkovští na těch pastvách koně, krávy, ovce, svině, husi i jiný dobytek až po pole svrchupsaná svobodně a volně pásti mají s lidmi jinými panství mého Thovačovského, Oplotskými i Lobodskými, kterýmž sem tím do své vuole toho popřál na svém dědictví. Ale na těch pastvách lidé moji, ani Polkovští, ani budúcí moji páni Thovačovští na tom, což nahoře vysloveno jest, žádných luk dělati nemají, než trávy lidé moji i Polkovští obojí požívati budú moci, koňóm séci i dobytkuom na těch pastviskách kromě jejich luk Polkovských dědičných podpolních, těch Polkovští svobodně bez překážky mé i budúcích mých i lidí mých požívati sami mají . . . . .

Item cesty svobodné přes blato Polkovským býti mají beze všeho zabraňování, kudyž by lidé jiní jezdili, však mému mostnímu právu bez škody . . . A ti lidé z Polkovic panu Ctiborovi, erbuom a budúcím pánuom Thovačovským šest kop

grošuov českých bílých, aneb což by v zemi za ten groš bílý peněz platilo, a k tomu husí padesáte; a ty peníze a husi lide Polkovští na den sv. Martina, biskupa božího, každý rok panu Ctiborovi a budúcím jeho panuom Thovačovským na budúcí časy platiti a donášeti mají na zámek Thovačov . . .“ (Český Archiv XVI. 444—446.)

Ctibor Tovačovský však neproslul toliko státnickou činností, nýbrž vynikl také jako spisovatel.

K jeho podnětu dávány od r. 1480 vklady do desk zemských jazykem českým, což se dříve dělo jazykem latinským. Největší však zásluhy a památky získal si pan Ctibor svou právnickou Knihou Tovačovskou, v níž vypsal řády a obyčeje, zvyklosti starodávné a práva markrabství Moravského. Sepsána asi r. 1481.

Slavný tento muž zemřel dne 26. června 1494 na Tovačově, nezanechav po sobě potomkův. Celá země želela ztráty jeho i zdálo se Moravanům, „jakoby osiřeli, jakoby otec vlasti jim byl umřel“.

Zasluhujeť pan Ctibor jak od národa, tak zvláště od Tovačovských, chovánu býti u vděčné paměti.

Statky páně Ctiborovy zdědil synovec jeho Adam z Cimburka, jenž po svém otci Janu čili Jarošovi († 1483) dostal panství Mladoboleslavské a Brandýské v Čechách. Dlouho však nežil.

Adam z Cimburka.

Na sousední panství Kojetské měli různí páni listy zástavní, tak i Jan z Cimburka, otec Ctiborův, a Jaroš, otec Adamův. Po smrti Jana Heralta z Kunštátu a Plumlova, jenž držel i Kojetín, rukojmí a nápadníci zboží prodali r. 1495 (11. ledna) panství Kojetínské i ty zápisy a ves Popovice v. devíti tisících zlatých uherských panu Adamovi z Cimburka a z Tovačova.

Leta Páně 1496 Adam z Cimburka učinil smlouvu s lidmi svými Kralickými i se vší obcí Kralickou o louku na blatě u Evaně, kterouž dosud klidívali; i platívali pak z ní ročně na Vánoce šest kop grošů českých.

Po smrti Ctibora Tovačovského spadlo biskupské manství Lobodice opět na olomuckého biskupa. I dal roku 1499 (29. dubna) biskup Stanislav Adamovi z Cimburka opět plné právo na vsi Lobodicích s příslušenstvím a svolil k tomu, aby pan Adam na tomto zboží vzal Jaroslava ze Šelnberka na spolek. (Český Archiv XVI.)

Asi od r. 1450 měli páni Tovačovští opravu na vsi Klopotovicích, jež příslušela pannám kláštera sv. Jakuba

v Olomouci; než listu a potvrzení na to se jim nedostávalo.

I prosil pan Adam z Cimburka krále Vladislava, aby mu a dědicům jeho ves Klopotovice v opravu zapsal. Což král listem na Budíně 1501 na den sv. Linharta (6. listop.) daným milostivě učinil, oznamuje, „aby oni lidi v též vsi obývající, nynější i budúcí, v své opravě měli, drželi a jich před každým, kdyžby na ně jakú mocí sahati chtěli, bránili a obhajovali, jakožto páni jejich opravní, tak jako svých vlastních a dědičných lidí; za kterúžto opravu ti lidé mají jim a povinni budú to činiti, což pánuom opravním spravedlivě činiti mají; a mimo to nemají na ně výše sahati a jich obtěžovati žádným obyčejem . . .“ (Český Archiv XVII. 4—5.)

Purkmistr a rada města Olomouce pohnali (žalovali) pana Adama Tovačovského, „kterak by mimo starodávní obyčej bránil a hájil rybářóm olomuckým udicemi povrchní na Moravě Samici ryb loviti“.

Pročež Jan z Šelnberka a z Kosti*), nejvyšší kancléř království Českého a nevlastní otec páně Adamův, obě strany r. 1502 (8. ledna) v Olomouci smluvil a srovnal takto:

„Item najprvé že rybáři Olomuckých mají na té vodě Moravě toliko na Samici svobodně povrchní udicí na člunek jezdíc ryby loviti a jiným nižádným lovem nemají aniž moci budú jmíti loviti, bez překážky lidí páně Adamových.

Item rybáři páně Adamovi mají a moci budú týmž vším obyčejem na jich gruntích olomuckých na Moravě též povrchní udicí na té vodě Samici bez překážky loviti.

Item toto sú sobě jedna každá strana znamenitě vymínili, že ti, kteříž by jezdili po takových lovích s kterékoli strany, buďto lidé páně Adamovi, nebo lidé Olomuckých, nemají v zakúpených řekách a vodách sobě překážeti jiným jakýmžkoli obyčejem. Pakli by který v tom nalezen a postižen byl, takový trestán býti jmá podle zaslúženie svého.“ (Český Archiv XVII. 8—9.)

Olomucký biskup Stanislav pohnal pana Adama Tovačovského z Cimburka a na Mladé Boleslavi, že lidé jeho Věrovanští honívali a pásali dobytky u vsi Biskupic na gruntě kostela Olomuckého.

I učinil pan Jan z Šelnberka a z Kosti mezi oběma stranami r. 1502 (1. července) smlouvu, „že lidé Biskupští nyní i napotom zuostati mají při lukách svých při všech, což jich kolivěk, buď vokopaný nebo neokopaný jest, a těch luk užívati mají beze všech překážek lidí všech s panství Thovačov-

*) Matka páně Adamova, pí. Johana z Krajku, provdala se po druhé za pana Jana z Šelnberka a z Kosti.

ského; a lidé z Věrovan a z Rakodav okolo těch luk po příkopu, kterúž lidé Biskupští pro dobytek drobný u samé vsi udělali sobě, počnúc od jara až do sv. Jana Křtitele božího, nečinic lidem na lukách žádné škody, nyní i na věčné časy pásti mají, a po čase sv. Jana mají zase prázdni těch pastvisk býti až zase do jara. A tak se obapolně počnúc od učinění tejto smlúvy lidé Biskupští, Věrovanští a Rakodavští zachovati mají. Pakli by mimo ten čas pásli anebo na lukách lidem Biskupským škodu činili, tolikrát, kolikrát se toho dopustí, mají jim lidé Biskupští dobytky zajímati a jich nepropúštěti, leč se jim škoda, kterúž by jim učinili Věrovanští a Rakodavští, nahradí; a ta škoda má úředníky biskupskými a pánuov Tbovačovských ohledána býti . . .“ (Český Archiv XVII. 18.)

Jak jsme již nahoře pověděli, prodali rukojmí za Jana Heralta z Kunštátu na Plumlově r. 1495 k arcibiskupství kostela Pražského příslušící zboží Kojetské, jmenovitě „městečko Kojetín, vsi Němčice, Mirovice a Stříbrníky, Hrušku, Jaroměřice, Dobročov ves pustú, a Krůžek ves pustú, a Dančovice s lesy, lukami, pastvami, rybníky, potoky, vodami i jinými všemi i jinými všelijakými příslušnostmi k městečku a zboží tomu . . .“ panu Adamovi Tovačovskému z Cimburka.

I žádal tento krále Vladislava, „aby naň erby a budúcí jeho všecko právo listuov a zápisuov, kteréž na to zboží svědčí a okazuje, převésti a v jeden list a zápis uvésti ráčil, tak aby to raději společně a nerozdílně jměl.“ Kteréžto žádosti král listem na Budíně 1502 ve středu den sv. Matouše (21. září) daným milostivě vyhověl.

Brzy na to dne 3. prosince r. 1502 skonal Adam Tovačovský bezdětek, i vymřeli jím po meči (= v mužském rodě) proslavení moravští páni z Cimburka.

III.

Tovačovsko za pánů z Šelnberka (1502—03) a za pánů z Perštýna (1503—1597).

A) Jan z Šelnberka a z Kosti i Johana z Krajku (1502—1503).

Úmrtím Adama Tovačovského z Cimburka zdědila matka jeho Johana z Krajku veškeré jmění nebožtíkovo, Boleslav, Michalovice, Rohozec a Brandýs v Čechách, pak Tovačov a Kojetín na Moravě.

S druhým manželem svým Janem z Šelnberka, kancléřem království Českého (1479—1503), pak nejvyšším komorníkem zemským (1503—07), naklonila se velice k bratrské Jednotě, která dosud jen u chudých a málo bohatých ochrany docházela. Svého chotě vzala na své zboží do spolku.

Léta Páně 1503 v úterý po sv. Dorotě (7. února) smluvili se zmínění držitelé Tovačova s panem Johanesem z Kunovic a na Bystřici, který měl od zvěčnělého Adama z Cimburka část zboží Kojetského v zástavě, na ten způsob, že pan Johanes toho statku může dále svobodně užívati s tou však výjimkou, aby těch 45 grošů ročního platu, kteréž z komory zámku Tovačova byly do Stříbrnic k jeho (Johanesovým) rukám vydávány, od pánů Tovačovských více zapravovány nebyly.

Dále určili, „že plat, který jest dědičný k zámku Tovačovu na vsi Uhřičicích, potom kury, sýry a vejce sobě a potomkům i nástupcům svým zanechávají; než což jest ze starodávna platu na těch lidech v Uhřičicích, buď peněz, kur nebo vajec ku Kojetínu, buď za pastvy nebo trhové, to panu Johanesovi ku Kojetínu přísluší“. (Český Archiv XVII. 25—26.)

Na to v pondělí po sv. Scholastice (13. února) r. 1503 učinil pan Hynek z Ludanic na Rokytnici smlouvu s Janem z Šelnberka a paní Johankou z Krajku o duby, kteréž ku stavení na zámek Tovačov z lesů Chropiňských vydávati měl místo třetího peníze, jakž r. 1483 bylo ujednáno. Nyní určeno, že pan Hynek, dokud les Příseku bude sám držeti, žádného dubí ku stavení i také žádného třetího peníze užitku vydávati nemá. Kdyby však pan Hynek z Rokytnice neb erbové jeho zmíněný les Příseku prodali nebo zastavili, aneb kdyby klášter Vyzovský jej opět v držení měl, tehdy držitelé lesa povinni budou, pánům Tovačovským třetí peníz užitku z toho lesa zase dávati. (Český Archiv XVII. 26—27.)

Listem daným na Tovačově v pondělí před sv. Valentinem roku 1503 Jan z Šelnberka a pí. Johana z Krajku učinili Tovačovu „pro velkou sešlost obou měst“ některá obdarování. Předně potvrdili měšťanům všecky jejich dosavadní výsady a práva, pak dovolili jim k opravě obecních cest a mostů potřebné dříví z panských lesů bráti. Dále určili, že za žaludní pastvu černého dobytka teprve ze 4 sviní (dříve z každé sviné) ročně po 1 slepici a 1 měřici ovsa dávati mají. Napotom pustili městu panská cla, jedno, řečené „černé“ z piv, druhé „trhové“, a ustanovili purkmistra a konšele města za dohlížitele při vaření piva a dělání sladu; kdož by špatný slad dělal, platí 6 grošů pokuty, za které 3 gr. připadnou vrchnosti, 3 gr. městu; podobně trestán buď, kdož nad spotřebu sladu dá. Robot měšťané prázdni budou kromě klizení louky „Březové“, 1 dne

„roboty žňové“ a spuštění vína do panských sklepů anebo ven tažení jeho na zámku. Na lov (hon) má jíti polovice lidí, když se jim rozkáže; druhá polovina doma ať město hlídá.

Taktéž ustanoveno: „Kdyby měšťané naši Tovačovšt kterému člověku odpuštění vzdali listem pod moc a na grunty naše Tovačovské, a potom by ten člověk na tenž grunt nedoše a nedosedl, vedle knih purkrechtních aby ten člověk nedosedly povinen byl do komory naší vyplniti jednu hřivnu grošův českých . . .“ Kdož by ve svádě svévolně druhého hrncem jinoukoliv nádobou neb zbrojí udeřil a zerval, také 1 hřivnou grošů ku obecnému lepšímu aby trestán a pokutován byl (Zámecký archiv.)

Avšak Tovačov dostal se brzy p á n ů m z P e r n š t ý n a Ve středu po sv. Řehoři (15. března) 1503 prodala paní Johanka z Krajku zámek Tovačov se vším příslušenstvím i Lobodice, ves manskou, panu Vilémovi z Pernštýna a na Helfštýně nejvyššímu hofmistru království Českého, za 24 tisíc kop grošův českých . . . „Co se vsi Popovic, která zastavena jest při Kojetíně, dotýče, v tu pan hofmistr nemá dříve se uvazovati dokudž Kojetína nevyplatí . . . A co se listuov i smluv dotýče, ježto by k Tovačovu příslušaly na kteréžkoli věci, ty má paní panu hofmistrovi všecky dáti. A to jest také znamenitě vymíněno, což se měst Thovačovských dotýče, i v Cípě, kteréžkoli a načkoli jaké listy a milosti mají, při těch je pan hofmistr i jeho budúcí zuostaviti mají; a též i ve vsech, kteréž k Thovačovu příslušejí, které milosti a listy mají, při těch zuostaveni býti mají.“ (Český Archiv XVII. 27—29).

Dne 3. dubna 1503 paní Johanka z Krajku postoupila panu Vilémovi z Pernštýna všecky listy a zápisy na Kojetín s příslušenstvím i na ves Popovice. (Č. Archiv XVII. 29—32).

Podobně olomucký biskup Stanislav dal bratřím Vojtěchov a Janovi z Pernštýna, synům páně Vilémovým, dne 10. dubna 1503 v e s L o b o d i c e s dvorem poplužním, s lidmi platnými s mlýnem, s vodou, s lesy i se vším příslušenstvím v léno (Český Archiv XVII. 32).

Když paní Johanka z Krajku panu Vilémovi z Pernštýna a jeho erbům vkládala zboží Tovačovské do desk zemských činila Johanka z Cimburka a z Tovačova odpor proti vkladu tomu, uvádějíc, že k tomu zboží lepší právo má; leč marně Dalať paní Johanka z Krajku dne 29. června (ve čtvrtek v den památky sv. apoštolů Petra a Pavla) r. 1503 panu Vilémovi z Pernštýna správní (postupní) list: „na hrad T o v a č o v s městy S t a r ý m a N o v ý m T o v a č o v e m a s předměstím, ježto slove C í p, s dvorem tu poplužním, s mlýnem a s kostelním podacím; městečko K r a l i c e s mlýnem; ve

V ě r o v a n y s mlýnem, s rybníkem, jenž slove H r a d e c k ý, s lesy, s řekami; ves R a k o d a v y s mlýnem; ves E j v a ň s dvorem poplužním, s bláty, s lukami; ves O p l o c a n y s lesy, s řekami; ves V ý k l e k y; ves H r d ě b o ř i c e s mlýnem, s bláty; ves B o l e l í c, což jsem tu měla, s lesy, s řekami a lukami; ves T r o u b k y s mlýnem, s lesy, lukami, řekami; městečko K l e n o v i c e s mlýnem, s bláty, kostelním podacím; ves Č e l č i c e s bláty, s rybníky; ves Č i h o v i c e s kostelním podacím, s mlýnem, s bláty, s rybníky; ve vsi P i v í n ě, co sem tu měla, lúky, jenž slovú D o n k o v i c e, ležící blíž Kojetína; ves opravní K l o p o t o v i c e; i jiné vsi, na kterýchž jsem plat měla, tak a tím právem, jakž jsem to sama držela." (Český Archiv XVII. 35—36).

P á n i z P e r n š t ý n a (Pernšteina), panský rod moravský a český, užívali znaku černé zubří hlavy s protaženou houžví v nozdrách ve zlatém poli.

B) Vilém z Perštýna (1503—1521).

Nejznamenitějším mužem toho rodu byl Vilém z Perštýna (nar. okolo r. 1435), který zboží po otci Janovi († 1475) a bratru Vratislavovi († 1496) zděděné rozmnožil tak, že bohatstvím nikdo mezi pány českými i moravskými se mu nevyrovnal.

Jsa výtečným hospodářem a obchodníkem, měl ducha podnikavého, i byl v oboru zemědělství a obchodu stejně pokrokový, jako přesný a opatrný. Kupoval nejen panství za panstvím, ale zároveň je zdokonaloval a opravoval; zejména v rybnikářství, hornictví a pivovarnictví dosáhl znamenitých úspěchů.

Tak získal Vilém na Moravě Helfštýn s Lipníkem, Přerov, Hranice, hrad Drahotúše, Sádek, statek Veselíčko, Buk, panství Novoměstské (v Jihlavsku), Kojetín, Tovačov a Kralice, Židlochovice, Čechy, Kunštát, Opatovice, zboží kláštera Oslavanského a kláštera Třebíčského, panství Třebíč, Louku, statky Něm. Rudolec, Jamné, Vel. Meziříčí, panství Plumlov s městem Prostějovem (po zemř. bratrovi) a jiné. V Čechách nabyl Kunětické Hory, Pardubic, Týnce nad Labem, Potšteina, Liticka, Rychnova, Nového Bydžova, panství Hluboká (v zástavě) atd.

Vilém z Pernštýna stál v popředí tehdejších politických dějin českých.

Původně držel se svým otcem při králi Jiřím, r. 1472 však přestoupil na stranu Matiášovu. Po smrti Matiášově (1490) pracoval v Uhrách pro zvolení krále Vladislava a usadil se pak v Čechách, přebývaje hlavně v Pardubicích. V letech 1475—1486 byl komorníkem cúdy Brněnské, 1483—90 nej-

vyšším maršálkem, načež do r. 1514 zastával úřad nejvyššího hofmistra království Českého, jsa předsedou královské rady a zejména komorního soudu. Pro svou moudrost, rozšafnost a spravedlnost požíval veliké vážnosti u sousedů svých. (Ottův Slovník Naučný XIX. 508).

Vilém z Perštýna věrně pečoval o blaho svých poddaných i na Tovačovsku.

Tak roku 1504 (3. prosince) udělil měšťanům tovačovským rozličné milosti a svobody.

Zvláště vytknul: „Nejprve co se lesuo dotejče k mostuom kterýmžkolivěk, kteréž oni z práva dělati mají, trámy, jochy, mostnice, kolí k záporníkóm, to jim dáváno býti má darmo z lesuo panských Tovačovských, a když by koli na ouředníka vznesli, ouředník jim to dáti má. A oni vezmou-li co k mostnicím, mají je konečně v dvou nedělích poklásti; pakli k trámóm neb jinejm potřebám, tehdy aby to udělali konečně ve 4 nedělích. Také mostnice mají se jim na pile mé tříti darmo, však tak, když by má potřeba se nedělala na pile a pila tak stála. Než proto se oni pilou vymlouvati nemají; jestliže by na pile pro kterou příčinu tříti se nemohlo a neudělali by čemu dosti, mají pánu Jeho Milosti propadnouti každej konšel pět groší bílejch. A jestliže by ouředník kde mosty zle viděl a napomenul je k tomu jednou i druhé, aby to opraveno bylo, a oni toho zanedbali, tehdy pánu J. Mti každý konšel pokutu svrchupsanou dej.

Co se pak robot obecních k městu dotejče, k tomu aby se rozdělili lidé po desíti a jestliže by jaká oprava byla, aby jeden desátek šel, pakli by jeden desátek tomu dosti učiniti nemohl, ale dva nebo tři. A lidí aby darmo netrmali. Pakli by lidi darmo trmali, a ouředník to poznal, aby jim toho netrpěl. Pakli muož co puol desátkem opraveno bejti, jest lépe, i to aby rozvážili a tak se v tom zachovali. Pakli by se kdo v tom nezachoval, napřed z konšeluo aby každý dal pánu J. Mti pět grošuo bílejch; a pakli by se kdo z obecních lidí proti konšeluom nezachoval, ten každej dej pět groší bílejch, a ouředník je bez milosti vezmi a dej je k městu na obecní potřebu. Pakli by konšelé toho sami na sebe zatajili, a který se proti tomu zřízení nezachoval, ti aby trestáni byli na statku i na zdraví.

Co se desátkuo dotejče, kteréž spravedlivě k tovačovskému kostelu a k faře přísluší, krom dvoruov panských: ten desátek jim pán J. M. na tento spuosob pouští, aby oni kněze vždycky jměli a s ním se hned smluvili a polovici jemu toho desátku pravou dali, a druhou polovici aby obrátili buď ke kostelu neb na obecní potřebu města s vuolí a vědomím

ouředníka nynějšího i budoucího; a z toho desátku při každé radě sázení před ouředníkem aby z toho počet dělali i z jinejch všech duochoduo městských a s tím aby se věrně a právě zachovali.

Co se kůr pňových dotejče, poněvadž toho v listu zapsáno nemají, že jim pán J. Mt. toho povinen není, aby oni toho neplatili, než proto jim to pán J. Mt. do své vuole poušti.

Co se listu padlého dotejče, to jim také pán J. Mt. pouští na nynější i budoucí časy, aby z toho neplatili; než chtěl-li by kdo v tom čase, o kterémž list drhnou, list drhnouti v panském zahájeném, ten se smluv s hejnejmi nebo s ouředníkem.

Co se obce dotejče, tej oni užívejte podle práv a svobod svých.

Co se piv dotejče, aby ti lidé, kteříž vejsad nemají, odjinud piva nebrali než od nich, a k tomu žádná jiná piva na mě aby vozena nebyla do města, ani do předměstí, ani do vsí. Pakli by se kdo v tom nezachoval, aby pánu J. Mti pokuty propadl osm groší bílejch. Než oni také lidí potřebami aby nemeškali a dobrá piva aby vařili. Pakli by kdo zlé pivo vařil, aby pánu J. Mti pokutu svrchupsanou propadl, a ouředník ji vezmi a dej k obci.

Co se vína tažení dotejče, již oni to spuosobte, jakž umějí, aby dávali k každému drejlinku šest pacholkuo. Pakli ouředník muož o menší přestati, již jim v tom polehčení učiniti než nad to víc nejsou povinovati k tomu dávati.

Co se suchých drev dotejče, ta jim také pouštím tak bráti, jako prvé brávali od starodávna; než žádnej aby nejezdil bez opovědi ouředníkuo, a ouředník aby věděl, co se béře. Pakli by kdo jel bez opovědi ouředníka, propadni ten pánu J. Mti pět groší bílejch.

Co se pivovaru dotejče, jakož dávali po dvou groších bílejch od každej vářky, ty jim také pouštím, aby nedávali od vářky než po puoldruhém groši bílém na nynější i budoucí čas.

Co se robot dotýče, kteréž mně z práva mají dělati, totiž den žíti na ozim a den na jař a na lov, když se jim káže: tehda jedna polovice jich jíti má, a druhá pro potřebu doma zuostati má; a když by se jim podruhé jíti kázalo, tehda ta druhá polovice, kteráž doma byla, jíti má a druhá pro potřebu doma zuostati, a tak se v tom zachovati mají.

Co se louky Březové dotejče veliké, na té hrabati mají tak jak od starodávna jinejm pánuom, předkuom našim, hrabávali.“ (Český Archiv XVII. 49—51).

Dne 5. prosince 1504 potvrdil Vilém z Pernštýna obci Kralické privileje jí udělené od zeměpánův a od dřívější vrch-

nosti. Zejména potvrdil jim právo: „Což se těch vin dotejče, jestliže by kdo koho buď hrncem neb kterou jinou věcí uděřil aneb naň hodil, a druhé, od koho by oheň vyšel, a třetí, komuž by též měšťané odpuštění vzali listem svým, a takovej že by na ten grunt nedošel a nedosedl vedle práva purkrechtního, aby každý, kdož by se které věci s těch tří dopustil, jednu hřivnu groší českých dali a dávati povinni byli . . .“ (Český Archiv XVII. 51—53).

Dříve posílávali Věrovanští dva hlásné na hlásku do zámku tovačovského, začež jim ročně 12 zl. platívali. Listem na Tovačově 6. prosince 1504 daným pan Vilém z Pernštejna osvobodil Věrovanské od hlásné služby na Tovačově, když byli se uvolili, za ty hlásky šest kop grošů českých (o sv. Jiří 3 kopy gr., tolikéž i o sv. Václavě) ročně dávati. (Český Archiv XVII. 53).

Vilém z Pernštýna častěji dlíval na Tovačově, čehož poddaní použili, by od něho toho kterého obdarování obdrželi.

Léta 1505 (23. června) dal Bolelíckým a Hrdèbořským svůj dědičný les, „kterýž leží pod Čertoryjí až k řece Moravě, a louku, kteráž slove Březová, a v tom lese leží“, pod stálý roční plat jedenácti kop grošů českých . . .“. ($5^1/_2$ kopy o sv. Jiří, tolikéž o sv. Václavě) ku pravému a dědičnému jich držení.

Dále listem určeno: „Co se pak dotýče rybáře bolelítského, kterýž má v tom lese právo prut řezati a koli sekati k řekám, kdež na to list má od nebožtíka pana Heralta: tomu nadepsaní lidé v tom překážky žádné činiti nemají, aniž utiskati jeho mimo to, jakž jemu list od pana Heralta na to šíře a světleji ukazuje; však tak proto bez vědomí nahoře psaných lidí prutu řezati ani kolí sekati nemá, než tu, kdež jemu jimi ukázáno bude.

Toho sobě dále také pozuostavuji: kdyby kdo z lidí Bolelítských nebo Hrdèbořských, toho lesu držitelé, jaká čihadla míti v tom lese aneb čihati chtěli, mají se prvé o to s ouředníky umluviti a plat z toho pánuom a držitelóm Tovačovským platiti mají.“ (Český Archiv XVII. 55—56.)

Vilém z Pernštýna míval s držiteli vůkolních statků různé hospodářské rozepře.

Roku 1506 (15. května) kněž Václav Grogar na místě kapitoly Olomucké pohonil Viléma z Pernštýna na Tovačově, „že mimo smlúvy mezi nebožtíkem panem Stiborem Tovačovským a námi skrze dobré lidi učiněné dopustil jest, udělati příkopu u Polkovic na blátech na obecních pastviskách k znamenitej škodě našich lidí . . ., a že jest dopustil přes tu příkopu most udělati . . . a že v ty pastvy a lúky mezi Evaní a Hrubčicemi . . . vpúščí lidi své Kralické i cizí Klopotovské, kteří i příkopy

kopají a dělají, ježto k tomu práva žádného nemají a lidem našim úzkost činí . . .“ Spor smírně ukončen i nastal poklid. (Český Archiv XVII. 62—63.)

Dne 29. června 1506 pan Vilém z Pernštýna dovolil Klopotovským, aby „na blátech nade vsí v Ejvani sobě puoltřináctý louky udělali v tom místě, kdež prvé předky našimi vymezeno bylo, . . . začež z každej louky čtrnácte groší českých . . jednou v rok na den sv. Martina dávati a platiti mají . . .“ (Český Archiv XVII. 63—64.)

Roku 1506 (25. listop.) oznámili opatrní rychtář a konšelé i všecka obec vsi Lobodic panu Vilému z Pernštýna, „že uznavše obtížení své skrz tu krčmu, kteráž v tej vsi od starodávna byla jest, ji skoupili sou všecka obec, při tom prosíce, aby jim dopustil, aby sobě piva ku potřebě své vařiti mohli, odvolujíce se ten plat z krčmy dále platiti. K čemuž přivolil pan Vilém . . . Chtěl-li by však kdo piva přívozná šenkovati, šenkujte, což by z města našeho Tovačova vzali, než odjinud odnikud . . .“ (Český Archiv XVII. 67—68.)

Léta 1507 (25. března) zatímně rozdělil Vilém z Pernštýna mezi syny své Jana a Vojtěcha statky své v Čechách a na Moravě, ponechávaje si některé ku svobodnému užívání.

I připadly staršímu Janovi z Pernštýna statky moravské: Pernštýn zámek dědičný s příslušenstvím; k témuž zámku: oprava na klášteře Tišnovském a oprava na klášteře Oslavanském. Louka zámek dědičný s příslušenstvím, Plumlov zámek dědičný s městem Prostějovem, Tovačov zámek dědičný s příslušenstvím Kojetín městečko zápisné s příslušenstvím, Přerov zámek dědičný s příslušenstvím, Helfštýn zámek dědičný s městem Lipníkem a zbožím Drahotúšským, Hranice zámek s městem dědičný i s příslušenstvím. Dům v Brně. (Český Archiv XVII 77.)

Vilém z Pernštýna zveleboval v okolí Tovačova i rybníkářství. Z té příčiny odňal Ejvanským a Oplockým jejich les obecní, kdež založil rybník, a dal jim za to jiný les, jehož spoluužívání dovolil též obci Lobodské r. 1508 (22. února). (Český Archiv XVII. 91.)

S přivolením Viléma z Pernštýna, opravního pána vsi Klopotovic, dal konvent panenského kláštera sv. Jakuba na předhradí Olomuckém r. 1508 (29. června) zmíněné obci obdarování na desátek obilný i na odmrt, a to takové:

„Nejprve co se desátku obilného dotýče, jakož v tý vsi rolí všecky jest za puoltřinásta lánu, z kterýchž nám desátek obilnej vycházel, takto s nimi uhodili smy, že nám již z každého lánu za ten desátek ročního platu padesáte šest grošuo českých vydávati a platiti mají, a to rozdílně, při sv. Jiří, když se

jiní platové spravují, dvaceti osm grošuo českých, při sv. Václavě týž dvaceti osm grošuo českých; a již nám ten plat spravíc na každý rok, více nám, ani potomním našim, těch desátkuo vydávati nemají na budoucí časy.

Toto pak lidem našim z milosti naší takového obdarování činíme, chtíc aby oni pod námi sedíc, tím dále vždy lepší živnosti míti mohli: odúmrti, kteréž sou podle země tejto práva a řádu na předkyně naše i tudíž na nás až do sí chvíle spravedlivě připadly, z již psané vsi lidem ty odmrti propustily sme a oddaly, a mocí tohoto listu propouštíme a oddáváme od nás i budoucích potomních našich, takže na nás, ani na potomní naše ty odúmrti přicházeti a spadati nemají. A tak statky své všecky mohovité aneb nemohovité buď za zdravého života neb na smrtedlné posteli budou moci dáti a poručiti, komuž se jim zdáti a líbiti bude, bez naší i potomních našich všelijaké překážky. Také jestliže by kdo bez dětí statku odumřel, a přátely na jiném panství maje, jim jej poručil, ten statek v tej dědině aby užíván byl a jináče z tej dědiny aby nebyl vydáván, leč na tento spuosob: aby napřed s vědomím naším grunt náš po tom umřelém zuostalý člověkem hodnejm osadil a v tej dědině všecko, co by učiniti měl, od sebe učinil a spravil; a když grunt náš osadí, a což bude míti učiniti, učiní, statkem jemu poručenejm jemu vládnúti odtud, kdež se zdá jemu, jej vybírati bude moci bez překážky naší i potomních našich. Kteřížto pak lidé takové naše obdarování majíc, nynější i potomní nám i potomním našim mají a povinni budou za ty odmrti z každého purgkrechtu na každý rok jeden groš český dávati a platiti a to rozdílně, při platu svatojirském puol groše českého a při platu svatováclavském též puol groše českého; a již spravíc ten groš z každého purkrechtu na každej rok, více nám ani potomním našim za ty odmrti činiti nemají.“ (Český Archiv XVII. 94—95.)

Roku 1509 (24. června) prodal Vilém z Pernštýna měšťanům tovačovským od panského dvoru devatenácte čtvrtí rolí, a sice k jednomu každému domu jednu čtvrt, která však budoucně při domě zůstati má a ani odprodána, ani vyměněna nebo odporučena býti nesmí. Před tím drželi měšťané od Oplocan tři čtvrti rolí, měli tudíž celkem 22 čtvrti, ku každému domu na rynku 1 čtvrt čítajíc, i bylo jim příště z každé čtvrti 20 grošů českých platiti pánům Tovačovským. (Český Archiv XVII. 106.)

Pan Vilém z Pernštýna pamatoval i na zdejší špitál (chudobinec), neboť r. 1510 zapsal mu ročně 25 kop grošů míšenských, aby měšťané chudé lidi opatrovali. I bylo jim pak půlletně vrchnosti ze správy špitálu počet činiti. (Obecní archiv.)

Dříve vznikaly časté různice mezi kapitolou kostela Olomuckého a pány Tovačovskými o stav nad vsí Boleloucem, pak o mlýn Tučapský a jiné věci mlynářské.

Pročež obě strany dne 4. července 1510 smluvily se v Olomouci následovně:

„Najprv o stav na Moravě nad Bolelícem, kterýmž se voda na mlýny žene, totiž na mlýn Tučapský, Nenakunský, Rakodavský, Vírovský, Thovačovský, že tu mlynáři všeci jednostajně prací a nákladem stav ten svrchupsaný dělati mají; a přišla-li by na tom stavě jaká oprava, tuto mlynáře svrchupsaní tolikrát, kolikrát by toho potřebí bylo, ten stav opraviti nebo znovu udělati všickni ze spolka mají, a on svrchupsaný pan Vilém z Pernštýna . . . z lesu Bolelíckého k dělání toho stavu neb opravě dříví dávati má, i zemi, což by potřebí bylo, z gruntuov svých. A již ti mlynáři ten stav svobodně dělati mají a sobě vodu na mlýny vésti bez našich svrchupsaných kněží i tudíž již psaného pana Viléma z Pernštýna všelijaké překážky. Než jestliže by se to přihodilo kdy a ta voda struhami na mlýny, kterými se žene, z kterého břehu se vytrhla anebo vytrhnouti chtěla ta výtržka, mlynář, kteréhož by se dotýkala a jemu možná a malá byla, tu opraviti sám má; pakli by nad jeho možnost byla, tehdy jemu jiní všickni mlynáři svrchní i dolní opravovati a napraviti povinni budou tolikrát, kolikrát by toho potřebí bylo. Pakli by tak věc veliká byla a znamenitá, že by tomu všickni odolati nemohli, tehdy my svrchupsaní máme jim pomoc rovnú učiniti. Ale což se dříví a země dotýče, až by toho potřeba byla, to má z gruntu a panství Thovačovského dáno býti."

Co se dotýče mlynáře nenakunského, který dříve z mlýna toho na Majetín za drva k dělání stavu a opravě — na každý rok dával bečku soli, tuto příště pánům Tovačovským dávati nebo zplatiti má.

Mlynář tučapský ponechává se při starodávném platu.

Mlynář nenakunský má svobodu, jiný koš zase sobě udělati a jeho užívati bez všeliké překážky.

„Také se jest smlúva stala o groše staré, kteréž ze vsi Uherčic na každý rok na zámek Thovačov platili a vydávali, že za ten každý groš osm peněz bílých dávati mají na každý rok za sumu groší, což dávati mají na budoucí časy." (Český Archiv XVII. 126—128.)

Léta Páně 1511 (12. července) postoupil Vilém z Pernštýna obci Ejvani za roční plat 14 kop grošů českých svůj dvůr při té vsi i určil, aby jej třemi lidmi osadila. „Než ti lidé na těch purkrechtích již osazení mají toho za pána míti, kterýž by ves Ejvaň v držení měl, a ve vší poddanosti kromě

platů k obci proti němu se zachovati mají. Také jestliže by berně královská kdy přišla na zemi, ti lidé svrchupsaní povinni nejsou a na budoucí časy nebudou z toho dvoru berně platiti nižádnému, ani dávati . . . Z té louky, kteráž jest v olší nade vsí a již koupili (obec) za dvaceti osm hřiven, mají dávati ročního platu dvaceti a dva groše . . . Také z robot dvorských je vynímáme a prázdna i ovšem činíme, z těch, kteréž sou k tomu dvoru, že více jich nebudou povinni činiti ke dvoru . . . A hlásky, jakož sou na zámku Tovačově činili, za ty mně a erbóm mejm mají na každý rok šest kop grošuo dávati, a již toho prázdni bejti . . ." (Český Archiv XVII. 142—143).

Téhož r. 1511 (15. června) předstoupili Oplocští před Viléma z Pernštýna, prosíce jej, aby jim dovolil pro domácí potřebu pivo vařiti. Pan Vilím tu milost jim učinil i mohli pak Oplocští třikráte do roka ku svému požitku pivo vařiti, „totiž při sv. Jiří aby jednu vářku učinili, která by mezi nimi obešla ve třech nedělích, i nemá vářka větší býti než po šesti měřičkách; druhá vářka konej se o sv. Janě a třetí o sv. Václavě spůsobem shora uvedeným . . . Však úředník panský má to opatřiti, aby žádnej více nevařil, než jak určeno. Pakli by kdo jinak v tom postižen byl, ten aby bez milosti vrchnosti kopu grošů českých propadl, podobně i ten, kdožby skoupil várku od druhého, platí 1 kopu grošů pokuty.

Co se kur pastevních a ovsa pastevního dotýče, to jim pan Vilém odpustil; než když by v lesích pastva byla, ten plat, kterýž od starodávna dávali, dále vrchnosti zapravovati mají. Drev dubečních k zámku více voziti nebudou, než plat dubeční i příště jim dávati jest. Konečně propustil je z povinnosti, chmel k zámku Tovačovu dávati. (Český Archiv XVII. 143—144).

Té doby bylo kolem Tovačova více rybníků, k nimž robotovali ti kteří rybáři tovačovští. K jich žádosti osvobodil je Vilém z Pernštýna od robot rybničních i mlatebných listem v Prostějově dne 2. července 1512 daným, začež každý rybář povinen byl ročně při sv. Janě 20 grošů českých pánům Tovačovským dávati. (Český Archiv XVII. 171—172).

Dne 9. října 1513 dal Vilém z Pernštýna Kojetským k dědičnému užívání louky na Dunkovicích u Kojetína, začež z každé louky při sv. Martině sedmnáct grošů bílých na Tovačov dávati mají. (Český Archiv XVII. 189—190).

Téhož roku (1513) koupil p. Vilém z Pernštýna od Mikuláše z Bystřice část vsi Čertoryje za 500 kop grošů českých a sloučil ji se zbožím Tovačovským.

Lidé ze vsí a městeček k panství Kojetskému a Tovačovskému příslušící vozívali k rozkazu vrchnosti — a ne z práva — vína z panských hor bezplatně na zámek tovačovský. Když si lidé proti této křivdě stěžovali, pan Vilém z Pernštýna ulehčil jim r. 1515 (20. prosince) v této věci tím způsobem, že měli příště vína panská jednou v roce vozívati a dostávali od přinesení drajlinku dvě kopy grošů na počet míšenský. (Český Archiv XVII. 227—228).

Jak jsme dříve byli podotkli, hlásila se za husitské doby většina lidu na Tovačovsku k učení Husovu, i přešly tehdejší fary a kostely v ruce kněží kališnických.

Když pak v zemi zavládly pokojnější časy, staly se v Tovačově a okolí jsoucí chrámy Páně opět katolickými; než značná část poddaných setrvala při husitismu, jelikož pan Jan a nástupce jeho Ctibor z Cimburka sami byli horlivými Husity a na zámku drželi si kněze pod obojí.

Asi r. 1467 jali se v Tovačově a okolí osazovati se s přivolením Ctibora z Cimburka Čeští bratří, které král Jiří v Čechách neminil trpěti.

Založenoť učení „bratrské“ na spisech Petra Chelčického, jenž drže se celkem učení táborského, vytkl za nejvyšší zákon milování Boha a bližního a to tak, že člověk z lásky k Bohu plniti má jeho přikázání a z lásky k bližnímu že má i křivdy snášeti. Zároveň zamítal Chelčický všecka ustanovení církevní o obřadech při bohoslužbě i všeliké užívání zbraně, neuznával potřebu války a trestu smrti i zavrhoval bohatství a zákony světské, pokládaje je na újmu zákona Božího.

Zachovávajíce Bratří přísnost mravů jako za první církve, živili se prací rukou svých, vzdáleni jsouce všech úřadův.

Sestoupivše se léta 1467 v „Jednotu bratrskou“, odřekli se společnosti s církví římskou i se stranou kališnickou. Ježto první jejich biskupové přijali svěcení od valdenského biskupa Štěpána, přezdíváno Bratřím neprávem Pikhartův a Valdenských.

Než přes všecka pronásledování Jednota jejich valně se šířila, i přistupovaly k nim často též osoby vyšších stavů, jimž k vůli přinuceni jsou Bratří roku 1496 upustiti částečně od přísnosti své a smířiti se i s bohatstvím i s úřady, pokud jen obojího se chvalitebně užívá.

Jsouce lidé pilní a pokojní těšili se Bratří z ochrany mocných pánů, kteří buď sami k Jednotě jich náleželi, buď jim rádi poskytovali přítulku na statcích svých.

Již ke sklonku 15. století měli Bratří okolo 200 obcí a sborů (modliteben) v Čechách a na Moravě. Později šířili se ještě více, takže ve mnohých obcích fary i kostely časem nabyly bratrského rázu.

Hlavními středisky Jednoty jejich stala se města: Mladá Boleslav, Litomyšl, Pardubice. Přerov, Ivančice, Prostějov a jiná.

V Tovačově Bratří farního kostela nedrželi, nýbrž měli svůj zvláštní „sbor“; kde tento původně se nalezal, není známo. Jako první kněz bratrský uvádí se Jan Synek, jenž zemřel r. 1502, jsa v lázních Věrovanských.

Také v Evani, Troubkách, Klenovicích a snad i jinde měli Bratří své sbory. (Volný, Kirchliche Topographie, V.)

Zatím vystavěli si Bratří tovačovští „v Hrobí“ sbor, při němž byla i zahrada. K jejich žádosti udělil jim Jan z Pernštýna, syn a dědic páně Vilémův, zároveň hejtman markrabství Moravského, r. 1515 tu milost, že z domu toho, pokud jej ku svým schůzkám náboženským užívati budou, vrchnosti ročně 2 groše, po 7 denárech za groš počítajíc, při sv. Václavě platiti mají. Za to v jiných poplatcích peněžitých, robotách panských i obecních, pak v pomocech jakýchkoli z toho domu svobodni a prázdni buďtež.

Kdyby však Bratří domu toho ku svým schůzím více nedrželi, prodejtež jej i se zahradou za přivolení panského, a kdož dům ten koupí, „povinen bude z něho platiti a odbývati tím vším spuosobem jako jiní, kteří v Hrobí a na předměstí domy mají.“ (Český Archiv XVII. 229.)

Při sboru měli zdejší Bratří také školu, která brzy se proslavila.

Dne 5. září 1520 učinil Vilém z Pernštýna druhé poslední pořízení, kterým změnil některá ustanovení prvního svého kšaftu.

Maje srdce plné lásky k vlasti, národu a svým poddaným, dokončil šlechetný život svůj na Pardubicích dne 8. dubna 1521.

Své náboženské stanovisko byl charakterisoval Vilém z Pernštýna sám známými slovy: „S Římany věřím, s Čechy (t. j. Husity) držím, s Bratřími umírám.“

Sám katolík a štědrý dárce kostelů, klášterův a špitálů, na sněmech a sjezdech stával se stranou podobojí a Bratří, kteří na jeho panstvích nejvíce a bezpečně se šířili, vždy se ujímal proti králi Matiášovi a potom Vladislavovi. Působila naň v té příčině zvláště manželka jeho Johanka z Liblic († 1515), horlivá ochranitelka bratrské Jednoty.

Vilém z Pernštýna zůstavil kromě dcer Aničky a Bohunky, která byla provdaná za Jindřicha z Lipé, dva syny: Jana a Vojtěcha. Oba byli r. 1497 od krále Vladislava pasováni na rytíře.

C) Jan z Pernštýna (1515—1548).

Jan z Pernštýna dostal, jak jsme již dříve napsali, mimo jiné statky na Moravě také Tovačov s Kralicemi, k tomu 10 tisíc kop grošů českých hotově.

Jelikož ku jmění, které zdědil, v prvních letech ještě mnoho přikupoval v Čechách a na Moravě, nabyl příjmí „Bohatý". Když pak obdržel na čas v zástavu také hrabství Kladské, sláva pánů z Pernštýna dosáhla nejvyššího stupně.

Jan z Pernštýna byl nejvyšším komorníkem moravským (v letech 1506—16 a opět 1520—23), hejtmanem zemským markrabství Moravského (1515—19, 1526—28 a 1530—32) i býval často královským komisarem na sněmu.

U krále Ferdinanda I. požíval značné přízně i důvěry.

Nábožensky Jan jako Vojtěch z Pernštýna nepřál Bratřím a byl jedním z náčelníkův lutheránské strany v Čechách; byl spolu předním defensorem (obhájcem) akademie a konsistoře pod obojí.

Za hnutí šlechty české v letech 1546—47 počínal si velmi nespolehlivě; z počátku hlásil se k nepřátelům královým, pak se vzpoury odřekl, načež opět k odboji se přidal a potom byl jeden z prvních, kteří krále prosili za milost.

V letech 1524—45 byl poručníkem Václava Adama, knížete Těšínského, který si potom vzal dceru jeho Marii za manželku. Druhá dcera Janova, Kateřina, byla provdána za Jindřicha ze Švamberka.

Janův mladší bratr Vojtěch z Pernštýna zdědil statky v Čechách i byl r. 1514 nejvyšším hofmistrem království Českého. Když r. 1526 jednalo se o svobodnou volbu českého krále, byl také mezi kandidáty na trůn královský. Za nového krále Ferdinanda I. vždy stál v čele vlastencův, kteří pečovali o to, aby v zemi obnoven byl pořádek. Zemřel 17. března 1534 bezdětek a dědicem stal se jeho bratr Jan z Pernštýna, jenž rodinné jmění Pernštýnské opět sloučil.

Již za živobytí páně Vilémova spravoval Jan z Pernštýna Tovačov. Dne 31. března 1516 udělil soukeníkům tovačovským řád cechovní.

Hlavní jeho body byly: K zřízení řemesla soukenického nejprvé býti mají voleni dva muži poctiví a víry hodní. Soukna aby dělali dobrá z vln dobrých střížných. V trzích aby jedni druhým neškodili buď při kupování vln aneb při prodávání suken. —

V scházeních svých aby se poctivě měli .... Kdo by nechtěl řádův cechovních zachovávati, nebuď v cechu trpen ... Sukna mají s pilností ohledována býti .... Čeledi aby žádný

soukeník jeden druhému nevyluzoval . . . Když by knap chtěl vysésti od soukeníka, aby nebral odpuštění než v neděli, a do druhé neděle aby dobyl a dodělal jemu ten týden . . . Pokuty za nedodržení řádů cechovních a povinné dávky připadají cechu. (Český Archiv XX. 285—287.)

I jinak zasahoval Jan z Pernštýna mocně v osudy svých poddaných.

Tak r. 1518 (24. ledna) osvobodil Tovačovské od robot a dovolil jim, aby ve vsech okolních rolí sobě přikupovali.

Listina zní: „Jan z Pernštýna na Tovačově, hejtman markrabství Moravského, pán a držitel panství Tovačovského, i s svými erby a budoucími potomky, pány a držiteli téhož panství Tovačovského, známo činím tímto listem všem vuobec, kdož jej uzří anebo čtoucí slyšeti budou. Že starší Starého i Nového měst Tovačova i všecka obec Tovačovská předstoupivše přede mne s velikejmi prosbami žádali sou mne, abych sobě povážil, jaká veliká obtížnost jest na nich při robotách těch, kteréž prvnějším pánuom držitelóm Tovačovským, tudíž i mně až do nynějších časuo činívali při stavu tom, jenž se jmenuje Kamenec, též také při honích, kteréž až dosavad velmi často činívati museli pánuom a držitelóm Tovačovským; při tom pokorně mne prosíce za to, abych vzhlídnul na jejich velikou zašlost při tom městě, milosti jim své při těch svrchujmenovanejch robotách a při těch honích udělati ráčil. Já pak chtíce jim nadepsanejm lidem svým Tovačovským v tom i v jinejm, čímž by se na budoucí časy vzdělávati mohli, pomoc učiniti a je raději i sám vzdělávati, nežli bych je v čem kaziti měl, i tuto sem s nimi milost učinil, že ty svrchupsané roboty při tom stavu již řečeném jim sám od sebe i ode všech budoucích pánuo a držiteluo Tovačovských nynějším i budoucím propouštím a tímto listem je z nich snímám; však s takovou vejměnkou, jestliže by kdy toho potřeba náležitá přišla při tom stavu, tehda aby mně i budoucím pánuom Tovačovským všecka vuobec Tovačovská při tom stavu častojmenovaném tři dni pořád povinna byla robotovati. Též také ty hony, o kterýchž zmínka nahoře, tímto listem z nich snímám na časy budoucí věčné, aby jich nebyli povinni činiti kromě čtyřikrát každej rok, když by se jim oznámilo, budou mi tím povinni i budoucím mejm.

Též také pro lepší vzdělání jich tuto sem jim milost učinil, že jim tímto listem povolení své k tomu dávám, aby ve vsech okolních k Tovačovu příležejících rol sobě přikupovati mohli tímto spuosobem: kdož by ve vsi maje lán rolí aneb kdož by co nad lán rolí jměl a chtěl ji uprodati, to bude moci učiniti a uprodati jí až do puol lánu

a ostatek, totiž toho puol lánu, při gruntu ve vsi zuostati má. Též také kdo by měl puol lánu a chtěl čtvrt uprodati, také to činiti bude moci bez všelijaké mé i budoucích mejch všelikteraké překážky. Než kdož více rolí nemá než čtvrt, té rolí od gruntu žádnej prodávati nemá, neb žádnému se toho trpěti nebude ani se komu toho dopustí.

Pro budoucí toho pevnost a jistotu já svrchupsanej Jan z Pernštýna . . svou sem vlastní pečet k tomuto listu přivěsiti rozkázal. Jenž jest psán a dán na Tovačově v neděli po svatém Vincenci léta Páně tisícího pětistého osmnáctého počítajíc". (Český Archiv XX. 298—299.)

Roku 1521 (18. srpna) prodal Jakub Kobík z Opatova tvrz Majetín se dvorem a se vsí Majetínem a Bolelicemi Janovi z Pernštýna za 2500 a 250 kop grošů českých. (Český Archiv XX. 309.)

Jan z Pernštýna odňal lidem Věrovským jejich pastvisko pod osadou ležící a jejich obecní řeky i zatopil vše rozšířeným rybníkem „Hradeckým". Za to dal jim r. 1523 kus lesu, jménem Otůček, jenž táhl se za Nestání až po Kopanku a Pokut; a za řeku jim dal jinou řeku, kteráž počínala od mostu pod mlýnem Věrovským až po řeku Plesníkovu, Dynychovu, pak i jiný kus řeky, kteráž slula Nestání. Zároveň dovolil Věrovanským, že v panských lesích tamních mohou koně svobodně bez platu pásti; kdyby však páni Tovačovští chtěli v těch lesích Věrovanských honiti, tehda lidem budiž týden nebo 2 neděle napřed oznámeno, aby pro upokojení zvěři koní do lesů nehonili.

Dále měli svobodný průhon k blátům Biskupským (vedle rybníku Paního až ke stavu Biskupskému), dostávali na opravu mostů dříví z panských lesův, i nabyli práva, v rybníku Hradeckém, v rybníku Paním a v rybníku Starém, kdyby se sušily, spolu s Tovačovskými svobodně bez uplacování pásti. Jakož Věrovští skoupili (až na dvě) stávající v osadě krčmy, které piva k šenku vařívaly, mají plat z nich dále do důchodů panských odváděti, za to však každý může k sobě ku své potřebě pivo doma vařiti, k domácímu truňku, ale ne k šenku, načež vrchnost má těm lidem suchá drva nebo suché haluze k várkám z lesů panských dodávati. (Český Archiv XX. 314—315)

Král Vladislav II. dal svého času dědictví na panenském klášteře sv. Jakuba v Olomouci panu Vilémovi z Pernštýna a jeho erbům. Jan z Pernštýna dědictví na zmíněném klášteře pustil r. 1524 králi Ludvíkovi II, pozůstavuje k sobě ves Klopotovice k zámku Tovačovu a vsi Mostkovice, Slatěnice, Slatěničky, Charváty i s dvěma člověky v Bolelíci a ves Selítky (částečně), které druhdy byly držitelům zámku Plumlova dány.

Platy a důchody shora uvedených vsí mají držitelé zámků Tovačova a Plumlova vybírati a je odváděti klášteru anebo tomu kdož by klášter opravoval. Jinak mají Jan z Pernštýna a jeho nástupci vsí těch užívati jako vlastních. (Český Archiv XX 322—324.)

Té doby ohrožovali sveřepí Turci naši říši. Na sněmu obecném v Olomouci 14. února 1525 zvoleny čtyry osoby z každého stavu, aby společně se sjely v příčině hotovosti vojenské a obhájení země; na druhém místě mezi pány po hejtmanu zemském jmenován Jan z Pernštýna. (Archiv Český XI. 352).

Roku 1526 (9. května) Jan z Pernštýna učinil s Lobodskými výměnu rolí a to takovou: roli svou od panského dvora tamního zaměnil s rolí, kterou Lobodští měli u Oplocan; tuto dal Oplockým, kteří za ni vrátili mu roli, již drželi při panském dvoře Vyklickém. I slíbil Lobodským, že tato role navždy při nich zůstati má. Za roboty, které Lobodští dříve při dvoře mívali, mají ročně tři dni orati, dva dni žíti a každý z nich 16 kop obilí do stodol svézti. Ty roboty mají na dvoře Vyklickém dělati tu, kde se jim ukáže. Dále přidal jim k pastvisku kus, který leží při panské louce u Chrbova. Dříve každý, jak kdo seděl, odváděl panství měch chmele při času sv. Václava; příště místo chmele každý po $1^1/_2$ groši bílém má dávati. (Český Archiv XX. 328 – 329).

Rychtář a konšelé i všecka obec vsi Čelčic stěžovali si, že by pastev málo měli, pročež žádali vrchnost, aby je v tom opatřila.

Jan z Pernštýna dovolil jim r. 1527, že na blátech, „počnúc od louk jejich Čelčickejch až k loukám Klopotovským, nahoru až po pastviště Hrubeckých . . . koně, krávy, svině a jinej všelijaký dobytek pásti a toho místa svobodně užívati mají“. Začež do důchodů panských ročně při sv. Martině čtyry kopy grošův českých dávati povinni budou. (Český Archiv XX. 331—332).

Léta Páně 1529 (1. prosince) Jan z Pernštýna pustil lidem Oplockým svůj dvůr při té vsi, tak že z něho ročně o Vánocích půlčtrnácte kopy grošův a 15 grošův bílých platiti mají. Také je osvobodil z robot, které dříve k tomu dvoru konávali, i není jim z toho dvoru žádné královské berně platiti. Dále učinil jim tu milost, že na zámku Tovačově nemusí více hlásku míti, začež jim ročně při vánocích kopu grošův a 20 gr. bílých dávati jest. (Český Archiv XX. 341—342).

Při městě Tovačově bylo od starodávna vysázeno mýto, kteréhož z každého vozu jak prázdného, tak i naloženého toliko 1 groš se dávalo. Poněvadž na opravování mostův a tratí dosti

dlouhých, i také cest a náspů ročně nemalé náklady se činily, a mýto ani třetinu nákladu nehradilo, přimlouval se Jan z Pernštýna r. 1529 stavům moravským na sněmu v Olomouci shromážděným, aby Tovačovským povoleno bylo zvýšení mýta, aby pak z každého vozu nalceženého, který by šesti koními tažen byl, po 4 groších bílých, a který čtyřmi koními, po 3 groších mýta dáváno bylo. Sněm této žádosti vyhověl.

Podobně stěžovali si Kraličtí, že „mají veliké náklady na opravy mostův a cest, po kterýchž se skrz městečko Kralice s vozy a náklady těžkými jede, a takové mosty a cesty blíž puol míle i přes jiné panství, jako pana opata Hradištského, opravují, a z těch nákladův dosti chatrné mejto se bere, a při tom tolikéž časy svými nemalá suma dobytkův po též silnici se přehání . . . a z nich žádného mejta se nedává“. Pročež přímluvou pana Jana z Pernštýna povoleno Kralickým, že z dobytkův: koně nebo voia po 2 denárech, z ovce, kozy a svině po 1 den. mýta vybírati mohou. (Český Archiv XX. 16 – 17).

Jan z Pernštýna k prosebné žádosti města Tovačova učinil r. 1533 narovnání s nimi o pastviska, kteráž jim rybníky vytopila a dal jim v náhradu kus lesu, vymiňuje sobě dub, hrušku, jabloň. Taktéž osvobodil je od dávání suchých dřev k sladům, začež z každého domu várečného mají ročně dávati 4 groše bílé. (Český Archiv XX. 374.)

Dne 23. července 1535 Jan z Pernštýna potvrdil mistrům řemesla ševcovského a koželužského v Tovačově jich artikule a dal jim list cechovní. (Český Archiv XX. 383—385).

V Prostějově ve středu po sv. Jakubu (28. července) 1535 Jan z Pe.nštýna potvrdil městečku Kralicím dřívější jeho svobody a výsady. (Český Archiv XX. 385).

Jan z Pernštýna svolil 1536 Janovi Vlasákovi, fojtu hrděbořskému, aby na gruntech panských Boleluckých na potoku mlýn znova si postavil se 3 koly moučnými a čtvrtým stupným. Dále dovolil, aby mlynář koně a dobytky své na blátě Hrděbořském pásti mohl, i přidal mu louku u mlýna podle vody, z čehož všeho platu ročního odváděti má $3^1/_2$ kopy grošů českých. (Archiv Český XX. 388).

Listem v Olomouci ve čtvrtek den sv. Františka (4. října) r. 1537 Barbora z Olomouce, pozůstalá vdova po vladyce Mikulášovi z Bystřice, oznámila, že jakož muž její prodal ves Čertoryje za 1000 zl. na zlatě pro dobro a potřebu svou i celé rodiny Janovi z Pernštýna, a takový prodej deskami zemskými stvrzen jest, že jmenovaný pán moc má a míti bude takové zboží držeti a bez překážky užívati. (Český Archiv XX. 410 – 411).

Dne 21. ledna 1538 Jan z Pernštýna dal svolení, aby Jan mlynář na řece, kteráž jde od Tovačova nad mlýnem Lobod-

ským, mlýn se čtyřmi koly moučnými a pátým kolem stoupným vystavěti sobě mohl, k čemuž mu vrchnost přidává zahrádku a dvoreček, z čehož všeho má ročně odváděti na zámek Tovačov 7 kop grošů. Milost je mu ještě uč ě a, že k opravě a stavení toho mlýna s potřebu lesů zadarmo mu dávati se má, dříví k palivu a stavení však jen s povolením hájných sekati má; v lesích Lobodských že 12 vepřů pásti může. (Český Archiv XX. 416).

Na Tovačově v úterý den rozeslání sv. apoštolů (15. července) 1539 Jan z Pernštýna potvrdil lidem ze vsi Čertorej list ze dne 2. února 1451, kterýž mají od někdejšího držitele Čertorejského Zicha z Wolfperka na držení dvoru a dvou lánů rolí v Čertoryjích s loukami, pastvami a robotami, kromě lesův, desátkův a luhův, za 75 hřiven stříbra takovou měrou, aby z toho dvoru každoročně platili 4 hř. grošů. Dále určeno, že od robot dvorských jsou osvobozeni. (Český Archiv XX. 429—430).

Téhož r. 1539 (7. září) Jan z Pernštýna stvrdil vesnici Bolelíci list Jana z Šelnberka a Johanky z Krajku, jimi daný 16. února 1503 na odúmrti a na dvůr (mezi lidi rozdělený) v Bolelíci, z něhož při sv. Martině 12½ kopy a 18 grošů českých platu dávali, jakož i že propuštěni jsou z robot z téhož dvoru. (Český Archiv XX. 432—433).

Jan z Pernštýna r. 1540 (25. ledna) propustil obec města Kojetína z robot pěších k zámku Tovačovu, určil ale, že fůry rybní, pak fůry dříví ku kladení a opravování tarasův dále činiti mají, začež placeno bude, rovněž za dovážení kamení ku stavení od skály. (Český Archiv XX. 442).

Tutéž dobu Jan z Pernštýna k prosebné žádosti lidí poddaných ze vsi Lobodic, kteříž s lidmi kněžskými z Uhřečic lesu Tovačovského společně užívali, jenž vedle smlouvy stalé k rozdělení přišel mezi obce jmenované, pustil jim les ten, jakž jim odměřen a obmezen byl, k volnému užívání. (Český Archiv XX. 442.

Listem na Pardubicích dne 4. března 1540 Jan z Pernštýna pustil svým lidem ze vsi Čelčic desátek obilný z půljedenácta lánu a jedné čtvrti rolí za roční plat 14 kop grošů českých a za dodávání a přivážení z každého lánu 2 kop pšenice a 2 kop ovsa, celkem 22½ kopy pšenice a ovsa tolikéž, do dvora Tovačovského. (Český Archiv XX. 445—446).

K žádosti měšťanů tovačovských ustanovil Jan z Pernštýna 5. března 1540, aby v městě jich mimo již vysazené domy k šenku jiným právo šenkování dáváno nebylo; pak postoupil obci právo šenkovní tří domův i pustil městu nákladem panským vystavenou novou lázeň beze všech poplatků k užívání a svolil,

aby když rybník sušen bude, na něm pásti mohli. (Český Archiv XX. 446–447).

Té doby byl nejvyšším úředníkem na zdejším zámku purkrabí Jan Pivec z Hradčan a z Klinšteina, jemuž pak Jan z Pernštýna r. 1542 (7. listop.) dal půl lánu role, kteráž slula Oujezd, nad Uřečicí (Uhřičicí) u Kojetína, z kteréhož půllánu žádných poplatků nemá dávati; kdyby však toho půllánu komukoliv prodal neb jinak odbyl, ten z něho půlletně platiti bude, jako jiní lidé. (Český Archiv XX. 464.)

Dne 2. března 1544 Jan z Pernštýna potvrdil městečku Kralicím, aby při rybníku, který si nade mlýnem na louce podle struhy mlýnské udělali, budoucně bez překážky mohli zůstati však tak, aby při nasazování téhož rybníka byl řád zachován, a při prodeji ryb aby řádný počet činil se obci z toho, co se utrží. Dále ustanoveno, kterak se mají zachovati Kraličští, aby mlynář škody netrpěl. (Český Archiv XX. 470–471.)

Opatrní rychtář a konšelé i všecka obec vsi Čechovic prosili pana Jana z Pernštýna, aby s nimi o desátky obilné, které z té vsi dávati povinni jsou — „totiž z lánu 2 kopě pšenice a dvě kopě ovsa, a z půllánu jednu kopu pšenice a tolikéž ovsa i podle toho, kdo méně rolí má, také méně, pak z roli dvorské krom obilí ssutého dvanáctou kopu“ — narovnání za peníze učinil, jelikož mnohokráte škody bráti musejí, když na blátech častokrát zle cesty se trefují, pročež vezouce ty desátky do vzdáleného dvora Tovačovského, velikou těžkost na tom mívají.

I pustil Jan z Pernštýna listem na Prostějově 24. srpna 1544 daným lidem vsi Čechovic desátky obilné, pokud se jemu a potomkům jeho bude viděti, i zavázali se Čechovští, že za ty desátky na zámek Tovačov ročně při sv. Martině šest kop grošů platu dávati budou. (Český Archiv XX. 477—478).

Toho času zkvétala v Tovačově škola bratrská. Aby zdejší katolíci šířícímu se v městě učení bratrskému zdárně čeliti mohli, založili si školu, než pro nedostatek a nouzi nemohla obec vydržovati stále rektora i kantora. Na žádost Tovačovských dal jim Jan z Pernštýna r. 1544 (24. srpna) do jich školy prebendu na dvě osoby, které by při služebnostech kostelních ve zpívání dosti činily a dítky k učení a k dobrým mravům vedly. (Český Archiv XX. 478—479.)

Léta Páně 1548 (16. května) odstranil Jan z Pernštýna smlouvou s kapitolou Olomuckou některé neshody obapolných poddaných

Hlavně určeno: 1. Les táhnoucí se od hranic, pastvisk a luk vsi Uherčic až do potoka Jezdy a odtud dále až do řeky

Moravy a pak do mezí města Kojetína byl r. 1538 mezi Uherčické a Lobodské rozdělen i mají obě strany svého dílu svobodně užívati. Most, který Uherčičští přes struhu Vazovou nově udělali, má zůstati. Kdyby však Uherčičští přes ten most jedouce Lobodským škodu dělali, neb Jan z Pernštýna toho mostu v tom místě trpěti nechtěl, budiž most zbořen a udělán tam, kdež dříve býval.

Co se močidel při vsi Uherčicích, tření konopí při tom močidle a spouštění vody z toho močidla do řek Kojetínských dotýče, nemá Uherčickým v těch místech konopí tříti bráněno býti, ale Uherčičští aby z toho močidla vody do řek Kojetínských nepouštěli.

Podvolil se Jan z Pernštýna most na blátech u Polkovic přes novou příkopu udělati.

Z louky okopané u Oplocan aby se seno sklízelo do sv. Bartoloměje, načež na ní lidé Polkovští s jinými lidmi k Tovačovu příslušejícími pásti mají.

Kraličští na blátech až po louky Klopotovské spolu s Hrubčickými pásti právo mají.

Vitonští mají vůli, most sobě na pastviskách udělati pro výhon koní a dobytka jiného.

Stavidla pod mlýnem Kralickým, jimiž mlynář vodu pouštěl na škodu mlýnu Hrubčickému, mají zemí býti zavezena; kdyby však příkopu cíditi potřebí bylo, bude se moci v tom místě prokopati, a jak se příkopa vycídí, musí zase zemí se zavésti. (Český Archiv XX. 520—522.)

Dne 21. července r. 1548 opatrní rychtář a konšelé ze vsi Biskupic oznámili Janovi z Pernštýna, že za dřívějších pánů koupili dvůr v dědině pod plat stálý, a že za roboty, které druhdy k tomu dvoru činívali, také platy dávaji, než že v tom listem nejsou opatřeni. Aby budoucně v takové roboty nebyli zase potahováni, žádají o dotyčné potvrzeni. Čemuž Jan z Pernštýna také vyhověl.

S Janem z Pernštýna počal však také zároveň rozklad jmění Pernštýnského. Neklidný duch jeho mnoho spekuloval a tím zahájeno i rozpadávání statků jeho. Tak Helfštýn, Nový Bydžov, Hranice a jiné dostaly se již dříve do cizích rukou.

Chváliti při něm jest, že dopisoval si s velmoži domácími i cizími hlavně česky, a že neostýchal se, když bylo potřeba, pozdvihnouti hlasu svého, aby slovy vlasteneckými povzbudil pokleslou mysl a varoval před hrozící záhubou. Dokonal svůj život ku sklonku r. 1548.

Již dříve byli jsme podotkli, že Tovačovskému vyššímu právu podřízena byla vesnická práva osad pod panství příslušných a že soudilo i obyvatele Tovačova na příslušenství

městském (purkrechtu). Vedlo vyšetřování a spisy o něm zaslalo vrchnímu právu do Olomouce, které pak nařídilo buď další výkon soudní, buď také vydalo konečný ortel.

Tak roku 1540 Kuně z Lobodic zmátlo se konopí i pohrozila Uherčickým, že se jim za to vymstí a že zapálí. Právo Uherčické oznámilo tuto pohrůžku právu Tovačovskému, které požádalo vrchní právo Olomucké, aby mu dalo naučení, co v této příčině konati má.

Olomucké právo nařídilo, aby ke Kuně, osobě obstavené, právem útrpným bylo přikročeno, prokáží-li Uherčičtí jí pronesenou pohrůžku. Když byli 4 lidé z Uherčic dosvědčili, že Kuna z Lobodic skutečně vyhrožovala žhářstvím, byla katem mučena.

Tu však nastala otázka, kdo má útraty právní platiti, Tovačovské, Lobodské či Uherčické právo?

Na to dalo Olomucké vrchní právo následující naučení: „Přízeň naši vzkazujem, moudří a opatrní přátelé naši milí!

Psaní, kteréž ste nám učinili s tou žádostí, abychom Vám naučení dali, kdo tu škodu, kteří se na vrchnost ortelem naším vztahují, Vy-li, při kterémž právě útrpné právo strpěla, či Loboštčí, na kterým právě jse vobstávka stala, či Uherštišči, kteří sou na tu ženu stáli, spraviti a platiti mají, tomu jsme přečta vyrozuměli. A Vám toto naučení dáváme: jestliže Loboštčí, tak jakž píšete, Vám pravili a řekli, že na to nic naložiti nemáte, než toliko Vaše práce aby byla, a jejich peníze a náklad, práva dle oni Vás v tom, jak řekli, zastoupiti povinni jsou, a to z práva. Dáno v Olomouci ve středu po sv. Václavě (29. září) 1540.“ (V. Prasek, Tovačovská kniha . . . str. 16—17.)

Léta Páně 1547 (a snad i dříve) prohřešila se v Tovačově matka se svým synem „proti přirození“. Věc vyšla ven, právo Tovačovské zavedlo vyšetřování a vrchní právo Olomucké učinilo tento ortel: „Přízeň naši vzkazujem, múdří a opatrní přátelé naši milí.

Jakož ste otázku podle práva na nás učinili, co se toho strašlivého jednání, kteréž se mezi mateří a synem u Vás v Tovačově sběhlo, dotýče, prosíc, abychom Vám na to, co za právo jest, rozeznajíc naučení dali, kdež my konšelé přísežní města Olomúce na to za právo vyříkáme: Jestližeby matka i s synem svým na tom přiznání svým takového jich proti přirození provozovaného a učiněného skutku stále zůstali, tehdy slušně matka podle zřízení popsaných práv m e č e m o d ž i v o t a k smrti připravena bývá; než syn, poněvadž sic ještě malý a mladý i z jiných hodných příčin, z země vybyt a odkázán na věčné časy bývá, a to z práva. Datum v Olomouci v pátek po neděli

křížové (20. května) l. 1547". (V. Prasek, Tovačovská kniha... str. 24). —

Jan z Pernštýna zanechal mimo zmíněné již dcery tři syny: Jaroslava, Vratislava a Vojtěcha.

Ti odprodavše některé statky (Čechy, Osovou, Sádek a j.), rozdělili se o dědictví tak, že každý prý dostal po více než 10 zámcích s několika sty vesnicemi.

Jaroslav převzal hlavně statky české a některá panství moravská, Vratislav zdědil Třebíč, Vel. Meziříčí (toto společně s Jaroslavem), Hrušovany, Židlochovice, Křižanov, Moravec; Vojtěchovi připadly: Pernštýn, Plumlov s Prostějovem, Tovačov s Kralicemi, Landškroun, Landšperk atd.

D) Vojtěch z Pernštýna (1548—1558).

Vojtěch z Pernštýna (nar. 1532, 1561) pojal za manželku vyznavačku víry bratrské Kateřinu, dceru pana Bohuše Kostky z Postupic.

V letech 1554-57 byl nejvyšším komorníkem moravským. Dle sňatku jeho Bratří, kteří hojně sídlili na jeho statcích, nadáli se, že jich bude chrániti, než zmýlili se; neboť nejen podporoval lutherství a kněží, kteří z podobojích přešli k tomu vyznání, ale i církev zvláštní sám chtěl založiti a ji spravovati, že mu dostalo se názvu „moravský biskup". Nejprve užíval ku Bratřím mírnosti, doufaje tím je přilákati, a zdál se sám býti jim nakloněn.

Když avšak odmítli jeho námluvy, r. 1554 vydavše „Šest artikulův, proč k evangelickým přistoupiti a od obzvláštností svých odstoupiti nemohou", tu pan Vojtěch z Pernštýna jal se Bratří pronásledovati, zakazuje jim schůze náboženské, sňatky a křtění dítek u vlastních kněží, nedovoluje je přijímati v cechy, a když kdo neposlechl, trestal ho vězením.

Proto se mnozí Bratří na jeho panstvích vyprodávali a stěhovali jinam.

Leč úsilí páně Vojtěchovo bylo marné; ani jeho choť se neobrátila. (Ottův Slovník Naučný, XIX. 510).

O působnosti jeho na Tovačovsku víme pramálo. Listem na Tovačově v pátek po sv. Jiří r. 1556 daným potvrdil těm měšťanům tovačovským, kteří výsadní domy k šenku vína a vaření piva měli, jejich artikule ku lepšímu vzdělání živnosti sepsané.

Zněly následovně: „Item co se šenkování dotýče, takto se při tom chovati mají. Víno dvoje na pořádku aby počínáno bylo, a ta pořádka aby do dvou neděl trvala, a kdožby vína svého do dvou neděl nevydal, aby je zavřel, a jiný aby naň

počato bylo. Což se frejunku svatojirského a svatodušního novoletského dotýče, na ty frejunky má se víno též na pořádky počínati šesteré, nakohožkolivěk pořádka přijde, a to víno šenkováno býti má do dvou neděl a nic dál.

Než jestližeby který den zbytečný se trefil pod sedm dní pod frejunkem, takžeby pořádka k šenkování vyjíti nemohla, tak jakž se mnohokrát trefuje, že zůstává před frejunkem několik dní, ty dny aby ke frejunku byly přidány. Též také do desíti dní má se víno dvoje počíti, a od desíti dní, kteréž by zůstaly před frejunkem až do sedmi dní jedno víno aby počato bylo jako jindy. Než před frejunkem dvě neděle jestliže se početí trefí, až do desátého dne má se přece dvoje víno počíti, a od desátého dne, jestližeby se trefilo, jedno víno; pakli by nebylo než 6 dní před frejunkem, tehdy se na frejunk víno počíti má.

Vína jeden druhému na škodu podtočiti nemá, než přišla-li by toho potřeba a purgmistr uzná-li i komužby rozkázal, aby se podtočilo. Pakli by se kdo toho dopustil a víno bez vědomí purgmistrova podtočil, ten má bez milosti pět kop grošů k obci propadnouti.

Item vína žádný aby sám sobě nesadil, než od ouřadu aby jemu sazeno bylo. A jestliže by se kdo v tom nezachoval a vejpověd starších zlehčil, takový pokutu svrchu psanú propadnouti má.

Item co se vín skládání buď od židův aneb od křesťanův v chalupách anebo na předměstí dotýče, kdožkoli nemá domu vejsadního, ten aby ho žádný složiti nemohl než u některého z měšťan, kteříž domy vejsadní mají, s vědomostí purgmistra a starších, a skladné aby dal k obci z dreilinku čtyři groše a z bečky dva groše. A jestliže by pak uličníci (= obyvatelé ulic) aneb židé za ryby a jiné kupectví víno vyfrejmarčili, takoví aby tímž spůsobem víno v domě šenkovním skládali a skladné z něho spravovali, jakž se navrchu píše.

Item vína v malém nádobí žádný měštěnín aby neskládal pod propadením základu kopy grošův, leč jestliže by kdo co ve vínech kupčiti aneb majíc svůj vinohrad, je doma skládati chtěl, majíc několik dreilinků aneb beček vína na skladě, ten takový aby sobě k dolívání takových vín, kteráž by na skladě měl, mohl jedno aneb dvě vědra vína složiti, ale však s vědomostí purgmistra a starších, a pakli by se naň to uznalo, a on to víno v malém nádobí bez vůle a vědomosti purgmistra a starších v malém nádobí složil aneb je šenkovati podtají chtěl aneb najevo šenkoval, ten aby pokutu svrchu psanou propadl a do roku vína žádného aby nešenkoval.

Item což se vín ve vsech k zámku Tovačovu příslušejících skládání a šenkování dotýče, aby žádný v těch vsech vína neskládal tu vokolo ani nešenkoval; pakli by se kdo toho dopustil, takovou věc měšťané tovačovští, nynější i budoucí, ouředníku Tovačovskému oznámiti mají, a on hned takové víno na zámek vzíti má a to obrátiti, kdež by vůle má, erbův a potomkův mých, pánův a držitelův Tovačovských byla.

Item jakž jsou toho také tíž měšťané tovačovští při mně spůsobem náležitým poníženě hleděli, abych jim pivovar svůj, z kteréhož mi běžný plat platili, k budoucí jich živnosti pustil, ten jim prohlídajíc na vzdělání toho města s dobrým rozmyslem svým pouštím, tak aby jeho užívali a jej sobě na náklad svůj opravovati mohli, jakž se jim dobře líbiti bude . . . ., z kteréhož pivovaru . . . . pánům Tovačovským povinni jsou a budou platu stálého každého roku vydávati a platiti patnácte kop grošův českých, a to rozdílně při každém sv. Jiří půl osmi kopy grošův a při každém sv. Václavě půl osmi kopy grošův.

Co se pak vaření piva dotejče, tak jakž sou se sami mezi sebou dobrovolně snesli a na tom zůstali, k tomu své povolení dávám, aby pšenice na várku dáváno bylo šestnáct měřic velikých nynější míry, a ta aby obzvláštně močena byla, slad z ní močen i také ozděn byl, a cožkoli na těch 16 měřicích nadroste, to aby všechno beze vší újmy na várku dáváno bylo.

A pakli by kdo chtěl zimním časem třidceti dvě měřice veliké žita dáti na udělání dvou sladův polití a více, což by štok mohl ten, v kterémž se polívati a močiti bude, snésti, buďto tři slady dělati, to také bude moci učiniti. A potom po udělání týchž sladův aby ten slad buďto na dvé nebo na tré rozměřen byl při přítomnosti osob, kteréž k tomu dohlídati budou. A těch sladův aby sobě žádný sám nedělal, nežli sládci rozumní a tomu vyučení, kteří z vůle všech k tomu objednáni a obráceni jsou. A při odměřování pšenice na slad dvě osoby aby byly, jeden přísežný a druhý z obce, tolikéž i při odměřování sladu do mlejna. Piva na vejpravu nemá více vzato bejti nežli dvanácte sudův po čtyrech vědrách; chmele dobrého tři měřice vrchovato má dáváno býti.

Též jsou mne nahoře psaní měšťané tovačovští se vší pilností snažně prosili, abych jim pro odbytí piv některé vsi a dědiny, do kterýchž by od nich piva brali, přidal, kdež na takovou prosbu jejich a pro vzdělání toho města tyto vsi a dědiny jim přidávám: item Bolelíc, Čertoryje, Hrdibořice, Biskupice, Klopotovice, Věrovany, Rakodavy, Ejvaň, Oplocany, Lobodice a Troubky, v kterýchžto vsech již jmenovaných krčmáři mají od ouředníka Tovačovského, nynějšího i budoucího, sku-

tečně přidržáni býti, aby od nich piva brali a jiných žádných piv přespolních nešenkovali.

Pakli by který krčmář v té které vsi odjinud pivo bral a šenkoval, ten každý týmž měšťanům tovačovským pokuty propadnouti má dvě kopy grošův českých, a to pivo přespolní, neb Třebovské aneb jakéžkoli aby k ruce mé na zámek Tovačov vzato bylo.

A jakož Ejvanští tejmž měšťanuom platu ročního čtyři kopy grošův a šestnácte grošův českých dávají za tu svobodu, že sobě piva doma vaří, ten plat jim také tímto listem osvobozuji, aby jim od Ejvanských na budoucí časy každého roku vydáván byl bez překážky mé, erbův i budoucích potomkův mých, pánův a držitelův Tovačovských; než uličníci tovačovští, kteří k šenku vín a vystavování piv domuov vejsadních nemají, v tom plat se jim nemají vkládati.

Toto se pak v tomto listu znamenitě vymiňuje:

Jestliže by ta která ves svrchupsaná od Tovačova jakýmžkoli způsobem odtržena byla, že má také měšťanuom tovačovským ode mne a erbuov i budoucích potomkuov mých podle slušného užívání platu, kterýž z pivovaru dávají, umenšeno býti .... (Zámecký archiv.)

Téhož roku 1556 dal pan Vojtěch z Pernštýna obci Troubkám kus lesu, řečený „Nedabyl“ za pastvisko, z něhož již ročně bylo platiti 5 zl. 10 grošův. Taktéž pustil jí „příhon ze vsí přes most Moravní skrze ostrůvek až do Krnže od Moravy břehu po mlynářovu zahradu a po Drásov (les) za roční stálý plat 10 zl. 23 gr. Než příhon i s mosty velikými vodami býval často poškozen. (Zámecký archiv.)

Tehdy opět vznikaly časté různice těch kterých vesnic o užívání pastvisk a luk. Komise úředně vyslané snažily se spory urovnati.

Vrchním úředníkem na Tovačové byl tehdáž Michal Gájovský.

Pan Vojtěch z Pernštýna držel Tovačov asi do léta 1558, jelikož počátkem té doby na Tovačově pánem byl již bratr jeho Vratislav.

Roku 1561 zemřel Vojtěch z Pernštýna bezdětek, podobně bratr jeho Jaroslav sešel r. 1569 bez potomkův, pročež připadlo jejich jmění pozůstalému bratru Vratislavovi.

E) Vratislav z Pernštýna (1558—1582).

Tento, narozen 1530, sloužil u arciknížat Maximiliána (potomního císaře) a Ferdinanda.

Maximiliána provázel na jeho svatební cestě do Španěl (1547) a požíval vždy důvěry jeho, jsa u něho komořím a nejvyšší štolbou. Od r. 1567 byl nejvyšším kancléřem království Českého.

Za nepřítomnosti Maximiliánovy v zemi býval mezi královskými komisary na českých sněmích.

Nejznámější jeho státnický čin je poselství (s Vilémem z Rosenberka) do Polska r. 1572 o zvolení Maximiliánova syna Arnošta na trůn polský.

Král španělský Filip II. udělil mu řád zlatého rouna. Vratislav z Pernštýna vedl život velmi nádherný a proslul jako štědrý podporovatel věd a umění.

Rodinnou knihovnu Tovačovskou rozhojnil vzácnými tehdy díly literárními, kupoval krásné obrazy, na svých panstvích přestavoval a okrašloval zámky, zakládal nové parky, vodovody atd.

Protože však neměl hospodářského ducha svého děda Viléma, nedovedl vystačiti se svými příjmy a musil rozprodávati své statky kus po kuse.

Za manželku měl Španělku Marii Maximiliánu Manriquezovu de Lara († 1608), kdysi přední komornou císařovny Marie.

Za Vratislava z Pernštýna dostalo se poddaným jeho několik nových obdarování, případně dřívější jim svobody znova potvrzeny.

Tak listem na Tovačově v sobotu před nedělí Jubilate r. 1559 daným potvrdil městu Tovačovu jeho dosavadní výsady a práva, než vymínil si toto: „Poněvadž jest panu Vojtěchovi, bratru mému, jakožto pánu dědičnému a držiteli panství Tovačovského s jejich Tovačovských dobrovolného podvolení tří rybníků, jako Hradeckého, Paní rybníku a Majeckého přese všecko nadání pana otce mého, pana Jana z Pernštýna dobré paměti, kterémuž jest datum léta 1540, osívati dopuštěno, a oni těch tří rybníků tak, abych je tak i s erby a budoucími potomky svými setím užívati mohl, dobrovolně pouštějí, tehdy při tomto tak zůstavuji; však kdyžby osety byly, mají okolo osení na týchž rybnících trávu moc míti séci a pastvu dobytkem užívati, a kdyby poklízeno obilí bylo, též mají přece na strnisku podle obdarování pastvu užívati .... Pakli by který z těch tří rybníků .... osíván nebyl, též mají pastvu na něm i trávy sečení míti ....

Dále milost činím: Kdožkoliv by se z stavu rytířského mezi ně do města Tovačova vstěhoval a sobě dům koupil, podle obce jako jinej obyvatel města všecky panské a obecní ouřady, povinnosti a pořádky vykonávati a zachovávati nechtěl, ten takový každej řádu rytířského šenků vinných a vářek i šenků

RODNÝ DŮM F. A. TOVAČOVSKÉHO.

pivných tolikéž ve všelikém nádobí, vína skládání a vínem kupčení, a také městské živnosti mezi nimi užívati nemá a užívati ani provozovati nebude moci, než bytu svobodného a pokojného mezi nimi i vína pro domácí potřebu a k svému trunku se nebrání v nádobách kupovati, tak jakž v královských městech za obyčej jest, hájiti se nemá, nýbrž příti. V tom se pak tuto Jiřík Kostelák z Kostelce, ouředník můj Tovačovský, manželka a synové jeho vymiňuje, pokudž by toho domu, kterýž tu v městě mají, v držení byli, že budou moci šenk vinný i pivný jako jinej soused bez překážky užívati".

Konečně Tovačovští osvobozeni z „roboty žňové", kterouž obdarováním Jana z Pernštýna převedli na stálý plat, když byli se uvolili každý 3 groše dále zapravovati. Podobně i Cípští předměšťané, kteří dříve „žňovou i mlatební robotu" konávali a za Jana z Pernštýna také ve stálý plat ji změnili, jí prázdni učiněni, zavázavše se, že za robotu žňovou každý 3 groše a tolikéž i za robotu mlatební také příště platiti budou. (Zámecký archiv).

R. 1561 v pondělí před novým létem pan Vratislav učinil Tovačovským tuto milost: ... „Jakož před léty jim za dobré paměti pana Jana z Pernštýna kus lesu, jmenovitě za mostem Markovým mezi vodami až k lesu Věrovskému a po řeku, která slove Krajní, k vyklučení na louky pod plat běžný dáno a od nás ... jim druhé místo, kteréž slove za Chvalovem, též mezi vodami, na louky k jejich užívání vyměřeno a ukázáno bylo, z kteréžto každé louky dávali po dvaceti groších bílých, ... nyní jim se dávají pod stálý plat ... i mohou je zaměniti, odkázati nebo odprodati, ale jen lidem v městě ....." (Zámecký archiv).

Ve čtvrtek po pamatování Hromnic r. 1562 pan Vratislav dal Tovačovským mýto na stálý plat 10 kop grošů ročně, pustil jim pastvu na blátech pod polem Oplocským a Lobodským za 3 kopy gr. ročního platu stálého a určil, že za pastvu žaludní černého dobytka svého v lesích panských taktéž tři kopy grošů každého roku dávati mají. Lidé v předměstí Cípé, kteří dříve na zámek zdejší hlásného dávali a platili, nyní z povinnosti té osvobozeni, povinováni však za to ročně tři kopy grošů platiti.

Listem na Tovačově v neděli den sv. Jiří r. 1564 daným potvrdil Vratislav z Pernštýna pravovarečným měšťanům jejich artikule a řády s některými změnami.

Jelikož Troubečtí pro časté veliké vody málokdy piv od Tovačovských, nýbrž odjinud brali, pustili měšťané tuto ves k užitku vrchnosti, která v Troubkách pivovar vystavěla.

Dále určeno: „Což se ulic v městě a předměstí Tovačovském ležících dotýče, o tom přikazujem pod skutečným trestáním a pod propadením pokuty pokaždé jedné kopy grošů obci na chudé do špitálu, aby dotčení uličníci aneb předměšťané žádného piva v panvích, ani v kotlích vařiti, ani odnikud v žádných bečicích a ve všelijakých nádobách voziti, nésti a bráti nemohli a moci nebudou nižádným vymýšleným spůsobem, nežli od samých měšťanův tovačovských; však měšťané tovačovští uličníkům a předměšťanům tovačovským dopustili a dopouštějí, aby sobě ku potřebě své domácí a pro čeládku svou, ne k šenku ani k prodaji, a ne v panvách ani v kotlích, nežli v hrncích pivo, které slove pečené, vařiti mohli a moci budou tím způsobem, jak dotčeno, a jinač nic.

Konečně jinak ustanoveno: .... „Každý krčmář z těch (10) vsí, kdežby se jemu v kterémžkoliv domě vařené v Tovačově pivo líbilo, má sobě vybrati a to jemu má vystaveno býti, a krčmáře má sobě každá ves jistého voliti, a za takové pivo po vzetí jeho mají a povinni budou nejdéle a konečně v šesti nedělích bez dalších všelijakých odkladův a nesnází platiti, k čemu je má ouředlník Tovačovský, nynější i budoucí, skutečně přidržeti ....“ (Zámecký archiv.)

Léta Páně 1569 pan Vratislav dal obci Troubecké 93 louky a $^1/_2$ čtvrtiny v místech „na Růžovích a na Člunečku“ ku vlastnímu dědictví za stálý plat roční 20 grošů českých z každé louky. I ustanovil její roboty k zámku, pivovaru i mlýnu v Tovačově a ke dvoru Troubeckému.*) Sedlák byl povinen na ozim 3 dni, na jař 2 dni orati a podmítati, 1 den v roce na panské roli vláčeti, 1 den v roce hnůj z místního dvora voziti kdežto zahradníci měli jej nakládati a na polích rozmetávati; celá obec dospolka ročně 2 dni na ozim, 1 den na jař žíti, 1 den z polí obilí panské do Troubeckého dvora voziti; dále každý sedlák 4 velké klády ku pile z panských lesů přivézti, taktéž dříví k opravě zámku, dvoru neb rybníků 8 fůr dovážeti, z rybníků ryby odvážeti a tam je přivážeti, začež z každé fůry od míle po 4 groších platiti se má; zahradníci tyče ku chmelnicím a hole na obruče sekati; celá obec do spolka dříví k milířům na uhlí voziti, začež od milíře 1 zl. (= 30 gr.) se platí, pak k opravě stavu u Troubek dříví a

*) Za dřívějších dob byl v Troubkách při řece Moravě panský dvůr, který před r. 1476 velkými vodami a nepřáteli byl zpustošen, načež Ctibor z Cimburka roli dvorskou (přes půl čtvrta lánu) zmíněného léta dal lidem Troubeckým ve stálý plat roční. Lánů sedlských bylo tehdáž 20; z každého lánu o sv. Václavě 4 slepice, o Velikonoci 24 vajec odváděno. Později vystavěla vrchnost u vsi nový dvůr.

kamení voziti, na hon choditi, když se rozkáže; kdyby Majetínský rybník se osel, tak 2 dni na něm síti. Nebylo-li by časem Troubeckého dvora, tak ke dvoru Tovačovskému robotovati. (Zámecký archiv).

Roku 1572 povolil pan Vratislav obci Troubecké žaludovou pastvu dobytka v lesích panských. (Volný).

Ostatním obcím učinil Vratislav z Pernštýna, pokud víme, tyto milosti:

Obci Čehovicím: Roku 1558 ve čtvrtek po sv. Maří Magdaleně potvrdil Čehovským nadání na dvůr, který pod osepný plat přijali a drží, pak na louky, které dostali.

Léta 1577 v pondělí po sv. Markétě povolil obci Čehovické užívati malované pečeti. Pečet rozdělena na 4 díly. V levém poli nahoře jest ve zlaté půdě černá zubří hlava s kruhem v chřípích, pod tím v poli zlatý snop s klasy; v pravo nahoře zlaté snopy s klasy a pod tím 2 železná krájedla položená křížem. (Frant. Faktor, Popis okresního hejtmanství Prostějovského, str. 66).

Městečku Kralicím: Listem daným v první středu v postě r. 1562 stanovil pravidla ohledně vaření piva a šenkování vína v domech výsadních, jichž bylo 15. Roku 1568 v den sv. Lucie postoupil Kralickým louku mezi Ivaní a Hrubčicemi ležící, za které obdarování jsou Kraličtí povinni platiti vždy 11 kop $25^1/_2$ gr. čes. při čase vánočním držitelům panství Tovačovského. Kdyby však majitel panství louku chtěl zase zpět vzíti, může to ihned učiniti.

Léta 1577 v pondělí po sv. Markétě potvrdil Kralickým obdarování háje a zároveň jim dovolil, aby háj ohradili a v něm bažanty, srnce a daňky chovali. Kdyby však Kraličtí neměli dostatek trávy pro dobytek, musí zvěř postříleti. (Frt. Faktor, Prostějovsko str. 85).

Vzniklé spory těch kterých obcí a pastviska na blátech, pak o louky nebo lesy smírně ukončeny.

Ačkoliv měl Vratislav z Pernštýna se svojí manželkou 20 dětí, toliko dva synové a pět dcer přežilo jej.

Při jeho smrti r. 1582 z celého kdysi velkolepého majetku zůstaly rodu Pernštýnskému v Čechách jen Litomyšl, Landškroun a Landšperk, na Moravě Bystřice, Jimrámov, Mitrov, Nové Město, Pernštýn, Plumlov, Přerov, Kojetín a Tovačov s Kralicemi. (Ottův Slovník Naučný).

F) Jan a Maximilián z Pernštýna (1582—1590 a 1594—1597).

Za těchto velmožů, kteří zbožím svým vládli nedílně, dovršen rozklad Pernštýnského majetku. Pro dluhy museli rozprodávati své ztenčené dědictví.

Kdežto starší Jan z Pernštýna, jenž měl za manželku dceru svého strýce Annu Marii Manriquezovu de Lara, byl ve vojenských službách bojuje v Nizozemí, pak v Uhrách proti Turkům — mladší Maximilián (nar. 1575) vstoupil do stavu duchovního a byl kanovníkem olomuckým, ačkoliv žil v Římě; zemřel r. 1593.

Již za Vratislava, otce jejich, vzmáhali se v Tovačově Čeští bratří, takže měli nepochybně nějakou dobu i zdejší kostely a faru v moci své, jelikož v letech 1560—1580 o katolických kněžích v městě zmínka se neděje, kdežto jména bratrských kněží (pastorů), kteří byli zároveň správci školy bratrské, od r. 1502 až do r. 1618 známa jsou.

Pročež olomucký biskup Stanislav II. vymohl si jak na Vratislavovi, tak i na Janovi z Pernštýna plnou moc, aby uprázdněné fary na zboží Pernštýnském pravověřícími kněžími osaditi mohl.

Bývaliť tehdáž i mnozí katoličtí kněží vlažní u víře a ve svých povinnostech. A takovým byl snad také tovačovský katolický farář Václav, jenž připomíná se v letech 1582—86. (Volný.)

Veliké starosti naléhali na Jana z Pernštýna.

Již roku 1583 postoupil mu jeho strýc a tchán Jan Manriquez z Laru, J. cís. Mil. tajný rada a nejvyšší hofmistr, 101.000 zl. ku zaplacení nejpalčivějších dluhův. Ale to nestačilo.

Léta 1585 v pondělí den sv. Martina na zámku Brtnici učinil Jan z Pernštýna trhovou smlouvu se zmíněným tchánem svým, kterouž mu postoupil panství Tovačov s Kralicemi, Kojetín a Přerov za 300.000 zl. mor. (1 zl. = 30 gr.).

Zdá se však, že se smlouvy sešlo, poněvadž roku 1590 v úterý před památkou sv. Pavla na víru obrácení dotčený Jan Manriquez z Laru svrchupsaná panství opět koupil. Než Jan Manriquez brzy rozloučil se s tímto světem, a „Jan z Pernštýna na Tovačově, Prostějově, Litomyšli, J. cís. Mil. rada, též J. M. krále hyšpanského válečný rada a nejvyšší nad regimentem německých knechtů“ doznává listem na Tovačově v sobotu před květnou nedělí r. 1594 daným, „jak jsme panství Tovačov po dobré paměti, urozeném pánu, panu Janovi

Manrikovi z Laru, panu otci a ujci našem milým pozůstalé zase na nás skrz jistej trh a smlouvu přivedli . . .“ (Zámecký archiv.)

Kralice s Držovicemi a Vrahovicemi prodal pak Jan z Pernštýna — Janu Haugvicovi z Biskupic na Rokytnici, kdežto Přerov s příslušenstvím pustil r. 1596 za 52.500 zl. mor. městu Přerovu, které však nemělo práva statek do desk zemských dáti si vložiti, pročež bylo nuceno, zboží toto postoupiti Bedřichovi ze Žerotína na Židlochovicích.

V letech 1584 a 1594 potvrdil Jan z Pernštýna městu Tovačovu jeho dosavadní privileje a svobody.

Svého času koupila obec Tovačovská od důchodního Jindřicha Písaře dvůr řečený „Jindřichovský“ (nyní tak zvané kasárny) v Nové ulici proti valům s jedním lánem, s loukami a jiným příslušenstvím i chovala v něm k opravě velkými vodami často poškozených cest a mostů 2—4 koně. I žádali měšťané Jana z Pernštýna, aby dvůr tento od robot, platův a ostatních povinností osvobodil, čemuž držitel panství listem v Olomouci dne 8. června 1596 daným také vyhověl. (Zámecký archiv).

Hospodářské poměry páně Janovy se neustále horšily.

Léta Páně 1597 v pátek den sv. Marka prodal proto hraběti Štěpánovi Illézházymu, pánu na Trenčíně, za 182 tisíc zl. na tolařích (1 zl. = 30 gr., 1 gr. = 7 peněz bílých) Tovačov s příslušenstvím a sice: „zámek a město Tovačov s kostelním podacím a s předměstím, mlýnem, valchou, pilou, vodami, se dvorem Vyklickým k tomu zámku náležitým, s lesy, a luhy, s mýtem, s řekami, s lukami, blaty, pastvinami; městečko Klenovice s kostelním podacím, s bláty, pastvinami a lukami; ves Troubky s pivovarem, dvorem a mlýnem panským, s lesy, což jich k této straně mezi Bečvou a Lukavcem, kterýž od panství Chropiňského hraničí, s loukami, s řekami Bečvou a Moravou, což k té vsi Troubkám náleží a přísluší; ves Oplocany s lesy pod Skašovem (rybníkem), jenž slove „Obec Oplocká a Vanská“, s luhy k té vsi náležitými, s řekami a bláty neb pastvinami mezi vsi Polkovicemi, Oplocany a Lobodicemi s vrchu i dole ležícími; ves Ejvaň s bláty neb pastvinami, s mýtem, lukami kromě těch luk, kteréž od starodávna k Kralicím náležejí a obráceny jsou, ty se touto smlouvou neprodávají, nýbrž k Kralicím zůstávají; ves Čelčice s bláty, s pastvištěmi; ves Čehovice s kostelním podacím, s bláty a pastvištěmi, s lukami; ves Hrdibořice s bláty, pastvištěmi, s lukami, s řekami; ves Biskupice s bláty, pastvištěmi, s řekami, luhy; ves Čertorej s hájem, lukami, bláty, pastvištěmi, řekami; ves Bolelíce s řekami, lesy, lukami, bláty a pastvištěmi; ves Majetín

s kusem rolím panským, pastvištěmi, rybníkem panským, rybníkem Velkým a rybníčky, s potoky, luhy; ves Rakodav se dvorem, pastvištěmi, lesy, které slovou „Obec Rakodavská“, s řekami, luhy, krom platu, který kapitole Olomucké ze tří gruntův z té vsi přihází; ves Věrovany s mlýnem panským, oborou u téhož mlýna, s lesy, řekami, luhy, pastvištěmi, zvláště s loukami, jež slovou Donkovice, ležícími blíž Kojetína a k panství Tovačovskému příslušejícími; ves Klopotovice s dědičnou opravou na též vsi, bláty, pastvištěmi, luhy, též s řekou na blátě; dvanácte usedlých člověků ve vsi Charvátech s dědičnou opravou na též vsi, (z kterých dvou vesnic opravných jistý stálý plat panu biskupu olomuckému vychází); item s platy a s povinnostmi ze vsí Polkovic, Nenakunic, Uhřičic, Dluhonic, Štětovic, Obětkovic, též ze vsí ku panství Roketnickému náležitých, jakožto ze vsí Roketnice a Lukovej, a obzvláště s robotami ze vsi kapitolní Nenakonic, což dědičně k zámku Tovačovu z nadepsaných vesnic vychází, s rybníky... a veškerým jiným příslušenstvím . . .“ (Zámecký archiv).

Při smrti Jana z Pernštýna (1597), jenž se svou manželkou měl mimo 3 dcery syna Vratislava Eusebia (nar. 1594), zůstalo rodu konečně jen zápisné panství Litomyšlské.

Slavný tento rod, o Moravu velezasloužilý, vymřel po meči zmíněným Vratislavem z Pernštýna, jenž r. 1631 v bitvě proti Švédům padl, nezanechav po sobě žádných dětí; sestra jeho Febronia zemřela r. 1646, s níž rod i po přeslici vymřel.

IV.

Tovačovsko za pana Štěpána Illiésháza (1597 až 1600) a za pánů ze Salmu a Neuburka nad Indem (1600—1715).

A) Štěpán Illiésházy z Illiésházů.

Pocházel ze vznešeného šlechtického rodu uherského. Narozen 5. září 1540 bojoval nejprvé proti Turkům, později věnovav se službě občanské, postupoval v důstojnostech i byl r. 1600 nejvyšším županem hrabství Trenčínského a Liptavského, dále J. Mti. císaře římského radou a nejvyšším hofmistrem v království Uherském.

Dvojím sňatkem s bohatými nevěstami dosáhl hojných statkův a po r. 1600 povýšen do stavu hraběcího.

Za jeho vlády na Tovačovsku zdělán panský urbář asi r. 1600, v němž uvedeno, kolik stálého platu dává každá osada poddanská, jaké jsou její roboty a povinnosti, které jsou běžné důchody panské, a které osady z jiných statků odvádějí plat a dávky na zámek Tovačov.

Údaje o městu Tovačovu scházejí, ježto dotyčné listy jsou z urbáře vytrženy. Zaznamenány jsou pouze peněžité platy osedlých v ulici „Bezděkov“ (od Lapače k Cípu) a kusé zprávy o dávkách za dřívější roboty měšťanů tovačovských.

Za to jsou záznamy ostatních osad poddanských úplné.

1. Ves Troubky.

Osedlých kromě panského mlýna a obecních chalup jest 71, v tom rolníků 36.

Ouroku o sv. Jiří	12	kop	16	gr.	5	den.
z luk chalupních o témž čase .	$1^1/_2$	„	9	„	—	„
za vaření piva sobě doma . . .	—	„	56	„	—	„
za 8 kop 20 vajec stále o sv. Duše, za 1 kopu po 3 gr. činí . .	—	„	25	„	—	„
Kdyby však pán vajec potřeboval, aby se pánu dala a peněz za sebou aby nechali.						
Ouroku o sv. Václavě	$13^1/_2$	„	24	„	5	„
krčemného o témž čase . . .	—	„	56	„	—	„
za chmel	1	„	—	„	—	„
za 2 kopy 11 slepic, za 1 slep. po 1 gr. 2 den. činí	$2^1/_2$	„	18	„	3	„
za 72 slepic odúmrtních, 1 slepice po 1 gr. 2 den.	$1^1/_2$	„	2	„	4	„
Ty slepice, kdyby pán potřeboval, mají dáti a peněz za sebou nechati.						
Z luk o sv. Martině	$2^1/_2$	„	12	„	—	„
z luk „Nedabyl“ při stavu Bečvy	$2^1/_2$	„	10	„	—	„
platu stálého z řek od rybářů z Troubek o sv. Jiří	1	„	22	„	—	„
„ o sv. Václavě . .	$1^1/_2$	„	—	„	—	„
za roboty od rybářů o sv. Jané	1	„	20	„	—	„
„ „ „ „ o Vánocích	—	„	6	„	—	„
platu z luk Troubeckých o svatém Martině	82	„	12	„	6	„
Za pastvu sviní na žaludu 64 měřic ovsa stále, nebo kdyby pánu ovsa potřebí nebylo, za 1 měř. po 8 gr.	$8^1/_2$	„	2	„	—	“

za túž pastvu slepic 2 kopy 8, nebo kdyby pánu slepic potřebí nebylo, za 1 po 1 gr. 2 den. činí . .	2½ „	14 „	4 „
Suma stálého platu . .	138½ kopy	7 gr.	6 den

Při té vsi jest pivovar, mlýn a dvůr panský.

Roboty byly skoro tytéž jako za pana Vratislava z Pernštýna, o kterýchž jsme dříve se zmínili. Roboty ceněny na 124 kop 24 grošů.

2. Manská ves Lobodice.+)

Osedlých 53, mezi nimi rolníků 20.

Stálý plat celkem 94 kop 14 gr. (v to počítáno i 53 kuřat „ořechových“, 1 po 6 den. za povolení v panském lese sbírati houby, ořechy lískové, jahody a pod. a 1 kopa grošů za chmel).

Roboty.

Při dvoře Vyklickém*) s 20 pluhy každý rolník povinen po 3 dnech v roce orati, ze 33 zahradníků každý 3 dni v roce obilí rozsévati. Všecka obec kromě 2 mlynářů, totiž 53 osob, každý 2 dni ročně k témuž dvoru obilí žíti; rolníci obilí do stodoly panské každý po 4 fůrách s pole přivézti, zahradníci povinni to obilí ve stodolách po 1 dni odmítati. Obec kromě mlynářů všickni ze spolka na louce panské za Lobodicemi-Chrbovem po 1 dni trávu síci; táž obec dle potřeby sena roztřásati, obraceti, shrabati a do kop složiti; těch 20 rolníků z té louky seno do dvora panského každý po 2 fůrách přivézti; táž obec, když se otava obrodí, v roce po 1 dni síci. Když otavu sekou, dává se jim půl bečky piva.

Tíž povinni jsou, tu otavu roztřásati, obraceti a do kop složiti (kromě mlynářů) po 2 dnech každý; rolníci otavu do dvora po 1 fůře přivézti.

Kteří koně mají, povinni z lesův a luhů Tovačovských každý 4 klády dubové ku pile tovačovské přivézti, dále drev „hodných“ na zámek po 1 fůře přivézti; všecka obec v luhu dva velké duby každý na drva k vápenici zdělati nebo dříví „ochozní“ sekati.

Tíž rolníci povinni to dříví po těch dvou dubích k vápenici tovačovské z luhů odvézti po 6 fůrách. Obec vrbí na hrázích v roce po 1 dni sekati a na hromadu složiti, rolníci to vrbí

*) Ves Vykleky zanikla v 16. století; pozemky její přibrány pak ku dvoru panskému.

s hráze po 2 fůrách k cihelně přivážeti; rolníci cihly od cihelny na zámek přivážeti, dále vápno z vápenice na zámek přivážeti, když se jim rozkáže.

Táž obec povinna konopí panských, když se jim k močidlům pošlou, 53 kop namočiti, setříti a v kytách (= svazcích) na zámek přivézti. Táž obec povinna dáti ženám svým nití k žadrům, kterýchž se k lovení ryb potřebuje, z $1^1/_2$ kamene konopí hachlovaných panských napřísti (1 kámen = 20 liber).

Zahradníci povinni do chmelnice v lesích Troubeckých za Moravním mostem tyče po 1 dni v roce sekati, hole na obruče po 1 dni sekati. Rolníci v roce po 1 fůře tyče k chmelnici panské přivézti, taktéž hole na obruče buď do pivovaru panského nebo na zámek přivézti. Také povinni k tarasům rybníků Tovačovských dříví z lesů Troubeckých k melům svým na každý rybník nasekajíce sobě, voziti a tarasy spolu se zahradníky ve svých melách opravovati. Rolníci povinni, když se rybník Hradecký, Panin neb Majetský suší, na každém rybníce dle potřeby orati; všecka obec na těchto rybnících obilí žíti, kolikrát toho potřeba, také tam obilí vázati. Rolníci kámen vápenný od skal vápenných, kdež by nejblíže bylo, po 3 dnech v roce k vápenici voziti. Obec povinna na rybníce Skašovském v zimě prohlubně skrze led sekati po 2 dnech, dle potřeby ledu nasekati a do panské lednice jej po 2 fůrách každý voziti.

Rolníci povinni dle potřeby písek na zámek přivážeti, odkudž nejblíže jej dostati. Obec povinna po 2 dnech na divoké husy a káčata honiti; rolníci do rybníků Tovačovských plod a jiné ryby voziti a z rybníků kapry, štiky, běl odvážeti, začež se jim od míle po 4 gr. platí. Obec dle rozkazu povinna na hon po 4 dnech v roce choditi. Rolníci povinni kamení ze skal k stavění na zámek Tovačov po 5 fůrách každý voziti; celá obec dle rozkazu k mlýnu, k valše, k pile, k vodárně i k zámku, k stavům, při haltířích, při rybnících a zahradách, kolikrát toho potřeba, pak k podtrubím, k struhám, k cihelně a vápenici robotovati; podobně také rolníci sami tutéž robotu s koňmi konati. —

Vápenice panská — poblíže cihelny.

Jak viděti, byly tehdejší roboty značné a obtížné.

3. Ves Oplocany.

Tu jest usedlých i s mlýnem 41; v tom rolníků 29.

Ouroku o sv. Jiří	$9^1/_2$	kopy	$28^1/_2$ gr.
Rži „mostní“ 45 měřic, 1 po 10 gr.	$7^1/_2$	„	— „

za $\frac{1}{2}$ kopy 6 kuřat „ořechových“ za 1 po 6 den.	$\frac{1}{2}$ „	— „	6 den.
Když chce pán kuřata míti a jim se časně oznámí, mají je dáti a peněz za sebou zanechati.			
Ouroku o sv. Václavě	$9\frac{1}{2}$ „	29 „	— „
za drva, co na zámek dávají .	1 „	27 „	— „
Kosního o témž čase	— „	$8\frac{1}{2}$ „	— „
za pastvu z pastviska mezi Lobodicemi a Oplocany	5 „	— „	— „
za 2 bečky soli	3 „	— „	— „
za 15 slepic stále, 1 po 1 gr. 2 den.	— kopy	19 gr.	2 den
Kdyby pán slepic potřeboval a jim se oznámilo, mají slepice dáti.			
Za hlásky	1 „	20 „	— „
za tele počtové o Vánocích . .	— „	10 „	— „
z roli dvorské za roboty . . .	$13\frac{1}{2}$ „	15 „	— „
ovsa „dubečního“ o témž čase 8 měřic a 2 mírky, 1 měř. po 8 gr.	1 „	10 „	— „
odúmrť mají vykoupenou.			
V též vsi jest u lánu 1 čtvrt rolí, z kteréž měli z 1 lánu po 16 vozích drev na zámek přivážeti, učiní 90 fůr; za ty jsou povinni stále od 1 fůry po $1\frac{1}{2}$ gr. alb. (bílých) dávati, činí	2 „	15 „	— „
Při sv. Jiří polovici, při svatém Václavě druhou.			

Roboty: kámen vápenný z blízkých skal každý rolník po 3 fůrách voziti, podobně každý 2 klády dubové k pile tovačovské přivážeti, obec vespolek seno na lukách u Troubek roztrásati, obraceti a do kop složiti, rolníci seno do panského dvora dovézti, obec konopí panské močiti, vůbec podobně robotovati jako Lobodští. — Roboty ceněny na více než 100 kop gr.

Svobodný dvůr v místě držel tehdy pan Jindřich Blekta z Outěchovic společně se svou manželkou Eliškou st. ze Šarova.

4. Ves Ejvaň.

Osedlých i s lázní 60, v tom rolníků 37. — Stálý plat $75\frac{1}{2}$ kopy 4 gr. $4\frac{1}{2}$ den. (v to počítáno 45 měřic rži „mostní“, 1 měř. po 10 gr., 6 kop 9 vajec, 1 kopa za 3 gr., 3 sýry za

3 gr., $1/2$ kopy a $1/2$ slepice, 1 po 1 gr. den., 2 bečky soli za tři kopy). Robotovali podobně jako Lobodští. Roboty ceněny na 142 kop 4 groše.

5. Městečko Klenovice.

Usedlých s mlýnem a s lázní 58, v tom rolníků 39. Stálý plat... 101 kopa gr. 1 den. 1 hal. — Robotovali při Vyklickém dvoře. Roboty ceněny na 106 kop 9 gr. (v tom kostelní podací 1 kopa).

6. Ves Čelčice.

Osedlých 30, mezi nimi zahradníci 4.

Stálý plat obnášel celkem 56 kop 12 gr. 2 den. Robotu konali při dvoře Vyklickém. Cena za roboty 65 kop 19 gr.

7. Ves Hrdibořice.

Usedlých s mlýnem Svárovským a s druhým mlýnem při vsi — 27, v tom rolníků 22.

Stálého platu dávali 31 kop 27 gr.

Těmito robotami byli povinni: Kteří koně mají, při dvoře Vyklickém na ozim nebo na jař, když se jim rozkáže, se 22 pluhy každý 22 dní v roce orati, pak obec (27 osob) každý po 6 dnech obilí ozimní žíti, podobně obilí na jař každý po 5 dnech žíti a obilí panské po 4 dnech vázati, každý po 2 dnech konopí trhati. Kdož koně mají, drva „hodná“ po 1 fůře z lesův a luhů panských na zámek dovážeti, pak jiné dříví ku potřebám rybníkův a dvoru, ku stavebním potřebám dovážeti, ze skal blízkých kámen k zámku neb ke dvorům každý po 4 fůrách přivážeti a podobně. Roboty ceněny na $87\frac{1}{2}$ kopy 17 gr. —

8. Ves Biskupice.

Tu jest osedlých 28, mezi nimi zahradníků 5.

Suma stálého platu 40 kop $27\frac{1}{2}$ gr. 1 den.

Robotovali podobně jako jinde na panství. Cena robot $84\frac{1}{2}$ kopy 2 gr.

9. Ves opravní Klopotovice.

Osedlých 31, v tom zahradníků 5.

Platu dávali 77 kop 16 gr. $6\frac{1}{2}$ den. Roboty konali při dvoře Vyklickém a ceněny na 76 kop 11 gr.

10. Ves Charváty.

(Část příslušela kapitule Olomucké).

Usedlých 12; plat stálý celkem 13½ kopy 3 gr. 1 den. Robotovali při dvoře Vyklickém. — Cena robot 35 kop 3½ gr.

11. Ves Čertoryje.

Osedlých 22, mezi nimi rolníků 14.

Stálý plat činil úhrnem 18½ kopy 15 gr. 3 den. (v to počítány i 3 husy odúmrtní, 1 po 4 gr., pak 105 slepic 1 po 1 gr. 2 den. a 5 kop 7 vajec, 1 kopa po 3 gr.)

Mimo obvyklé roboty konaly roboty i ku stavu Bolelíckému. Roboty ceněny na 62 kop 24 gr.

12. Ves Bolelíc.

Usedlých 49, v tom zahradníkův i s lázní 20.

Stálého platu dávali 72 kop 7 gr. — Robotovali jako Čertoryjští. Cena robot 148 kop 7 gr.

13. Ves Majetín.

Osedlých 54, mezi nimi i s mlynářem zahradníků 29. Stálý plat . . . 41 kop 16 gr. 1 den. — Roboty měli jednak při místní panské roli, jednak při dvoře Troubeckém a Vyklickém. Roboty ceněny na 56½ kopy 7 gr.

14. Ves Rakodavy.

Tu jest usedlých 24, v tom zahradníků 16.

Stálého platu . . . 16 kop 12 gr. 6½ den. — Robotovali při dvoře Vyklickém. Cena robot 36 kop 15 gr.

15. Ves Věrovany.

Osedlých s mlýnem a s lázní 75, mezi nimi zahradníků s mlýnem a s lázní 35.

Stálý plat celkem . . . 85 kop 18 gr. — Roboty konali při dvoře Vyklickém. Cena robot 152½ kopy 10 gr.

B. *Z těchto vesnic na zámek Tovačov dávají platu*:

Z Polkovic (za pastviska a luka na panských blátech) . . . . 17½ kopy gr.

Z Obětkovic (za pastvu na blátě)	$8\frac{1}{2}$ kopy	2	gr.
10 slepic, 1 po 1 gr.	—	„ 10	„
Z Pivína (platu „cestného“ o Vánocích)	—	„ $7\frac{1}{2}$	„
Ze Štítovic (za pastvu) o sv. Duše vajec 3 kopy, 1 kopa po 3 gr. .	—	„ 9	„

Z Nenakunic:

Ouroku o Všech Svatých	$\frac{1}{2}$ kopy	4 gr.	
koláčů z mouky pšeničné pěkných velikých o témž čase 23, 1 po 1 gr.	—	„ 23 „	
z luk o sv. Martině	$1\frac{1}{2}$	„ 1 „	4 den.
hus o témž čase 22, 1 po 3 gr. .	1	„ 6 „	— „
slepic o Vánocích 1 kopu, 1 slep. po 1 gr. 2 den.	1	„ 17 „	1 „
Mlynář za les, který se mu k stavu dává, o sv. Jiří 1 velkou bečku soli	$1\frac{1}{2}$	„ — „	— „
pšenice 27 měřic, 1 po 12 gr. . .	5	„ 24 „	— „
vajec o sv. Duše $7\frac{1}{2}$ kopy 14, za 1 kopu po 3 gr.	—	„ 23 „	2 „
popeněžního po pšenici	—	„ 3 „	1 „

Z Uhřičic:

Ouroku o sv. Jiří za staré groše	3 kopy	19 gr.	$5\frac{1}{2}$ den.
za suchá drva o témž čase . . .	— „	9 „	— „
vajec o masopustě 8 kop 29, 1 kopa po 3 gr.	$\frac{1}{2}$ „	10 „	$1\frac{1}{2}$ „
ouroku o sv. Václavě	3 „	19 „	$5\frac{1}{2}$ „
za suchá drva o témž čase . . .	— „	9 „	— „
z luk o sv. Martině	7 „	20 „	— „
ovsa „ospovýho“ o Vánocích 19 melek, rovně počítajíc do 1 melky po 16 měř. činí 304 mír, 1 po 8 groších	$40\frac{1}{2}$ „	2 „	— „
za pastvu o sv. Jiří	$\frac{1}{2}$ „	2 „	— „

Z Rokytnice (za pastvu) . . . . . . 2 kopy 8 gr.

Z Lukové:

Odtud dávají za pastvu o sv. Jiří	$\frac{1}{2}$ kopy	2 gr.
„ „ „ „ o sv. Václavě	$\frac{1}{2}$ „	2 „

Zvláště z těch dvou vesnic, z Lukové a Rokytnice dávají J. Mil. pánu platu z pastviska za novou struhou při pastvisku Rokytnickém a loukách Brodeckých, v kterémžto místě jest

13 louk měřených, jednou v roce při sv. Martině $3^{1}/_{2}$ kopy 28 gr. Ten plat povinni jsou společně na zámek Tovačov nositi.

Z Dluhonic (za pastvu) . . . . 1 kopu gr.

Z Nenakunic, kteří koně mají, jest jich 18, ti jsou povinni za pastvu — při dvoře Tovačovském (Vyklickém) troje dopolední orati, učiní 27 dní, za jeden den po 6 gr., činí $2^{1}/_{2}$ kopy 12 gr.

Též odtud všichni povinni, obilí při tom dvoře každý — 3 dni žíti, jest jich 24, učiní 72 dní, 1 po 2 gr., činí 2 kopy 24 grošů.

Povinnosti hoferů.

Křesťanští hofeři tovačovští, jichž bývá někdy 100 a více až 150, mírně počítáno, přes 80 osob, povinni jsou při dvoře přísadu neb hlavatici sázeti po 1 dni, pak na louce „Hošťová" a v Nových lukách (od býv. úředníka Kosteláka) trávu roztřásati, shrabati a do kop složiti.

Hofeři židovští v Tovačově povinni řepu, mrkev každý po 2 dnech okopávati.

Tovačovští hofeři křesťanští neb ženy jejich povinni na zámek do roka po 4 dnech přijíti a uklízeti.

Hofeři tovačovští, troubečtí, oploččí, ejvaňští, klenovští, čelečtí, hrdébořští, biskupští, klopotovští, charvátští, čertoryjští, bolelíčtí, majetínští, rakodavští a věrovští povinni chmel otrhávati po 1 dni v roce, pleti v zahradách a jinde po 2 dnech, pak dle potřeby obilí vázati.

Dále hofeři ejvaňští povinni ovce v panském dvoře práti a husy podškubávati po 2 dnech v roce, hofeři klenovští a čelčičtí ve dvoře panském ovce „holiti" (stříhati).

Důchody běžné na panství.

Každý řezník v dědině, který dobytek počne k prodaji bíti, povinen platu pánu dáti 1 kámen loje, v roce celkem 11 kamenů, 1 po 40 gr.

Kdo chce na ptáky číhati, každý platí ze sítek po 10 gr. a z lepu po 5 gr.

Kdož v lesích panských chce listí s dříví spadlé na zemi mésti a si domů nositi za vědomí úředníka, povinen jest rolník pánu dáti 1 hus krmnou, podsedník po slepici; kdožby chtěl listí na voze voziti, dá 2 husy krmné.

Kdožby v lesích panských včely nalezl, má to hajnému a ten úředníkovi oznámiti; uzná-li úředník, že na škodu není

to dřevo, ve kterém ty včely sou, řezati, může je vzíti a platu pánu dá 10 gr.

Když se vdova neb sirotek z gruntův panských na statek cizích pánů vdáti má, každý, kdož sám prostý, povinen jest s úředníkem se umluviti a je (peníze) k ruce panské spraviti. — Tak dříve bývalo, ale od 10 let se nevybíralo za příčinou snešení snėmovního.

Kdožby v které vsi víno šenkovati chtěl, povinen z 1 vědra pánu po 1 gr. dáti.

Kdo chce ve valše tovačovské sukna váleti, má do 1 postavu 2 gr. 4 den. dáti.

Kdo chce nějaké dřevo nebo kládu na pile panské sobě dáti řezati, platí od 1 řezu po 1 gr.

Za pastvu žaludovou v lesích panských dávají od 1 svině po 5—6 gr.

Každý podruh židovský platí pololetně 15 gr.

Každý tkadlec dává ze stavu po 2 gr. atd. atd.

Suma důchodů běžných bývá 163$^1/_2$ kopy 22 gr. 6 den., někdy méně, někdy více v roce. (Zámecký archiv.)

*

Štěpán Illiésházy, horlivý zastance protestanství, přál volnosti náboženské i na svých statcích. Nepřátelé jeho však jej osočovali u císaře Rudolfa II. (1576—1612), viníce ho z velezrády.

Illiésházy, vida nebezpečí mu hrozící, odprodal některé statky, načež spasil se útěkem do Polska.*)

Před tím pustil trhovou smlouvou na Tovačově ve středu den sv. Lucie (13. pros.) 1600 učiněnou panství Tovačovské za 182 tisíc zl. mor. čili na tolařích (1 zl. = 30 gr.) hrabatům Vejkhartovi a Karlovi ze Salmu. Jistci a správci tohoto zboží, pokud nebylo pánům ze Salmu vepsáno v desky zemské, ustanoveni mimo jiné . . . Joachym Húgwicz (= Haugwicz) z Biskupic a na Rokytnici, hejtman markrabství Moravského, dále Karel ze Žerotína na Dřevohosticích, Rosicích a Přerově, pak Jiří Bruntálský z Vrbna a na Helfštýně. (Zám. archiv.)

Tím dostal se Tovačov pánům ze Salmu.

---

*) Pak skutečně prohlášen za velezrádce a ku ztrátě hrdla i statkův odsouzen. Uherská šlechta, stěžujíc si na sněmích marně do četných útisků svobody náboženské i politické, vzbouřila se za vedení smělého Štěp. Bočkajc r. 1604 proti císaři. Tu vrátil se Illiésházy do Uher a stal se Bočkajovým nejvyšším pokladníkem a gener. kapitánem kraje Předdunajského. Jeho přičiněním zjednán konečně 1606 mír ve Vídni mezi císařem a Bočkajem. Illiésházovi později vráceny jeho statky a důstojenství; zemřel 5. května 1609 ve Vídni. — Povstalci uherskými utrpěla tehdy velice jihovýchodní část Moravy.

B) Vejkhart I. a Karel ze Salmu.

Hrabata ze Salmu a Neuburku nad Innem vzešli z rodiny Hornosalmské (hrad Horní Salm v Dolním Elsasku vznikl ve 12. století). Význačnou částí jejich erbu byli 2 lososi (losos = něm. Salm).

Mikuláš ze Salmu (nar. 1531) byl radou říšským i sloužil císařům Maximiliánovi II. a Rudolfovi II. Od roku 1575 byl obyvatelem Čech a zemřel 2. července 1595.

Z první manželky Alžběty z Harrachu zůstavil několik synů. —

Jeden z nich, Vejkhart (nar. 1575) koupil, jak jsme už shora se zmínili, s bratrem Karlem (nezletilým), panství Tovačovské a před r. 1604 získal též zápisné zboží Kojetské. Oboje držel později sám. (Ottův Naučný Slovník).

Listem na Tovačově v pondělí po památce sv. Martina r. 1601 daným potvrdil Vejkhart i na místě svého mladšího bratra Karla ze Salmu měšťanům tovačovským jich dřívější svobody a práva, kterýchž čítáno 23.

Při tom učinil měšťanům, kteří výsadní domy měli, tu zvláštní milost, že nařídil „fojtóm a starším z každé dědiny, totiž z Lobodic, což na manství jest a pokudžto manství to k zámku Tovačovu v držení bude, též z Oplocan, z Ejvaně, z Klopotovic, z Biskupic, z Hrdibořic, z Čertorej, z Bolelíce, z Rakodav a z Vérovan, aby oni nad tím bedlivý pozor vedle závazků svých měli a žádných piv hostinských třebovských, olomuckých a jiných, kromě od samých měšťanů tovačovských, do žádné té dědiny na hoře psané a nikde jinde buď k šenku, k prodeji, k hodům, ani jakýmkoliv kratochvílným časům voziti, skládati, nositi, šenkovati, píti žádnému nedali, ani sami neskládali, nešenkovali, nepili. Však co se veselí svadebních v těch svrchu psaných dědinách dotýče, pokudžby k takovým sňatkům kdo z přátel buďto bečku nebo půl hostinského piva darovati chtěl, tu ten, kohožby se dotejkalo, prve nežli by ji přivezl, purkmistrům a měšťanům tovačovským se opověděti a před nimi, že se jemu pivo daruje a v tom že obmyslu žádného nevyhledává, prokázati má, a tak toho darovaného piva při tom svadebním veselí užiti bude moci. Jestliže by se kromě tohoto darovaného piva ještě více potřebovalo, odnikud jinud než od samých měšťanův tovačovských koupiti se má pod propadením čtyř zlatých pokuty k městu a dvú zlatých k ruce vrchnosti . . .

Též k tomu ouřad pilně dohlídati mají, aby šenkýři v té každé dědině ustavičně pivo čerstvé, k šenku hodné měli.

Kdyžby šenkýři z dědin přes to cizí piva vozili nebo šenkovali, tu hned ouřad v kterékoliv dědině anebo měšťanům tovačovským za pomoci ouřadu toho pivo voziti, měšťanům tovačovským o tom oznámiti a to pivo na zámek dopraviti mají, tu my takové pivo cizí k zisku našemu obrátiti a tu na zámku jeho nechati máme, a k tomu ještě ten šenkýř neb kdožby to učinil, do vězení dán býti má a odtud vycházeti nemá, až čtyři zlaté pokuty měšťanům tovačovským položí".

Dále určeno, že šenkýř v té které dědině, nebude-li pivo tovačovské jeden den stále k šenku míti, pokaždé zaplatí dva zlaté pokuty do důchodů panských. — Rakodavští mají, jelikož jejich obec malá a chudobná jest, tovačovské pivo dle možnosti šenkovati, cizí však nikoliv.

Kdyby měšťan, na němž jest pořádka pivo vařiti, toho zameškal, takže by šenkýři od něho piva nedostali, ten pokaždé čtyři zlaté pokuty položí a formanovi z té dědiny po 6 groších od míle zaplatí.

Kdyby úřad v té které dědině svých povinností zmíněných neplnil a cizím pivům nebránil, dvounásobní pokutu dáti má.

Každá vesnice povinna jest, si svého šenkýře voliti, a úřad má mu připověděti, že měšťanu, od něhož pivo vzal, do šesti neděl musí zaplatiti.

Vína „hodná" mají k šenku buď na pořádce nebo na frejuncích míti, začež měšťané se uvolili, z každé bečky piva do dědin svrchupsaných vystaveného i v městě vyšenkovaného po jednom groši bílém při každém sv. Václavě ustavičně vrchnosti dávati.

Konečně držitelé Tovačova osvobodili grunt, kterýž obec od Jana Húšky byla koupila a jehož zahradu „na krchov" obrátila, od robot a všelijakých platů na ten způsob, „že oni Tovačovští z toho gruntu špitál k obci vystavěti a v něm lidi chudé a bídné chovati a náležitě opatrovati povinni budou". (Zámecký archiv.)

I ostatním osadám poddanským potvrdili dotčení majetníci Tovačova jejich dosavadní privileje.

Léta Páně 1607 ve čtvrtek před sv. Jiřím pan vladyka Jindřich Žalkovský z Žalkovic a na Skaličce prodal obci města Tovačova svou louku „Jaroslavskou",*) v gruntech Tovačovských v lukách Hošťových při obecních pastviskách ležící za 140 zl.

*) Tuto louku byla rodina Jin. Žalkovského od pana Jaroslava z Pernštýna darem obdržela.

mor. (1 zl. = 30 gr.). I zavázal se pan Jindřich Žalkovský, „že louku svrchu psanou právem purkrechtním v městě Tovačově podle pořádku městského odevzdá a do register nebo knih rychtářských dá vepsati, od čehož se žádného ouplatku dáti nemá". (Obecní archiv.)

Hned na počátku vlády pánů ze Salmu udála se ve vnitřní správě vrchnostenské důležitá změna. Kdežto za dřívějších pánů na zámku Tovačovském úřadovalo se česky, nyní zavládla tam němčina. Listy osadám poddanským sice i nadále vydávány české, než v kancelářích a s ostatními úřady jednáno německy. Rodina pánů ze Salmu byla katolickou, pročež katolicismus v městě a v okolí opět se uplatňoval, ježto zvláště jesuité z Olomouce tu častější missie konávali.

Jaké právní poměry ve věcech civilních té doby v městě vládly, seznáváme z následující rozepře mezi Matyášem Všetulským žalobníkem z jedné a Pavlem Dupákem odporníkem ze strany druhé o zeď zbořenou:

„Léta Páně 1610 v outerej po neděli Reminiscere za purkmistra Adama Andreasa Rakodavského, Pavla Pekaře, Jana Prostějovského, Jana Martinova a jich spoluradních tovaryšů, Matyáš Všetulský z města Tovačova položil žalobu a stížnost na Pavla Dupáka odtudž, z toho jej obviňujíc, že skrze neopatření Pavla Dupáka ze dvora jeho na stavení Matyáše Všetulského se škoda veliká stala a posavád se děje, a aby Pavel Dupák s Matyášem Všetulským o takovou škodu se srovnal aneb jemu, aby se taková škoda nedála, zaopatřil, za dopomožení a udělení práva žádal."

„Na žalobu psanou Pavel Dupák jakožto odporník Matyášovi Všetulskému toto za odpor učinil, že taková škoda Matyášovi Všetulskýmu se stala dříve, nežli Pavel Dupák se na ten dům dostal."

V té při purkmistr a rada města Tovačova nalezli, že povinen jest žalobník, že taková škoda za hospodářství Pavla Dupáka se jemu stala, provésti a ukázati do pátku nejprv příštího na rathouze.

I oznámili svědkové Barton Zralej a Jan Zralej, oba z dědiny Oplocan, že o sv. Janě Křtiteli léta 1609 přítomni byli, když Matyášovi Všetulskému v komoře jeho od soumezí Pavla Dupáka stěna se zbořila a dva trámy na zem spadly, kterýchžto že oni pomáhali zdvihati a jich podpírati; od toho že jim dal za 12 kr. piva. — Též Jan Kutra podle svého dobrého svědomí oznámil, že o sv. Janě Křtiteli léta minulého (1609) tehdáž pivo v síni u něho pil, a Matyáš toho času šel do sklepu pro pivo, a po druhé že ani dveří otevříti

nemohl, a tehdáž že ty trámy spadly, a též potomně že jest je pomáhal zdvihati.

Pročež městský úřad učinil tuto II. výpověď: „Mezi Matyášem Všetulským žalobníkem z jedné a Pavlem Dupákem odporníkem z strany druhé v té při, oč mezi nimi z strany zboření kusu stěny činiti bylo, purkmistr a rada města Tovačova nalezli: Poněvadž z svědkův, že ta škoda na stěně Matyáše Všetulskýho příčinou Pavla Dupáka a kladení hnoje k tejž stěně se stala a na jedno napomenutí Matyášovo toho přestati a takové škody v čas zaopatřiti jest zanedbal, až v tom kus stěny Matyášové se zbořilo, jest povinen Pavel Dupák řemeslníka, kterýž by tu stěnu tak, jakž nyní hrubě pobořena jest, zase opravil, zjednati, s ním se smluviti i jemu zaplatiti, a Matyášovi Všetulskýmu na pomoc ostatek nákladů na opravení toho zbořeného kusu stěny jeden zlatý hotový dáti má. Též na druhou stranu Matyáš Všetulský bude povinen při stěně své od Pavla Dupáka násepek, aby k ní voda s střech jeho od Pavla Dupáka táhnouti se nemohla, dáti udělati. Actum nálezu toho v outerej po neděli družebné l. P. 1610. — Po přečtení toho nálezu obě dvě strany se ohlásily, že na tom přestati a tomu dosti učiniti chtí.“ (V. Prasek, Kniha Tovačovská . . . 74.—75.)

Svého času krejčí Marek z dědiny Evaně na jeho žádost přijat jest od mistrů krejčovských v Tovačově do jejich cechu, však s tou podmínkou, že účedníka přijímati a učiti práva nemá. Když později krejčí Marek přece učně si držel, zbraňovali mu cechmistři toho několikráte.

Než Marek stěžoval si na cechmistry u držitele panství Vejkbarta ze Salmu počátkem r. 1610. Vrchnost zaslala suplikaci Markovu městskému úřadu ku vyšetření. Cechmistři tovačovští poukázali k tomu, že „vesňáci“, také i tento Marek, vždycky dobrovolně přistoupili ku smlouvě, že učedníků míti jim nepřísluší.

Na to J. Mt. pán tuto sentenci anebo vejřek skrze dotčený ouřad učiniti a těm stranám vypověděti poručiti ráčil, jmenovitě, že J. Mt. pán toho, na čemž se koli na onen čas cechovní jakž tovačovští tak i vesní krejčířští mistři i na místě budoucích snesli, netoliko nezlehčovati, alebrž schvalovati a při tom pozuostavovati ráčí. A pokudž by kdo víceji na potomní čas z veských krejčích k cechu přijatých o to neb něco tomu podobného se opotahovati a vrchnosti zaméstknání činiti chtěl, má trestán býti. Pro budoucí pamět to do knih města Tovačova vepsáno jest. Stalo se léta Páně 1610 v pátek před neděli Oculi. (V. Prasek, Kniha Tovačovská . . . 75.)

C) Julius (nar. 1600), Karel (nar. 1604) a Vejkhart II.

Vejkhart I. ze Salmu zemřel r. 1612.

Poručníkem pozůstalých sirotkův a správcem panství Tovačovského stal se zemský hejtman pan Ladislav z Lobkovic, rozhodný katolík, jenž držel také zboží Holešovské.

Za něho dělo se evangelikům na panství hojných příkoří. Žádný katolík nesměl pod přísným trestem prodati „kacíři" statek svůj, ale kupovati statky od nekatolíků bylo dovoleno. Bratrské sbory pozavírány; než nekatolický lid přece tajně scházíval se ku svým pobožnostem.

Poddanské osady snažily se dáti si znova potvrdit dosavadní své výsady a práva; neboť vrchnosť jala se na poddané různá uvalovati břemena.

Tak manská ves Lobodice dala si roku 1613 od města Kroměříže vidimovati své privileje, podobně i dědina Troubky od města Přerova a jimi hájily se obě osady proti útiskům vrchnosti. Nepochybně učinily taktéž i ostatní osady poddanské. (Zámecký archiv.)

Když byli Salmové dospěli svých let, vládli nedílně zbožím svým, až nejstarší bratr Julius asi r. 1636 převzal od bratří Tovačov a Kojetín, načež r. 1637 od poručníků (nezletilých) synů Jana a Karla a Ladislava Aloise Haugwiců (po podkomořím Karlu Haugwicovi z Biskupic na Rokytnici) městečko Kralice se sídlem rytířským, dvůr a zahrady, dále vesnice Vrahovice a Držovice za 43.985 zl. mor. koupil.

Julius ze Salmu býval král. radou komorním, napřed nejvyšším sudím a potom zemským hejtmanem; než r. 1640 pro zneužívání moci úřední i jiné trestuhodné věci složen jest ze svého úřadu. (Ottův Slovník Naučný a Rud. Dvořáka Dějiny Moravy. — Volný.)

Vraťme se však ku vnitřním poměrům na panství!

Již dříve byl zvláštní případ rozčeřil klid sousedů troubeckých a způsobil právu Tovačovskému mnoho starosti.

Roku 1614 při času Všech Svatých nalezen jest Matouš Urbanovský, pacholek u souseda Jíry Kozy v Troubkách, jak v lese Tovačovském, „Břístí" zvaném sedě na kládě s jedním soudruhem jedl med nepřepouštěný.

Jelikož něco málo před tím ze včelínů, které Troubečtí při tom lesu měli, bylo mnoho medu vyloupáno a vybráno, přišel zmíněný pacholek v podezření, že on tím zbojníkem a škůdcem jest. Byv z poručení vrchnosti do vězení dán, nenáležitě se bránil, právu se protivil a chtěl utéci. Poněvadž vrchnosti pověděti nechtěl, odkud toho medu dostal, a krádež

stala se v obvodu purkrechtu města Tovačova, sousedé Jiřík Kejval, Duchek Tichý, Martin Košík, Matěj Medový, Václav Vybíral a Jan Houška z Troubek podali na pacholka Matouše Urbanovského u práva města Tovačova písemnou žalobu ve příčině vyloupání včel, žádajíce slavné právo, aby Urbanovského přidrželo k tomu, by dostatečně provedl, odkud toho medu nabral a se z domnění a podezřelosti vyvedl.

Léta Páně 1615 v outerý den sv. Matěje pacholek Matouš Urbanovský na podanou žalobu toto oznámil: že nebožtík Koza byl nám poručil, abychom šli koní hledati; my pak nechaje koní šli jsme do Přerova na jarmarek a tu koupili sme sobě za 3 halíře hrnek a medu do něho koupili jsme za 4 krejcary. Koupíc šli jsme s tím medem do Troubek zase k hospodářství; potomně kázala nám hospodyně jíti koní do Ujití hledati; ohlédajíce těch koní sedna na jedné kládě ten med jsme jedli. Člověk jeden přijdouce mezi nás, ptal se, jestliže hus v tom hrnci máme. My sme se tomu smáli a jemu sme pověděli, že nemáme, a nic více.

Na odpor Matouše Urbanovského položili sousedé troubečtí na právo města Tovačova druhý spis uvádějíce, „že dotčený Matouš žalobě netoliko na odpor není, alébrž zná se, že med jedl s tovaryšem svým v místech označených ... Že pak ten Matouš praví o tom medu, že jej koupil i také hrnec, z něhož ten med jedli, že by koupený byl, račte posouditi: s věcmi na svobodným trhu koupenými není potřebí se skrývati než svobodně koupené věci každý svobodně užívati může; tento pak Matouš spolu s tovaryšem svým že se ukrýval, v místech neobyčejných toho medu užíval, nad to výše, kdy od toho dobrého člověka náhodou trefeno a dotázka naň činěna byla, co mají, proč hned neohlásil se, že jest med a že věc koupená svobodna jest, ale sám se priznávává, že mlčeli, kam ta věc hledí? a dotčený Matouš že jest ten med na trhu koupil aneb kde ho nabral, není-li povinen se vyvésti dostatečně, toho my Vašim Opatrnostem k bedlivému a spravedlivému uvážení podáváme. Nicméně, pokudžby dotčený dále nějakými obmyslnými cestami proti naší stížnosti jíti chtěl a my tomu porozumíme, budeme věděti, jak tomu říkati. Však v tom ve všem V. O. spravedlivého pravého práva, další resolucii se nespouštějíce všelijakých dobrodiní právních sobě pozůstavujeme a na vejpověď právní očekáváme ...“

Než Matouš Urbanovský také nelenil a r. 1615 v outerý po neděli Invocavit na stížnost sousedů troubeckých položil odpor v tato slova: „Že bylo v outerý, kázal nám hospodář jíti hledati koní a my sme šli, a nemoha jich najíti šli sme

zase domů, ptali sme se hospodyně, kde jest hospodář, a ona řekla, že šel do Přerova. A což nám kázal dělati? Kázal, abyste předce šli hledati koní. Tak sme šli a nemoha jich najíti, řekli jsme sobě, abychom šli do Přerova. Přijda do Přerova koupili sme sobé hrnek za $1^1/_2$ den. a medu do něho za 4 kr., koupili sme sobě i chleba a jedli sme jej jdouce domů. A přijda domů, postavili sme jej v maštali na polici a vezma sobě chleba jedli sme jej zase. Potomně kázala nám ráno hospodyně hledati koní, i vzali sme ten med sebou a objeda Ujití sedli sme na dubě a jedli sme ten med, i přišel ten soused, nevím zdejší-li či odkud byl, pohlídl nám do hrnce a řekl nám: což máte? snad housku? A my jsme se zasmáli. A jakož sobě Troubečtí stěžují do mne a se domnívají, že bych já ten med kradl, já toho oumyslu nemám, a poněvadž vrchnost má o mne ani přátele státi nechtí, žádám, že páni nade mnou ruku ochrannou držeti ráčí."

Avšak zmínění sousedé troubečtí podali dne 20. března 1615 následující závěreční spis ku ctěnému právu Tovačovskému:

„Opatrný pane rychtáři, ctné a spravedlivé právo! Co se odporu posledního a zavírky od Matouše Urbanovskýho na naši žalobu před V. O. složeného dotejče, napřed toho dokládá, že neví, co by jiného mimo předešlý odpor svůj odpovídati a mluviti chtěl. A zatím hned se k tomu přiznává, že neví, odkud ten med jest, kteréžto oboje, jak se spolu rovná, mluviti jednou tak a po druhé zase jinak, a co by dále zatím mělo následovati, Vaší Miti (?) v tom nám užíti potřebí není. Ale aby se i čas darmo nemařil a sem i tam řečí frejmarčeno nebylo, když on dotčený Matouš nepochybně sám se k tomu přiznal, že ten med v tom hrnci i s tou šatkou, co ten med přikrytý byl, jeho jest, a my to ukázati můžeme, že ten hrnec i ta šatka jeho není, nýbrž lidé u nás jsou, kteříž se k tomu obému hlásí a za své vlastní to obé býti praví, račte jakožto spravedlivé právo toho bedlivě posouditi, jak to může pravé býti, což on odporuje. Týž on praví, že přijda do Přerova koupili sobě hrnek za $1^1/_2$ den. a tento hrnek stál by lépe než za 2 den., též rozuměti se může, že na rynku zvláště při jarmarce hrnčíři starých hrnců na prodaj nemají, než nové, a tento hrnec starý jest a již užívaný, od ohně opálený. Více poráží jeho odpor samo jeho vlastní v druhém spisu přiznání, kdež to zjevně píše, že medu koupili do hrnka za 4 kr. a že jedli jdouce domů a domů přijda též že jej opět jedli, i tam, kdež v lese Tovačovském nalezeni byli, opět jej jedli: račte posouditi, jak dlouho dvě osoby za 4 krejcary medu nesnědí; tuto pak dva dni neb tři dni jej pojídali, a ještě se ho v tom hrnci více

nežli s půl mázu nachází, jak to jeho mluvení pravé býti může. Poněvadž pak dotčený Matouš Urbanovský jakž z strany nenáležitého v místech ukrytých toho medu užívání, tak také v příčině svého odporování přiznávajíce se k věci cizí, sám na sebe podezřelost i potah uvozuje. Toho my všeho k spravedlivému V. O. uvážení podáváme a na vejpovědi spravedlivé V. O. přestati hotovi jsouce na ten čas tuto zavírku činíme, však dalších dobrodiní právních sobě pozůstavujíce . . .“

Právo Tovačovské nevědouc si v této záležitosti rady dopsalo vrchnímu právu Olomuckému o naučení následovně: „Službu svou Vašim Mitem vzkazujíce moudří a opatrní páni přátelé a otcové právní naši zvláště milí. Od Pána Boha zdraví i jiného dobrého V. Mtem věrně a upřímně žádáme. Jaká rozepře mezi sousedy z dědiny Troubek a Matoušem Urbanovským, pacholkem někdy Jiříka Kozy odtudž, jest povstala, kteréžto strany obě dvé akta ku právu zdejšímu rychtářskému složíce, nám od téhož rychtáře přednešeny jsou. Nemohouce my pak sami toho, co by dálej podle pořádku práva jíti mělo, v svých hlavách najíti, takové akta teď příležitě složené i s penězi právními*) V. Mti odsílajíce, jakby v tom dálej postupováno býti mělo, v tom od V. Mti. naučení býti žádáme. S tím milosť Boží s námi býti rač. Datum v městě Tovačově v pátek po neděli Oculi A 1615. V. Mtem ku právu poslušní purkmistr a rada města Tovačova“.

Na to došlo právo Tovačovské od pánů Olomučanů následující naučení:

„Pozdravení naše přátelské vzkazujeme moudrým a opatrným pánům přátelům našim milým tovačovským. Jakož ste nám spisy a acta od Martina Košíka, J. Houška z dědiny Troubek proti Matoušovi Urbanovskému, někdějšímu pacholku Jíry Kozy vedené odeslali a nás vedle nich, kterak byste v tom postupovati měli, za naučení právem žádali, kdež my purkmistr a rada města Olomouce po bedlivém toho uvážení těch spisů z práva uznáváme, aby se dotčený Matouš v uloženém a určitém času dle uložení Vašeho z takové podezřelosti vyvedl a očistil; jestližeby se pak toho od něho nestalo, nýbrž odpíráním se očišťovati chtěl, můžete jeho pro vyzvědění pravdy útrpným právem dle slušnosti tázati, tak aby potomně se státi mohlo, co dále v tej příčině za právo jest. Actum 29. May 1615.“

Poněvadž se Matouš do určitého času z takové podezřelosti nevyvedl, tázán jest útrpně, načež vyznání Matouše Urbanovského

*) Do r. 1508 dáváno po 4 gr. od ortele, načež král Vladislav ten plat povýšil na 12 gr. českých. — Tresty určené a poprava odsouzenců konávaly se snad v tovačovském rathauze.

ku právu Olomouckému odesláno jest s prosbou o nové naučení. I uznali páni Olomučané 3. července 1615, „že pokudž dotčený Matouš Urbanovský v takovém jeho vyznání tak zůstávati bude, provazem k smrti z tohoto světa jiným ku příkladu sklizen býti má“. Což i vykonáno. (V. Prasek, Kniha Tovačovská . . . 75—79).

Tehdy mívali i někteří šlechtici domy a polnosti v Tovačově. Když po vladyce paní Elišce starší Šarovcové z Šarova, provdané druhdy za pana Jindřicha Blektu z Outěchovic a na svobodném dvoře v Oplocanech, Hartunkově a Kyselovicích, zůstal dům (grunt) v předměstí Tovačovském na purkrechtu, ježto zemřela bez pořízení a kšaftu, uvázal se v něj reversem ze dne 20. června 1615 na právo Tovačovské položeným urozený rytíř pan Albrecht Rohovlad Bukůvka z Bukůvky a na Červené Lhotě jakožto manžel nebožky paní Kateřiny, dcery vlastní paní Elišky Šarovcové st. na místě svých let nemajících dítek Zikmunda a Elišky.

Krevní přátelé zvěčnělé paní Elišky st. Šarovcové podali proti tomu odpor. Rozepře trvala dosti dlouho. Konečně vydalo Olomucké právo v té příčině následující rozsudek:

„Tovačovským. Jakož ste od nás právního naučení žádali, kterak byste se v příčině pozůstalého statku purkrechtního po nebožce paní Elišce st. Šarovcové z Šarova tu při městě Vašem, též také Vám od práva dědiny Oplocan předloženo jest, zachovati měli, my purkmistr a rada města Olomouce za právo vyznáváme: Když se vlastní strejcové a tety z jedné, též děti vlastní dcery již oznámené paní Elišky Šarovcové z strany druhé nacházejí, tehdy Zigmund a Eliška jakožto vnukové její podle práva purkrechtního toho nápadu mimo strejce a tety ujíti a v statku báby jich jakožto nejbližší vedle krevnosti následovati mají a to z práva.“*) (V. Prasek, Kniha Tovačovská 80.—88.)

Nadešla osudná válka třicetiletá (1618—48).

Olomucký velitel odbojného vojska general Buchheim přepadl dne 27. července 1619 město Tovačov a do vydrancovaného zámku vložil posádku, která po delší dobu hubila celé okolí. (Volný.)

Avšak i od spojenců císaře Ferdinanda II. bylo kraji našemu snášeti mnoho útrap.

Počátkem roku 1620 vtrhli na Moravu polští Kozáci počtem 8 tisíc mužů, ženouce se údolím Bečvy a Moravy do Rakous. Přes 500 osad lehlo tehdáž popelem.

---

*) Témuž panu Albr. Rohovladovi Bokůvkovi a jeho dětem přisouzen byl též dvůr při městě Prostějově a v Oplocanech.

Též Tovačov s okolím byl od Kozákův vypleněn.

Bývalý holešovský farář Jan Sarkander, který tím, že vyšel Kozákům s Nejsvětější svátostí vstříc, zachránil město Holešov, byl pak od stavův odbojných obviněn z tajného dorozumění s Kozáky, načež hledal útulku na zámku Tovačovském.

Jak však pověst vypravuje, byl úkryt jeho majetníkem tovačovského domu čís. 8. stavům vyzrazen, načež Sarkander prchal lesem k Troubkám, kdež nedaleko osady byl zatčen a 13. února do Olomouce odvezen; následkem strašlivých muk zemřel 18. února 1620.

Za další války jak císařští, tak i nepřátelé, zvláště Mansfeldovci, Dánové a jiní národové strašně u nás řádili. Zahostila se v kraji bída veliká. Co nepadlo meči za obět, mřelo hladem a morem.

Nejvíce utrpěla Morava švédským vůdcem Torstensonem. Švédové ji několikrát celou protáhli, loupíce a pálíce města a dědiny.

V červnu 1642 zmocnili se Olomouce, odkudž konali výpady do širokého okolí. Tehdy císařská posádka v zámku Tovačovském odolala sice Švédům, ale město bylo vypáleno.

Když počátkem července (8.) Torstenson sám od Kroměříže přitrhl k Tovačovu, vůdce císařské posádky tovačovské zbaběle vzdal zámek i město Švédům, ač na blízku a sice již v Kojetíně stálo císařské vojsko pod velením hraběte Gallasa.

Arciť k boji Švédův s císařskými tu nedošlo. Torstenson se ho neodvážil, poněvadž armáda jeho byla počtem slabší, Gallas pak z neschopnosti nebo ze strachu choval se nečinně.

Torstenson vida tuto nerozhodnost, dal podnikati loupežné nájezdy do okolních krajin.

Švédové tábořili v Tovačově a okolí až do 3. srpna téhož léta.

Lidé utíkali před Švédy do lesův a hor; než i zde je nepřátelé našli a hrozbami i mukami je přinutili, aby se přiznali, kde dobytek a poklady mají uschovány.

Tovačov s okolím neměl však ještě klidu, jelikož Švédové přeložili pak svůj tábor do nedaleké Moštěnice u Přerova, odkudž opět daleko široko drancovali.

Až do r. 1645 zůstal Tovačov pustým; když se pak měšťané vrátili, bylo jim ve sklepích a spáleništích bydleti. (Zámecký archiv; Rud. Dvořák, Dějiny Moravy.)

Hrozný byl obraz, kterého poskytovaly naše země na konci osudné této války.

V Čechách vypáleno a úplně zničeno bylo 215 zámků, 80 měst a 813 vesnic; na Moravě 63 zámků, 22 měst a 332 vesnic. Obyvatelstvo dílem pro víru uprchlo nebo nuceně vystěhovalo se ze země, dílem bylo za války zapuzeno ze svých obydlí a majetek jeho vyloupen.

Lid náš, potud smělý a udatný, pozbyl národní hrdosti a odvahy.

V Čechách zbylo ze tří milionův obyvatelů před válkou jen asi 800 tisíc duší; na Moravě ze 2 millionů sotva půl milionu lidí.

Rovněž na vývoj duševní působila válka zhoubně. Obyvatelstvo vyrostlo namnoze bez vyučování, v nepořádné správě obecní i ostatní, čímž mravy jeho sesurověly.

Česká národnost utrpěla velmi tím, že v zemi usadila se četná cizí šlechta na místě vystěhovalých rodů domácích, kteří zanikli v cizině.

Do opuštěných krajin českých zaváděni jsou osadníci němečtí.

Smíšením s cizinci odnárodnila se i pozůstalá domácí šlechta a oblíbila si jazyk německý, který již postupem 17. století nabyl velikého rozšíření v užívání úředním, až jazyk český, domácí, z něho větším dílem byl vypuzen.

Šlechta uváděla selský lid v tuhé poddanství. Robot i jiných břemen na statcích přibývalo a zaváděna poroba osobní.

Po válce smutně to vyhlíželo i na panství Tovačovském. Sedlák vrátiv se ke spustlému hospodářství, neměl ani dobytka, ani nářadí. Tehda často bylo vídati, jak soused pomáhal sousedovi táhati rádlo a brány, nebo jak zapřáhaly se ženy a děti.

Město Tovačov vystěhováním se nekatolíků zbaveno bylo zámožnější třídy a některá řemesla (soukenictví), která druhdy tu zkvétala, navždy zanikla.

Náboženství katolické ještě za války přičiněním hraběte Julia ze Salmu a choti jeho hraběnky Julie, rozené z Collalto, pevně utvrzováno, ježto olomučtí jesuité častěji tu na missiích dleli.

Z poručení vrchnosti učinily potom přifařené osady r. 1652 smlouvu, jaké platy a desátky tovačovskému faráři odváděti mají.

I usneseno dávati:

Z města Tovačova:	na penězích ročně	15 zl. mor.	
„ „	pšenice	1 kopu	30 snopů
„ „	ovsa	—	30 „
Z Lobodic:	pšenice	17 kop	45 snopů
	ovsa	17 „	30 „
Z Oplocan:	pšenice	12 „	30 „
	ovsa	12 „	30 „
Z Evaně:	pšenice	12 „	— „
	ovsa	12 „	— „
Z Klopotovic:	pšenice	11 „	30 „
	ovsa	11 „	30 „
Z Věrovan:	pšenice	12 „	30 „
	ovsa	12 „	30 „
	úhrnem	134 kop	15 snopů

(67 kop 45 snopů pšenice a 66 kop 30 snopů ovsa).

Dále platy za sýry od starodávna:

Z Lobodic	za 33 sýry po 3 kr. .	1 R	39 kr.	(1 R = 60 kr.)
z Oplocan	„ 21 „ „ „ .	1 „	3 „	
z Evaně	„ 21 „ „ „ .	1 „	3 „	
z Klopotovic	„ 12 „ „ „ .	— „	36 „	
z Věrovan	„ 23 „ „ „ .	1 „	9 „	
	suma . . .	5 R	30 kr.*)	

Rektora pro školu v Tovačově najímal farář. Příjmy učitelovy byly skrovné. Obnášely celkem na penězích 20 zl. (Zámecký archiv.)

Hrabě Julius ze Salmu odešel na věčnost r. 1655 a zůstavil několik dětí, mezi nimi sirotka Ferdinanda Julia.

D) Ferdinand Julius hrabě ze Salmu (1667—1697).

Počátečně spravovala panství „mocná otcovská poručnice“ Salomena hraběnka z Heissenstammu (rozená z Vindišgräcu) a manžel její Frant. Maximilián hrabě z Heissenstammu, jakož i od J. Mti král. nařízení assistenti rytíř Šťastný Julius Šmerovský z Letkovic na domě a dvoře v městě Prostějově a pan Vilím Brabantský z Chobřan.

*) Druhdy bývalo farní obročí, jak jsme hned na počátku svého vypravování se zmínili, dosti značné; než postupem času sama vrchnost, katolická i nekatolická, je neustále ztenčovala.

Než vrchnost jala se poddaný lid selský robotou a všelikými dávkami přetěžovati a měšťany tovačovské v jejich živnostech, najmě v nálevu vína a piva poškozovati. I vznikla proti utiskovatelům nevole nemalá.

Tovačovští měšťané přednesli ústně i písemně své stížnosti proti bezpráví jim činěnému.

Konečně na zámku Tovačově dne 28. září 1660 zmínění poručníci dali měšťanům tuto milostivou resoluci:

1. „Předně vzhlédajíce toho při nás dotčení měšťané, jak za časté oustní, podobně i skrze své rozdílné memoriale předstírajíc nám, kterak tito měšťané vojenskými průchody trpěli a vpádem Švédů město vypáleno a na nejvyšší ruin přivedeno bylo, lidé od nepřátel řemeny ke koním přivázáni a po cestách táhání byli, město až do r. 1645 pustým zůstalo, lidé se vrátivší velikou nouzi měli, mimo to veliké i nesnesitedlné sejpky dávati musili, jakž i morovou ranou navštíveni byli, a v letech 1645—47 hrozné povětří jejich obilí zničilo, a při tom hladu, ouzkosti a nevyslovitedlné těžkosti že jsou podstoupili, vždy že při tom všem kontribuci jak penéžitou, tak i obilnou odváděti přinuceni byli a to jak straně císařské, tak i švédské . . . . , pročež my nemohouc těch mnohých a častých proseb jejich oslyšeti . . . , šenky jejich vinné, tak jaké jsou předešlých časů v užívání měli, při tom od nás daleji zachováni bejti mají; avšak dům náš při té prvnější podstatě se pozůstavuje.

2. Strany užitkův pivných měšťanův nadepsaných se dotejkaje, ačkoliv jsme dle jejich přednešení žádného pivovaru jejich a těch užitkův nezastali, n ý b r ž o n y o d 20 l e t t a k o v é v u ž í v á n í v r c h n o s t i j s o u, než považujíce velkéj jich chudoby a potřebnosti i prohlédajíc k tomu, aby tím snažeji se živiti a povinnosti jejich vždy lépěji odbývati mohli, k tomu povolujeme, aby do času jistého, a to do vůle vrchnosti z pivovaru našeho Čvrčovského každoměsíčně po třech bečkách piva jim měšťanům proti odvedení za jednu každou bečku po $1^1/_2$ měřice pšenice hodné (beze všech jiných ouplatkův) vystaveno bylo, kteréž oni sami měšťané tovačovští vejsadní domy mající, tu v městě na pořádku jejich vyšenkovati a k užitku svému obrátiti moci budou, a v š a k p ř i t o m d o m y s v é s t a v ě t i a z l e p š o v a t i (nedopouštějíce na sebe žádného přinucování) m a j í. Čímž se spraviti a vedle této milostivé resoluce a instrukce naší poslušně a nejinak zachovati povinni budou“ (Zámecký archiv.)

Asi roku 1667 převzal Ferdinand Julius hrabě ze Salmu panství Tovačovské a statek Kojetský do vlastní správy, načež r. 1672 rozšířil práva krejčovského cechu na panství.

Jsa král. komořím a soudcem zemským, častěji dlíval mimo panství. Toho využitkovali jeho úředníci a týrali poddané, jak jen mohli.

Protož za jeho panování množily se stesky poddaných proti ukrutnostem vrchnostenským.

Zvláště měšťané tovačovští měli příčiny proti vrchnosti si stěžovati; neboť tato ožebračila obec i na majetku.

I došlo dne 24. dubna 1678 „prostředkováním pana Karla Hendrycha mladšího z Žerotína, pána na hradě Přerově, Ejvanovicích a manství Meziříčí, Jeho cís. Mil. rady, soudce zemského a královského hejtmana kraje Olomouckého“ a jiných urozených pánů k narovnání mezi Ferdinandem Juliem hrabětem ze Salmu a obcí města Tovačova.

1. Hlavní jeho části byly tyto: Jelikož výsadní měšťané (24) po mnoho let pro zlé časy stálého platu 15 kop gr. českých z pivovaru dávati nemohli, také na dříví, sládka, nádobí a jiné potřeby pivovarské náklad nésti nemohou, postupují oni pivovar vrchnosti, která k tomu přivoluje i se zavazuje, že měšťané výsadních domův oprávněni jsou v panském pivovaře Cvrčovském, aneb na kterémbykoliv místě vrchnostenský pivovar stál (mimo město a předměstí, kde se nikde žádný pivovar stavěti nemá) každoročně a na věčnost tak mnoho piva (avšak proti odvedení do důchodů panských Tovačovských od purkmistrův a starších tak mnoho pšenice neb nápodobného obilí, jak mnoho a jakékoliv sama vrchnost Tovačovská na jednu bečku dává neb budoucně dávati bude) svým vlastním dřívím, ve své panvi a v nádobách svým vlastním nákladem bez ouplatku všelijakého pomahačům a sládkovi (kromě šrůtky) vařiti dáti.

To však vrchnost sobě vymiňuje, že šenkýři ve vesnicích a městečku Klenovicích, a ne v městě, ani v ulicích, ani na předměstí, v kterých místech gořalka žádná se nikdy nešenkovala, ani šenkovati nemá (kromě židův a toho, komu šenk gořalky projednán byl) — gořalku panskou na jednu každou bečku (piva) po dvou mázích bráti povinni jsou, a jak žádného cizího piva kromě města Tovačova, tak také žádné jinší gořalky kromě panské tovačovské skládati a šenkovati nemají. Proto vrchnostenský überreiter neb jiná k tomu nařízená osoba bedlivé oko na již řečené šenkýře míti bude.

2. Vystavování piv do poddanských osad měšťané výsadní postupují vrchnosti, ponechávají si však šenk pivný v městě Tovačově (kdež oni také na domě panském jak i vrchnost, však v jednostejných penězích, pivo šenkovati moc a právo

mají), v městečku Klenovicích a ve vsích Klopotovicích, Čelčicích a Oplocanech.

Vrchnost na to prohlásila, že měšťany ve vyminěných vsích Klopotovicích, Čelčicích a Oplocanech žádným vinným šenkem obtěžovati nemá (kromě hodů, ku kterým dle obyčeje poddaní víno bráti povinni budou), a že v městečku Klenovicích vinný stálý šenk sobě zanechává. Dále oznamuje vrchnost, že při všech veselích svadebních, hodech a jiných všelijakých kratochvílích a potřebách v těch svrchupsaných místech, to jest v městě Tovačově, v ulicích, na předměstí, pak v městečku Klenovicích a ve zmíněných 3 dědinách žádné panské pivo tovačovské se šenkovati a píti nemá, („okromě kdyby vrchnost Tovačovská buďto služebníkům svým v městě, v ulicích, na předměstí aneb v ohlášených dědinách (co také o víně darovaném se rozuměti má), neb jiným poddaným k svatbě aneb ku křtinám něco darovati ráčila, to svobodně i svýma hostma vypíti a ne na šenk vystavovati mohou“), než oni sami měšťané tovačovští své pivo vystavovati mají.

Tímto také narovnáním kasíruje se ten plat, který Ejvanští měšťanům tovačovským strany nešenkování piva města Tovačova dávali dle obdarování pana Vratislava z Pernštýna.

3. Ačkoliv měšťané právo k vinnému šenku prokázali, nicméně ten vinný šenk v Tovačově na panském domě, který z jistých gruntův městských vystavěn jest, — i s těma městskýma grunty a právem šenkování vína, jakž také se šenkovním právem i ve zmíněných dědinách vrchnosti k vlastní disposici daných zadávají panu Ferdinandovi Juliusovi hraběti z Salmu na ten způsob, „aby řečený J. Mil. pan hrabě i budoucná vrchnost Tovačovská na tomž domu panském plné právo měla, rozličná a všelijaká vína dle libosti své šenkovati s tou znamenitou však klausulí, aby žádná v tomto markrabství moravském aneb v Rakousích utržená vína ani milostivá vrchnost na újmu města Tovačova, ani město Tovačov na újmu vrchnosti laciněji nešenkovala a nešenkovali, nýbrž obě strany moravské i rakouské v malých, velkých i všelijakých nádobách vozené víno v rovných penězích jak v městě, tak na panském domě dávati a šenkovati povinny byly — okromě frejunkův, to jest od sv. Václava až do sv. Martina, a před každým jarmarkem tejden napřed a tejden po jarmarku, v kterých časích jeden každý z měšťanův vinný šenk majících bude mocti vedle snešení vlastního jejich mezi sebou staré i mladé, rakouské i moravské víno na šenk vystavovati.

Pořádky pak mají na následující způsob, to jest: jedna pořádka má čtrnácte dní z jednoho na druhého po jedné bečce

desetivěderní jíti; však kdyby se ta nevyšenkovala, aby ten, který šenkuje víno, zavřel, pakli by před vyjití těch 14 dní vydána byla, druhý aby hned svou pořádku začíti povinnen byl, okromě kdyby někteří z měšťanův svou pořádku šenkovati nechtěli neb nemohli, aby svobodu měli, neb vrchnosti své milostivé neb jednomu z měšťanův takovou pořádku odprodati, kterou již tak postoupenou pořádku bude mocti milostivá vrchnost skrz 14 dní na panském domu šenkovati, jiní pak šenkové strany skládání a šenkování vína . . . ve své podstatě zachovávání býti mají. Svoboda pak jak cizopanským, tak také všem poddaným tovačovským (okromě Lobodic a Troubek, z kterých těch vsí v čas svadby, křtu a provodu na samém panském domu víno píti, a ne v městě povinni budou), se zanechává, buď v panském domu aneb v městských šenkhauzích víno píti a bráti.“

4. Vrchnost jest povinna, městu odňaté masné (řeznické) krámy, na jejichž místě vystavěla vozárnu, zase navrátiti.

5. Zůstáno na tom, aby úřední osoby k panským vitkám tovačovským dohlížely, začež každé ročně z důchodů panských dvě měřice rži dány buďtež.

6. Vrchnost odňala měšťanům pastviště jak v panských, tak i v obecních lesích.

Ponechána měšťanům pastviště v obecních lesích; v panských lesích však dovoleno jim černý dobytek tak dlouho pásti, pokud panský dobytek se tu pase. Dřívější dávky za tu pastvu převedeny na stálý plat 6 zl. mor. o sv. Václavě.

7. Panství vzalo obci Jindřichovský dvůr v Nové ulici proti valům městským, jakož i 11 chalup v téže ulici od cesty až do rybníka „Zvolenov“ jdoucích. Dvůr vrchnost na zahradu a zahradní pokoje přeměnila, kdežto obec role a luka ke dvoru příslušící podržela. Za zmíněných 11 chalup dalo panství městu jiné místo — „až ke gruntům Drápalovým a až k ulici vdovy Lídy Třískové“, kdež pak měšťané výsadní domy mající moc mají pivný dům ku svému vlastnímu užitku vystavěti.

8. Vrchnost připojila ku panství štěpnici „obecní stodoliska“, pročež měšťané „na Bezděkovách“ a jinde stodoly stavěli. Pozůstáno na tom, aby měšťané stodoliska z města ven stavěli.

9. Tovačovští odevzdávají vrchnosti mýto s celým právem vymíňujíce, aby všickni formani, kupci a odjinud do Tovačova jdoucí neb jedoucí mýto v Tovačově dáti povinni byli. Pokudž by se pak nalezlo, že by ta okoličná nyní vrchnosti Tovačovské patřící mýta rozdílná od tovačovského byla, tedy formani, kupci a handlíři jak tovačovské, tak i okoličná mýta zvlášť platiti

mají. Naproti tomu zavazuje se vrchnost stávajících 7 větších mostů svým vlastním nákladem spravovati a stavěti.

10. Lázeň r. 1540 Janem z Pernštýna městu darovanou zase vrchnosti postupují.

11. Špitál (chudobinec) přijímá vrchnost ve vlastní správu.

12. Jiná dřívější obdarování pozbývají platnosti. Městu dovoluje se, aby všecka stará privilegia dalo v jednu knihu vepsati a vrchnosti ku potvrzení předložilo. (Obecní archiv).

Obec tomuto přání vyhověla, načež vrchnost dne 24. dubna 1680 privileje a svobody městské potvrdila.

Ježto třicetiletou válkou vlasť naše byla strašně zpustošena, konaly se l. 1667 a později úřední popisy veškerých panství. Tyto obsahují zprávy o každé obci, jak byla velká, kolik bylo tam domů osedlých, nově osedlých (t. j. po válce pustých), nových pustých (když hospodář vyhořel, ze statku utekl nebo umřel) a starých pustých (stále od války), jak se osadníci jmenovali, kolik rolí a jakých měli, které osady byly ještě pusté a podobně.

Za války dotčené nejvíce byly utrpěly: Čelčice, Ejvaň, Klenovice, Klopotovice, Oplocany, Rakodavy, Tovačov, Troubky a Věrovany.

I měly:

Obec	Velikost obci		Domů					Roli				Poznámka
	lány*)	$^{1}/_{64}$	osedlých	nově osedlých	nových pustých	starých pustých	úhrnem	nově vzdělaných I. tř. měř.	nově vzdělaných II. tř. měř.	starých pustých I. tř. měř.	starých pustých II. tř. měř.	
Čelčice	16	17	8	12	1	13	34	550	—	180	—	Městečko Klenovice bylo ještě r. 1657 tak pusté, že mělo jen 2 domy osedlé, ale 60 pustých, rolí vzdělávaných 240 měřic, ale pustých 2140 měř. (F. Slavík, Morava po válce 30leté, 1892.) †) Starousedlí měli celkem 5 lánů 6 dvě čtvrt. osminy; řemeslníci a domkaři (48) — úhrnem 3 lány 1 dvě čtvrtiny osm.; pravovareč. měšťané 1 lán 4 osm.; novoosedlí 2 lány 4 osm. (Zámecký archiv.)
Ejvaň	26	16	26	18	1	14	59	510	—	120	—	
Klopotovice	14	23	14	10	—	7	31	331	—	153	—	
Oplocany	13	48	19	6	—	19	44	144	—	—	—	
Rakodavy	—	16	7	4	5	1	17	—	—	—	—	
Tovačov:												
křesť. obec†)	14	36	91	38	1	23	153	—	—	—	—	
židovská obec	1	40	10	14	3	6	33	—	—	—	—	
Troubky	15	60	32	8	3	30	73	—	188	—	100	
Věrovany	24	13	22	20	1	20	63	—	—	144	—	

*) Výměra usedlostí (velikost obcí) děla se na lány. Tyto byly však v těch kterých krajích různé. „Visitační komise“ čítala v Tovačově 80 měřic výsevu na lán. Pololáníci v Tovačově byli 4, čtvrtláníků 13, $^{1}/_{8}$ láníků 2, pravovárečných měšťanů 24. Svobodných rolí měli v Tovačově: městská obec 93 měřic, mlynář z Oplocan 18 měř. a obec Věrovanská také 18 měřic.

Roku 1678 stavovská komisse za příčinou zjištění „kontribuce“ opět prohlédla a popsala panství Tovačovské. Na základě tohoto popisu zdělán pak 1679 „panský urbář“, k němuž za podklad vzán Pernštýnský urbář z r. 1564.

Jaké platy a dávky tehdáž odváděli poddaní a jaké příjmy mělo panství, seznáváme z následujících údajů.

A. I. Tovačov: (čítal 170 osedlých domů poddanských).

a) Město: (Číslo 1. až včetně čís. 26.)

1. Hendrych Freundt (v urbáři pod čís. 1. uvedený), někdy Jeroným Písař, z domu, zahrady, jednej čtvrti rolí a louky domové dává platu:

o sv. Jiří	12 gr.	—	den.
o témž čase staroměstského	5 „	$5^1/_2$	„
„ „ ze stodoly	4 „	—	„
o sv. Janě za žeň	1 „	$3^1/_2$	„
Item z jednej čtvrti rolí, která na 20 měřic obsahuje, dává	10 „	—	„
o sv. Václavě:			
platu	21 „	—	„
staroměstského	5 „	$5^1/_2$	„
ze stodoly	4 „	—	„
o Vánocích:			
za žeň	1 „	$3^1/_2$	„
z nadepsané čtvrti rolí	10 „	—	„
o Hromicích za suchá drva	4 „	—	„
za 1 kuře „ořechové“	— „	6	„

Jako majetníci domů v městě jsou poznačeni: Hendrych Freundt, Tomáš Eisner, Jan Střelecký, Zikmund Ochotský, Obecní rathauz, Jan Švarc, Pavel Přiletěl, Pavel Krátký, Mikuláš Nevěděl, Kašpar Vodička, Franc Klenovský, Martín Jírků, Jiřík Khyl, Bartoloměj Zabranský, Daniel Skřivánek, Jakub Louda, Václav Faltys, Jan Měřil, Martin Ledl, Valenta Skočdopole, Jan Uber, Anna Chrapkovská, Řehoř Majetský, Jiřík Lachnicht, Mikuláš Sahánek a Janek Žid.

Havla, mlynáře z Oplocan, dřívější čtvrt rolí rozdělena jest mezi měštěniny.

Suma všech platů stálých ročně z města Tovačova:

o sv. Jiří	19 zl.	11 gr.	$3^1/_2$ den.
staroměstského	5 „	— „	3 „
ze stodol	2 „	8 „	4 „
o sv. Janě:			
za žeň	1 „	10 „	$3^1/_2$ „

ze čtvrtin rolí	7 „	20 „	—	„
o Matky Boží semene za 27 kuřat ořechových, 1 po 6 den. . . .	— „	23 „	1	„
o sv. Václavě:				
platu	19 „	11 „	$3^1/_2$	„
staroměstského	5 „	— „	3	„
ze stodol	2 „	8 „	4	„
o Vánocích:				
za žeň	1 „	10 „	$3^1/_2$	„
z čtvrtin rolí	7 „	20 „	—	„
za suchá drva	3 „	14 „	—	„
Měšťané společně z pivovaru				
o sv. Jiří	15 „	— „	—	„
o sv. Václavě	15 „	— „	—	„
Řezníci*)	15 „	— „	—	„

Cechmistři a mistři řemesla pekařského, perníkářského a mlynář po 1 zl. vždy o sv. Jiří a sv. Václavě.

b) Ulice Hroby. (Čís. 27. — čís. 51.)

Při domě Václava Fišmistra (č. 47) jest místo, kde druhdy stál pivovar; kdyby tu vystaven byl dům, má se z místa plat vysaditi. Vedle lázní býval panský špitál. Na místě domků Jana Zajíce a Ambrosa Krajčího vystavěn panský šenkhaus.

Platy (celkem):

o sv. Jiří	4 zl.	16 gr.	$3^1/_2$	den.
ze sklepů ve vale	— „	4 „	—	„
o sv. Janě:				
za žeň	1 „	4 „	$3^1/_2$	„
o M. B. semene za 23 kuřat . .	— „	19 „	5	„
o sv. Václavě:				
platu	5 „	1 „	$3^1/_2$	„
ze sklepů ve vale	— „	4 „	—	„
o Vánocích:				
za žeň	1 „	4 „	$3^1/_2$	„

c) Ulice Židovská . . . 24 domů (čís. 52 — čís. 57). Při čís. 59. panským nákladem řeznická jatka postavena; při čís. 60. je škola.

Platy:

o sv. Jiří	17 zl.	15 gr.
o sv. Václavě . .	17 „	15 „

*) Od roku 1678 tvořili řezníci v městě Tovačově a v poddanských osadách zvláštní cech.

Obec zespolka z místa u rybníka „Plač“ čili „Zvolenov“ blíže pazderny:

o sv. Jiří . . . . — zl. 24 gr.
o sv. Václavě . . — „ 24 „

Že o svátcích víno v domích míti mohou, 6 funtů pepře, 1 po 1 zl., o sv. Václavě . . 6 zl. — gr.

Obec židovská za podruhy neb hoferý:

o sv. Jiří . . . . 6 zl. 15 gr.
o sv. Václavě . . 6 „ 15 „

Obec židovská za žáky nebo studenty:

o sv. Jiří . . . . 2 zl. — gr.
o sv. Václavě . . 2 „ — „

Z jich koní nebo kleprlíků:

o sv. Jiří . . . 20 zl. — gr.
o sv. Václavě . . 20 „ — „

Že mohou maso prodávati:

o sv. Václavě . . 20 zl. — gr.

Z nových jatek:

o sv. Václavě . . 6 zl. — gr.

d) Ulice Široká. (Čís. 76. — čí. 134.) = 59 domů.

Běžné čís. 76. Balcar Pašinka, někdy Bratří sbor býval. (Nepochybně nynější dům čís. 45.)

Z čís. 90. pustého zbudován panský špitál r. 1673; dvůr k němu vzat z čís. 89.

Čís. 117. (půllán) držel pan Fridrich Sax.

Suma platu:

o sv. Jiří	9 zl.	23 gr.	$2^1/_2$ den.	
o sv. Janě:				
za žeň	2 „	24 „	— „	
za mlatbu	5 „	12 „	— „	
z kousku role	— „	17 „	— „	
za 55 kuřat „ořechových“	1 „	17 „	1 „	
o sv. Václavě:				
platu	9 „	23 „	6 „	
o Vánocích:				
za žeň	2 „	24 „	— „	
z kousku role	— „	17 „	— „	

Společně za 3 telata „počtová“:

o sv. Jiří . . . . — zl. 10 gr. — den.
o Vánocích . . . — „ 20 „ — „

e) Nová ulice. (Čís. 135 až čís. 146; 1 panská zahrada a 11 chalup.)

Platu dávají:

o sv. Jiří	2 zl.	9 gr.	— den.
o sv. Janě:			
za žeň	— „	16 „	$3^{1}/_{2}$ „
za mlatbu	1 „	3 „	— „
za 11 kuřat „ořechových“	— „	9 „	3 „
o sv. Václavě:			
platu	2 „	9 „	— „
o Vánocích:			
za žeň	— „	16 „	$3^{1}/_{2}$ „
z rolí:			
o sv. Janě	1 „	5 „	— „
o Vánocích	— „	20 „	— „

f) Ulice Pačkov a Bezděkov. (24 domů, čís. 147 — čís. 170.)

Platy:

o sv. Jiří	3 zl.	13 gr.	$3^{1}/_{2}$ den.
o sv. Janě:			
za žeň	1 „	3 „	— „
za mlatbu	2 „	6 „	— „
za 22 kuřat „ořechových“	— „	18 „	6 „
o sv. Václavě platu	3 „	13 „	$3^{1}/_{2}$ „
o Vánocích za žeň	1 „	3 „	— „

Běžné platy od všech obyvatelů za louky ($196^{1}/_{2}$ čtvrtiny) po 5 gr. činí 32 zl. 25 gr. $3^{1}/_{2}$ den.

II. Dědina Chrbov—Lobodice.

Chrbov — dědictví, Lobodice — manství.

Z Chrbova uvedena čísla 43. až do čís. 54. (mlýn panský).

Čís. 43. Tomáš Adamů, někdy Bartoň Zralej, z chalupy dává: o sv. Jiří 4 gr., z louky sv. Janě 4 gr., platu o sv. Václavě 4 gr., z role od panského mlýna 4 gr. $3^{1}/_{2}$ den., za chmel 1 gr. $3^{1}/_{2}$ den., slepic žaludových 3 kusy, o M. B. semene kuře 1.

Dále jen poznačeno: Všecka obec Lobodská, kteří na manství i na dědictví jsou, dávají:

z pastviska mezi Oplocany a Lobodicemi o sv.

Václavě . . . . 6 zl.
z $\frac{1}{2}$ louky od pana Kryštofa Folgensona o sv. Martině . . . . — „ 18 gr
z louky „zámostní“ o sv. Martině . . . . . . — „ 6 „
Item ze čtvrti po Martinu Churým . . . . . — „ 6 „
z půl louky po Václ. Perničků . . . . — „ 12 „
za pastvu sviní na žaludě v lesích panských ovsa o sv. Václavě 96 měřic.

Ostatní údaje scházejí v urbáři.

III. Dědina Oplocany.

Osedlých i s mlýnem 46 a sice: pololáníků 10, čtvrtníků 13, zahradníků 10 a chalupníků (s těmi třemi, kteří ke dvoru*) přivlastněni) 12 a 1 mlýn. — Čís. 7 byla obecní chalupa.

Platu odváděli:

o sv. Jiří	17 zl.	20 gr.	$5\frac{1}{2}$ den.	
o témž čase za fůry drevní . . .	1 „	24 „	$1\frac{1}{2}$ „	
„ „ 45 kuřat „ořechových“				
„ „ rži „mostní“ 34 měř. 2 čtvrti				
o sv. Václavě:				
platu	17 zl.	5 gr.	$5\frac{1}{2}$ den.	
z pastviska	9 „	— „	— „	
z lesu obec. pod rybníkem Skašovem	4 „	16 „	— „	
za suchá drva	2 „	9 „	— „	
za hlásky	2 „	6 „	$5\frac{1}{2}$ „	
kosního	— „	7 „	6 „	
za fůry dřevní	1 „	24 „	$1\frac{1}{2}$ „	
za roboty dvorské	— „	24 „	— „	
z lesu obecního slepic 25 kusů				
„ „ kuřat 19 kusů				
o sv. Martině:				
slepic „cestných“ 23				
z role dvorské ($118\frac{1}{2}$ korce) . .	27 „	19 „	— „	
za tele „počtové“	— „	11 „	$1\frac{1}{2}$ „	
ovsa dubečního 8 měřic 2 čtvrti.				

Z čís. 10. Václav Navrátil, prvotně Jan Obracel, z gruntu a půl lánu rolí:

o sv. Jiří	20 gr.		
za fůry drevní . . .	2 „	$2\frac{1}{2}$ den.	
o sv. Václavě:			
platu	20 „	— „	

*) Roku 1617 nabylo panství Tovačovské dvora po panu Albrechtovi Rohovladovi Bukůvkovi z Bukůvky.

za fůry drevní . . .	2 „	$2^1/_2$	„
z pastviska . . .	6 „	—	„
z lesa obecního . .	4 „	—	„
za suchá drva . . .	3 „	—	„
za hlásku	2 „	4	„
kosního	— „	3	„

o Vánocích:

za 9 „honců“ role 2 zl. 3 gr.
za tele počtové 3 den.
rži mostní o sv. Jiří 1 měř. 2 osminy
o Vánocích ovsa dubečního 2 osminy
o sv. Václavě slepici platovou 1
o sv. Martině slep. cestní 1
o M. B. semene kuře „ořechové“ 1.

IV. Dědina Ejvaň.

Osedlých 60, v tom rolníků 39, zahradníků 12 a chalupníků 9.

Tomáš Hruška (čís. 25), někdy Jakub Tříska, ze zahrady, $^1/_2$ čtvrti rolí na 6 měřic a půl louky dává:

o sv. Jiří:

platu	8 gr.	—	den.
za hlásku	3 „	4	„

o sv. Václavě:

platu	6 „	—	„
za hlásku	3 „	4	„

o sv. Duše vajec 3.

Ondra Škobrtal (čís. 37), někdy Jíra Masař, z gruntu a půl lánu rolí dává:

o sv. Jiří:

platu	1 zl.	4 gr.	— den.
za hlásku . . .	— „	3 „	4 „

o sv. Václavě:

platu	1 „	4 „	— „
za hlásku . . .	— „	3 „	4 „

o sv. Jiří: rži „mostní“ 1 měř. 2 čtvrti
o Vánocích slepic 1
o sv. Duše vajec 12.

Na čís. 47 byl obecní grunt.

Suma platu z Ejvaně:

o sv. Jiří	44 zl.	23 gr.	$2^1/_2$ den.
za hlásku	6 „	2 „	1 „
z louky obecní .	— „	7 „	— „

rži „mostní“ 47 měřic $2_1/_2$ čtvrti
vajec o sv. Duše 6 kop 4
o sv. Václavě:

platu	44 zl.	23 gr.	$2^1/_2$ den.
za hlásku	6 „	2 „	1 „
kosního	— „	11 „	$5^3/_4$ „
z louky obecní .	— „	7 „	— „
za 3 sýry . . .	— „	3 „	— „

slepic o Vánocích $27^3/_4$.

Za 2 bečky soli o sv. Martině 6 zl., o sv. Martině konopí vyhachlovaných 6 kyt (svazků).

Všecka obec z louky „Olší“:

o Vánocích . . 11 gr.
o středopostí . 11 „

Město a předměstí Tovačov z rolí „Honce“ v poli ejvaňském:

o Vánocích . . . 15 zl. 2 gr.
o středopostí . . 15 „ 2 „

Z role dvorské na „honce“ rozdělené jak z Ejvaně, tak i z Tovaćova: o Vánocích . . . 17 zl. 26 gr.
o středopostí . . 17 „ 26 „

V. Městečko Klenovice.

Kromě rathauzu (čís. 48) a mlýna usedlých 61; v tom rolníků 40, zahradníků 12 a chalupníků 9.

Čís. 1. Martin Šrubánek, někdy Ondra Palešů, z gruntu a půl třeti čtvrti rolí:

o sv. Jiří	1 zl.	28 gr.	$6^1/_2$ den.
o sv. Václavě	1 „	28 „	$6^1/_2$ „
o Hromicích lučního . .	— „	13 „	3 „

o sv. Duše vajec $37^1/_2$
o sv. Václavě slepic $2^1/_2$.

Všecka obec dává z půllánu role dvorské o sv. Ondřeji 4 zl. 3 gr., o Vánocích „cestného“ 14 gr., za loj (lůj) o sv. Martině 10 gr.

Suma všeho platu:

o sv. Jiří	84 zl.	17 gr.	$2^1/_2$ den.
o sv. Václavě . .	84 „	17 „	$2^1/_2$ „
o Hromicích . .	22 „	24 „	— „

slepic o sv. Václavě 1 kopa 43 kusů
vajec o sv. Duše 25 kop 45 kusů.

VI. Dědina Čelčice.

Osada čítala rolníků 23, zahradníků 3 a chalupníků 8 = 34 osedlých.

Na čís. 4. — obecní grunt.

Čís. 5. Tomáš Zatloukal, někdy Jíra Kníchal, z gruntu a $2^1/_2$ čtvrti:

o sv. Jiří		28 gr.	$1^3/_4$ den.	
o sv. Václavě		28 „	$1^3/_4$ „	
o sv. Martině za obilí desáteční	1 zl.	5 „	$2^1/_2$ „	
z okrajku rybníku	— „	7 „	4 „	

o sv. Bartoloměji:

pšenice (ve slámě)	1 kopu	19 snopů
ovsa (ve slámě	1 „	10 „
o sv. Václavě slepic	2 kusy	
o sv. Duše vajec	40 kusů.	

Čís. 31. Jan Skotný z chalupy:

o sv. Jiří . . . 4 gr.
o sv. Václavě . 4 „

Všecka obec z pastviska nad Klopotovskými lukami:

o sv. Martině . . .	9 zl.		
z louky	1 „		
za desátek obilný . .	— „	26 gr.	$5^1/_2$ den.

Suma platu:

o sv. Jiří	23 zl.	20 gr.	$5^1/_4$ den.
vajec o sv. Duše	15 kop	30 kusů	
platu o sv. Václavě	23 zl.	20 gr.	$5^1/_3$ den.
za desátek obilný o sv. Martině .	28 „	— „	— „
z okrajku rybníka	5 „	24 „	1 „
o sv. Bartoloměji:			
suma pšenice	30 kop	31 snopů	
suma ovsa	30 „	31 „	
slepic o sv. Václavě	54 kusů.		

VII. Dědina Čehovice.

Osedlých 41 a sice pololáníků 34, zahradníků 7.

Na čís. 15. — panský šenkhaus.

Čís. 8. Ondra Spáčil, někdy Mikuláš Ustrnul, z gruntu a půl lánu rolí:

o sv. Jiří	16 gr.	$6^1/_2$ den.
o sv. Václavě . . .	16 „	$6^1/_2$ „
slepic	4 kusy	
vajec o sv. Duše . .	24 kusů.	

Čís. 14. Pavel Křížek, někdy Blažej Zahrada, ze zahrady dává: o sv. Jiří . . . . . 4 gr.
o sv. Václavě . . . 4 „
z role kněžské . . . 28 „

Kdožkoliv fojtem jest, z jednoho kusu u samého kostelíčka ležícího role dává o sv. Martině — 4 gr.

Všecka obec z pastviska: o sv. Václavě slepice 2, o sv. Duše vajec 12.

Suma platu o sv. Jiří . . . . . 20 zl. 22 gr. 5 den.
vajec o sv. Duše . . . . 13 kop 48 kusů.
platu o sv. Václavě . . . . 20 zl. 22 gr. 5 den.
slepic o sv. Václavě . . . . 138 kusů
z roli kněžské (pod rybníkem)
o sv. Martině . . . . 5 zl. 22 gr.
za desátek obilný o sv. Martině . . . 12 „ — „
z luk o sv. Martině . . . . 10 „ — „

VIII. Dědina Hrdibořice.

Pololáníků 16, $2^1/_2$ čtvrtník 1, $1^1/_2$ čtvrtníci 2, zahradníci 4, chalupníci 3 = 26 osedlých. Na čís. 12. — mlýn panský.

Čís. 2. Jíra Poledníček, někdy Pavel Lutínský, z gruntu a půl lánu:

o sv. Jiří . . . . 19 gr. $5^1/_2$ den.
z lesa u Bolelíce na luka zdělaného 5 „ $6^1/_2$ „
platu o sv. Václavě . . . . 20 „ 2 „
z lesa u Bolelíce na luka zdělaného 5 „ $6^1/_2$ „
z pastviska o sv. Martině . . . 13 „ $^1/_2$ „
slepic o Vánocích 1
vajec o sv. Duše . . . . 20.

Čís. 15. Jan Zdražil z chalupy:
o sv. Jiří . . 2 gr. $3^1/_2$ den.
o sv. Václavě 2 „ $3^1/_2$ „

Suma platu:

o sv. Jiří . . . . 19 zl. 21 gr. 3 den.
z lesa na luku zdělaného . 5 „ 16 „ $2^1/_2$ „
vajec o sv. Duše . . . . 7 kop 49

o sv. Václavě:

platu . . . . . . 20 zl. 25 gr. $2^1/_2$ den.
z lesa na luka zdělaného . 5 „ 16 „ $2^1/_2$ „
z pastviska o sv. Martině . 10 „ — „ $4^1/_2$ „
slepic o Vanocích . . . 22 kusů.

IX. Dědina Biskupice.

Rolníků 21, zahradníků 5, chalupníci 3 a obecní šenkhaus (čís. 11.)

Čís. 6. Tomáš Hlaváč, někdy Jiří Číhala, z gruntu a z půl třetí čtvrti rolí:

o sv. Jiří	28 gr.	$2^3/_4$	den.
o sv. Václavě	28 „	$2^3/_4$	„
za roboty dvorské o sv. Martině . . .	10 „	—	„
z louky panské nad Bradinným mostem	15 „	—	„
z gruntovní i dvorské role o Vánocích .	21 „	$4^1/_4$	„

Suma platu:

o sv. Jiří	21 zl.	24 gr.	$3^3/_4$	den.
o sv. Václavě	21 „	24 „	$3^3/_4$	„
o sv. Martině	23 „	16 „	—	„
o Vánocích	17 „	6 „	—	„
za močení a předení konopí	1 „	15 „	—	„

X. Dědina opravní Klopotovice.

Rolníků 18, zahradníci 4, chalupníci 4.

Čís. 14. — obecní grunt (šenkhaus).

Čís. 1. Jan Drštka, z gruntu a jedné čtvrti rolí:

o sv. Jiří	10 gr.	$3^1/_2$	den.
o sv. Václavě	10 „	$3^1/_2$	„
z luk o sv. Martině	7 „	—	„
o sv. Václavě rži „mostní“ . . .	6 osmin		
o Vánocích z role dvorské rži . .	$7^1/_2$ „		
„ „ „ pšenice	$7^1/_2$ „		
„ „ „ ječmene	$7^1/_2$ „		
„ „ „ ovsa	$7^1/_2$ „		
o Všech Svatých ovsa . . 1 měř.	2 „		
o Vánocích slepic . . . . $1^1/_2$			
o sv. Duše vajec . . . . $7^1/_2$			
o Vánocích sýra 1			

Čís. 9. Jan Káčer z zahrady a rolí na 5 měřic:

ouroku o sv. Jiří	4 gr.		
o sv. Václavě	4 „		
loučního o sv. Martině	3 „	$3^1/_2$	den.
o sv. Václavě rži mostní . .	4 osminy		
o Všech Svatých ovsa . . .	4 „		

Roku 1656 jsou rozmnoženy polnosti panského dvoru, jelikož z čísel 15, 16, 17 a 18 všecky pozemky, ale také i z gruntů čís. 9, 11 a 27 část rolí přibrána jest. Z čísel 9, 11 a 27 staly se zahrady po 15 měřicích rolí.

Suma platu (kromě scházení na dvoře):

o sv. Jiří	22 zl.	20 gr.	4 den.
o sv. Václavě	22 „	20 „	4 „
z luk na blátech pod Čelčicí, kde někdy lísek býval, o sv. Martině	4 „	27 „	
o sv. Václavě rži mostní	25 měřic	7 osmin	
ovsa o Všech Svatých	46 „	2 „	
pšenice „opravní“ z role dvorské dle míry olomucké o Vánocích . . .	30 „	— „	
rži z té role dvorské o Vánocích .	30 „	— „	
ječmene z té role dvorské o Vánocích	30 „	— „	
ovsa z té role dvorské o Vánocích	30 „	— „	
slepic o Vánocích	$48^3/_4$		
vajec o sv. Duše	4 kopy		
sýra, 1 po 1 gr. o Vánocích . . .	32 kusy		

Pozn.: Znamenitě se obmezuje, že rži mostní při sv. Václavě $37^1/_2$ měř. i s dvorem čtouce, při Všech Svatých ovsa 64 měř. rovné míry, plat z luk blatiných Čelčických při sv. Martině 5 zl. 25 gr., z okrajku rybníka Paního ročně per 20 zl., z kusu role u pastviska panského 2 gr. 4 den., ty všechny ploty dotknuté ne opravní, ale dědičně Tovačovské se uznávají.

XI. Dědina Věrovany.

Rolníků 31, zahradníků 21, chalupníků 20. Celkem čísel 74.

Čís. 8. Jan Kovářík, někdy Jíra Krupička, z gruntu a půl lánu o sv. Jiří:

platu	16 gr.	1 den.
dubečního	5 „	— „
za hlásku	3 „	— „
o sv. Václavě:		
platu	16 „	1 „
dubečního	5 „	— „
za hlásku	3 „	— „
o Všech Svatých ovsa . . .	1 měřici	
o sv. Václavě slepice . . .	$^1/_2$	
o M. B. semene kuře ořechové	1.	

Čís. 29. — dříve „bratrský sbor“, teď obecní šenkhaus.
Čís. 60. — bývalá lázeň.

Čís. 19. Jan Skalil z chalupy a malej loučky sečnej:

o sv. Jiří platu	1 gr.	2 den.
za mlatbu	3 „	— „
za hlásku	3 „	— „

o sv. Václavě:			
platu	1 „	2	„
za mlatbu	3 „	—	„
za hlásku	3 „	—	„
o M. B. semene kuře ořechové 1.			

Suma platu z Věrovan vynáší:

o sv. Jiří platu	30 zl.	6 gr.	3 den.
za vození dubců	5 „	3 „	5½ „
za hlásku	7 „	10 „	3½ „
z louky	— „	8 „	— „
za mlatbu	4 „	3 „	— „
za fůry drevné	3 „	15 „	— „
vejmazného	— „	9 „	3 „
o M. B. semene kuřat „ořechových“ 74, 1 po 2 gr. .	4 „	28 „	— „
o sv. Václavě:			
platu	30 „	6 „	3 „
dubečního	5 „	3 „	5½ „
za hlásku	7 „	10 „	3½ „
z louky	— „	8 „	— „
za mlatbu	4 „	3 „	— „
kosního	1 „	4 „	— „
za suchá drva	3 „	— „	— „
za roboty drevné	3 „	15 „	— „

O sv. Václavě z okruhů rybníka Vysokého 3 zl. 20 gr. nebo 27½ husy, 1 po 4 gr., vejmazného 9 gr. 3 den., za žaludní pastvu 64 měřic ovsa, slepic žaludních 2 kopy 27 kusů, nebo 1 po 3 gr. 14 zl. 11 gr., o Vánocích z louček a močidla 1 zl. 2 gr., za tele počtové 10 gr., o Všech Svatých z lázně 16 měřic rži, za vození dubců ovsa 34½ měřic.

XII. Dědina Rakodavy.

Zahradníků 18, rolník žádný.

Čís. 3. Pavel Míškař, někdy Ondra Chytil, ze zahrady, dvou louček sečnejch a kousku role na ¾ měř. dává:

o sv. Jiří	10 gr. 1 den.
o sv. Václavě . . .	10 „ 1 „
žaludního ovsa . .	½ měřice
slepice žaludní . .	1
slepice odoumrtní .	1
o sv. Duše vajec .	5

Suma platu:

o sv. Jiří	3 zl.	19 gr.	4 den.	
o sv. Václavě . .	3 „	19 „	4 „	
ovsa žaludního .	11 měřic			
slepic žaludních .	18			
slepic oumrtních .	18			
vajec o sv. Duše	1 kopu 30 kusů.			

XIII. Dědina Bolelíc.

Rolníků 25, zahradníků 16 a chalupníků 14 = 55 usedlých.

Čís. 4. Martin Lakomej, někdy Tomáš Čeledín, z gruntu a půl třetí čtvrti rolí platu dává:

o sv. Jiří	27 gr.
o sv. Václavě	27 „
z role dvorské o sv. Martině .	1 zl. 3 gr. 2 den.
vajec o sv. Jiří	$12^1/_2$ kusů.

Čís. 44. grunt obecní (půl třetí čtvrti).

Čís. 52. Vítek Hlava z chalupy:

o sv. Jiří . . .	4 gr.
o sv. Václavě .	4 „

Suma platu (i s mlýnem Tučapským):

o sv. Jiří	28 zl.	20 gr.	$3^1/_2$	den.
z lesu na louka zdělaného	6 „	15 „	—	„
z řek	5 „	12 „	—	„
za 4 kopy vajec, 1 po 1 den. . . .	1 „	12 „	1	„
o sv. Václavě:				
platu	28 „	20 „	$3^1/_2$	„
z lesu na luka zdělaného	6 „	15 „	—	„
z řek	5 „	12 „	—	„
o sv. Martině:				
z role dvorské, sadů, nivek a louček .	30 „	22 „	3	„
za roboty dvorské	10 „	— „	—	„
z luk za Morávkou	10 „	18 „	—	„
kurního	1 „	2 „	—	„
o Vánocích:				
z luk dolních	16 „	— „	—	„
z močidla	— „	10 „	—	„
za $30^1/_2$ slepice, 1 po 3 gr.	3 „	1 „	$3^1/_2$	„

XIV. Dědina Čertoryje.

Láník 1, půltřetičtvrtníků 10, zahradníci 4, chalupníků 8.

Čís. 3. Matěj Chyterka, někdy Jakub Chyterka, z gruntu a jednoho lánu rolí:

o sv. Jiří . . . . 1 zl. 24 gr.
o sv. Václavě . . . . . 1 „ 24 „
loučního o masopustě . . — „ 3 „
slepic o sv. Martině . . 5
vajec o Velikonoci . . . 16

Čís. 20. Mikuláš Sklenář, ze zahrady, rolí na $2^1/_2$ měř. a louky v Okrouhlém:

o sv. Jiří . . . . 4 gr.
o sv. Václavě . . . . 4 „
loučního o masopustě . 3 „
slepic o sv. Martině . 5
vajec o Velikonoci . . 4

Suma platu:

o sv. Jiří	13 zl.	28 gr.		
o sv. Václavě	14 „	29 „	$3^1/_2$	den.
z louky při Loučkách a z řeky . . .	1 „	20 „	—	„
za 3 odoumrtní husy o sv. Martině .	— „	22 „	$3^1/_2$	„
slepic 1 kopu 48 k., 1 po 3 gr. . .	10 „	18 „	—	„
loučního o masopustě	2 „	— „	—	„
vajec o Velikonoci 5 kop 36 k., 1 po 1 den.	1 „	18 „	—	„

XV. Opravní dědina Charváty.

Rolníků 12.

Čís. 1. Vdova Říháčková, někdy Daniel Přihnal, z gruntu a půl lánu rolí:

o sv. Jiří . . . . 26 gr.
o sv. Václavě . . . . 26 „
z oujezdu, jenž se také za půl lánu počítá, ... 1 zl. 10 gr.
o Vánocích:
pšenice míry nové . . . . 2 měř. $^1/_4$
rži míry nové . . . . 2 „ $^1/_4$
ječmene míry nové . . . 2 „ $^1/_4$
ovsa míry nové . . . . . 2 „ $^1/_4$

V této osadě jest šenkhaus nákladem vrchnosti nad Říháčkovým gruntem r. 1671 vystavěný, v němž se téhodne 1 sud piva vyšenkuje kromě vína a gořalky.

Suma platu:

o sv. Jiří . . . 9 zl. 7 gr. $3^1/_2$ den.
o sv. Václavě . 10 „ 17 „ $3^1/_2$ „
o sv. Martině . 1 „ 5 „ — „
o Vánocích:

pšenice . . . . 15 měr.
ži . . . . 15 „
ječmene . . . 15 „
ovsa . . . . 15 „

Z dědiny Blatce lidé poddaní pánů Olomučanů dávají z kusu role, slove Blatce, platu, který fojt charvátský vybírá, o sv. Martině 4 slepice.

XVI. Dědina Majetín.

Osedlých rolníků 25, zahradníků 24, chalupníků 5.

Čís. 1. Šímek Smělej, někdy Jan Zdražil, z gruntu, jednej čtvrti rolí a podsedku:

o sv. Jiří	5	gr.
z role „Noviny“	8	„
o sv. Václavě	5	„
z role „Noviny“	8	„
z loučky o sv. Martině . . .	5	„
rži ouroční o sv. Václavě . .	1½	měř.
slepic	2	
vajec o sv. Jiří	16	

Čís. 23. — mlýn.

Suma platu:

o sv. Jiří	13	zl.	27	gr.	2	den.
z rolí „Noviny“	9	„	17	„	—	„
vajec 412, 1 po 1 den. . .	1	„	28	„	6	„
o sv. Václavě:						
platu	13	„	27	„	2	„
z rolí „Noviny“	9	„	17	„	—	„
rži ouroční dle míry olomucké	61¾	měř.				
slepic 167 kusů, 1 po 3 gr.	10	zl.	21	gr.		
z luk o sv. Martině	11	„	22	„		

XVII. Dědina Troubky.

Rolníků 37, zahradníků 31, chalupníci 3.

Při této vsi čítala komisse na půl lánu — 20 měřic.

Čís. 1. Vítek Vašků, ze zahrady a z nivky orné na 3 měřice:

o sv. Jiří platu	6	gr.
o sv. Václavě	6	„

platové slepice 1
oumrtní slepice 1
vajec o sv. Duše 1
žaludní slepice 1

Čís. 15. Jan Kulačka, z gruntu a půl lánu rolí:

o sv. Jiří . . . . 8 gr.
o sv. Václavě . . . . . . 10 „
platové slepice 1
oumrtní slepice 1
žaludní slepice 1
o sv. Duše vajec 9

Suma platu:

o sv. Jiří	24 zl.	18 gr.	5	den.
z chalupních luk „Žabí“	3 „	13 „	$3^1/_2$	„
ze včelínů	— „	28 „	—	„
o sv. Janě:				
za roboty z řek	— „	20 „	—	„
o sv. Jiří z řeky Bečvy nad stavem Dolním	2 zl.	22 gr.		
o sv. Václavě:				
platu	27 „	2 „	5	„
za chmel	2 „	1 „	5	„
slepic ouročních	$134^3/_4$	kusů		
„ žaludních	130	„		
„ odúmrtních	72	„		

Když jich pán nepotřebuje, tak za 1 dávají po 3 gr. = 33 zl. 18 gr. 1 den., za pastvu žaludní ovsa 64 měř. o sv. Václavě, o sv. Duše vajec 497.

Platy běžné z luk nebo čtvrtin o sv. Martině.

B. Stálé platy z cizích osad.

1. Dědina Polkovice (náleží kapitole olomoucké).

Z luk na blátech o sv. Martině . . 12 zl.
z luk pod Čbelíkem o sv. Martině 12 „
z pastviska Oplockého o sv. Martině 6 „
z pastviska na blátech o sv. Martině 50 hus hodných.

2. Dědina Bětkovice čili Obětkovice (přísluší klášteru Hradiskému).

Za pastvu na blátech pod Čbelíkem dávali o sv. Martině 4 melky a 10 slepic.

ZÁMEK PŘED ROKEM 1890.

Teď pán Tovačovský pustil jim zvůlí pana opata dvě třetiny toho pastviska, kdežto třetího dílu užívají Klenovští. Za to obec Obětkovská pustila vrchnosti Tovačovské 30 měřic rolí při příhonu Klenovském.

3. Dědina Štětovice (kláštera sv. Kateřiny v Olomouci). Z pastviska na blatech o sv. Duše vajec 3 kopy.

4. Dědina Nenakunice (kapitolní).

Mlynář nenakunský za bečku soli . . .	3 zl.		
vajec o sv. Duše 6 kop, 28 kusů . . .	1 „	25 gr.	2 den.
Nenakunští za pastvu pšenice čistotnej .	$22^{1}/_{2}$ měr.		
popeněžního po pšenici	— zl.	2 gr.	5 den.
z luk o sv. Martině	3 „	9 „	— „
19 hus dobrých	4 „	26 „	14 „
za 50 slepic	5 „	— „	— „

5. Dědina Blatec.
Z kusu role o sv. Martině 11 gr. a slepice 4.

6. Dědina Tučapy. Mlynář tučapský nebo ten, kdož v užívání panské role a louky jest, o sv. Václavě 3 zl.

7. Dědina Uhřičice (kapitolní). Měli kus lesa až po řeku Bečvu s Moravou spojenou a pastviska se 4 mosty.

Ouroku na staré groše o sv. Jiří . .	6 zl.	14 gr.	$5^{1}/_{2}$ den.
za suchá drva	— „	9 „	— „
za pastvu v Lobodských dědičných gruntech	1 zl.	2 gr.	
o sv. Václavě:			
platu	6 zl.	14 gr.	$5^{1}/_{2}$ den.
za suchá drva	— „	9 „	— „
z luk pod lesem Lobodským o sv. Martině	14 „	20 „	— „
„ospového“ ovsa na míru olomuckou o Vánocích	$266^{1}/_{4}$ měřic.		

vajec o masopustě 12 kop 24 kusů.

8. Městečko Rokytnice a dědina Luková.

Z luk mezi Lukavcem, býv. řekou, k Přerovu a Troubkám společně o sv. Jiří 2 zl. 4. gr., o sv. Václavě 2 zl. 4 gr.

Ze 13 luk za novou struhou při pastvisku Rokytském a lukách Brodeckých o sv. Martině 7 zl. 28 gr.

Luková zvlášť za pastvu o sv. Jiří 1 zl. 2 gr., o sv. Václavě 1 zl. 2 gr.

8. Dědina Dluhonice (kapitolní).

Z pastviska na břehu Bečvy o sv. Václavě 2 zl.

10. Dědina Pivín (klášteru Hradisku patřící) — platu už nedává.

C. Běžné důchody na panství Tovačovském.

Z vína na panském domě v Tovačově (vyšenkuje se 30 beček 10vědrových 1 po 20 zl.) — 600 zl. ročně, z vína na dědinách 373 zl. ročně, užitek z pivného šenku mimo deputáty 2307 zl. užitek z páleného vína nebo gořalky 1156 zl.

Užitek koželužní (blíž mlýna tovačovského na hrázi rybníka Kuchyňského panská koželužna, má ji žid Löbl Kohoutek) 210 zl. ročně.

Užitek z tabáku (handl s ním mají židi) 30 zl. ročně.

Užitek handlu železem (platí židi) 35 zl. ročně.

Užitek handlu koňského (platí židi) 15 zl. ročně.

Užitek z mýta v Olší u Ejvaně, v Hrdibořicích a Troubkách 300 zl. ročně.

Užitek z mlýnů na panství:

Panský mlýn tovačovský o 12erém složení; nájemník platí ročně 600 zl., krmí 12 panských vepřů, pro hospodářské oficíry a čeleď, pak pro pivovar a palírnu mele bez ouplatku; dále koná práce ve mlejnici a při stavě.

Věrovanský mlýn má 6tero složení a nese užitku 283 zl.; krmí panské vepře.

Mlýn v Hrdibořicích vynáší 100 zl. ročně; má složení moučné a kašní a krmí 1 panského vepře.

V Troubkách býval při řece Bečvě panský mlýn a u něho pivovar. Vpádem švédským oba zanikly.

V Čehovicích před vpádem švédským také býval mlýn.

V Klenovicích býval mlýn purkrechtní.

V Oplocanech jest mlýn o 3 složení; vynáší 95 zl.

Užitek panské pily činí 125 zl. ročně. V lesích jest dubového, březkového, lípového, hruškového a planého dříví s dostatek.

Užitek ze dvorů panských:

Dvůr Vyklický přes 1032 měřic; chová se v něm různý dobytek hovězí, černý, ovce a drůbež. Čistý výtěžek — 2005 zl.

Dvůr Oplocanský; čistý užitek 874 zl. 43½ kr.

Dvůr Klopotovský; čistý výtěžek 732 zl. 45½ kr.

Dvůr Rakodavský; čistý užitek 1027 zl. 53 kr.

Dvůr Troubecký; čistý výtěžek 297 zl. 28¼ kr.

Dvůr Cvrčovský; přeměněn v pivovar; čistý užitek 265 zl.

Ovčírna Klenovská (800 ovec); užitek — 285 zl.

Celkový užitek z dvorů a z ovčírny — 5900 zl. 37¾ kr.

Z toho bývají vydržováni: oficíři hospodářství a služebníci, pak hejtman, purkrabí, důchodní, obroční, porybní, sirotčí polesný, myslivci, oborní, pojezdný, sládek, bednáři, fišmistři (4)

chmelaři, vrátní, drábi (5), včelaři a mostnáři. Ti dostávají kromě platu deputát obilný, pivo a ryby. Celkem na ně 3000 zl., zbývá ze dvorů čistých 2900 zl. 37$^{3}/_{4}$ kr.

Užitek z konopí a přediva na panství.

Je tu celkem 379 rolníků, zahradníků a chalupníků 297 a hoferů 200, z nichž rolník po 1 štuce, zahradník a chalupník po půl štuce a hofer po $^{1}/_{4}$ štuce napředo, vynese 577$^{1}/_{2}$ štuk; z toho 6 štuk příze konopné na jednu kopu plátna činí 96$^{1}/_{4}$ kopy, 1 kopa po 7 zl., facit 673 zl. 45 kr.

Krom těch konopí, které na tu přízi opačenou proti předivu poddaným odvážené býti musí, totiž na jednu štuku konopnej příze per 5 funtů hachlovaných konopí, — i také, co na lany a provazy potřeba, vynaloženo býti musí, — činí 300 zl. Tkadlcům za plátno — 96 zl. 45 kr.; za bílení 40 zl. Čistý užitek 837 zl. 30 kr.

Užitek chmelnic. Obšírná chmelnice jest pod dvorem Vyklickým, menší u pivovaru Cvrčovského; celkem 550 měřic chmele. Dříve bývaly chmelnice také u Troubek a u Tovačova (kde nyní štěpnice). Lesní chmel vynáší 500 měřic.

Z těch 1050 měřic na 26 várek piva, na 1 po 9 měř. chmele na 30 beček, činí ročně 234 měř.; ostatek se může prodati, 1 měř. po 30 kr., dělá 408 zl.

Užitek ze včelínů. Panské včelíny o 800 kládech v lesích u Troubek, pak panské včelíny v zahradě dvorské ve Věrovanech (na 200 kládů); užitek 690 zl. Včelíny mají i poddaní.

Užitek z rybníků násadních:

Rybník Skašov mezi mlýnem Tovačovským a pivovarem Cvrčovským; násada 1000—1200 kop; roční užitek 2766 zl. 40 kr.

Rybník Velkomajetínský; při něm 9 haltířů; roční užitek 2366 zl. 40 kr.

Rybník Hradecký mezi Tovačovem a Věrovany, na díle zarostlý; násada 700 kop i více; roční užitek 1600 zl.

Rybník Panin mezi Klopotovicemi, dvorem Vyklickým a polem dědiny Věrovan, částečně palachem zarostlý; roční užitek 1353 zl. 20 kr.

Rybník Vysoký u Věrovan proti lesu mezi pastvištěm; roční užitek 1100 zl.

Rybník Plač nebo Zvolenov mezi Tovačovem a oborou, býval od mnoha let spuštěný, nyní zase opatřený; roční užitek 1100 zl.

Rybník Starý mezi Vyklickým dvorem nad rybníkem Paniným a pod poli Tovačovskými, dříve pustý, nyní zase opatřen, dává užitku 993 zl. 20 kr. ročně.

Rybník Kuchyňský okolo zámku tovačovského; roční užitek 100 zl.

Pak byli v okolí rybníkové na odrost a rybníkové podtěrní.

Užitek z lesů kromě myslivosti — ročně 779 zl. 30 kr.

Užitek z řek, štěpnic atd.

Užitek z cihelny mezi pivovarem Cvrčovským a oborou 128 zl. 20 kr. ročně.

Vápenice blíže lesa Troubeckého; kámen z lomu přerovského; užitek 36 zl.

Dílna olejná při dvoře Vyklickém vynáší 30 zl. Dříve bývalo více olejen; ty za války 30leté zašly.

Další poznamenání: Někdy při zámku byl kostel (kaple) sv. Jana, který skrz předešlé války dílem zkažen, dílem starostí klesl a se zemí srovnán jest po r. 1670. Stál snad tam, kde nyní zámecká ústřední kancelář se nachází.

Před tím zbudována zámecká kaple Zvěstování Panny Marie, která vysvěcena r. 1612.

V Tovačově byly chrámy Páně: farní v městě, hřbitovní předměstí a kaple špitální.

Židovská synagoga stála mezi městem a valy městskými.

Dále nacházely se na panství kostely: v Troubkách (filiální), v Klenovicích (farní), v Čehovicích (filiální) a v Charvátech (farní).

Roku 1679 nastalo „vyrovnání rolí". Poněvadž někteří poddaní od svých gruntův (rolí) upustiti nechtěli, uvádějíce, že mají je úplně zaplaceny, určila vrchnost, že budoucně každá role, kterouž ti poddaní užívají, robotuje; jak mnoho z těch rolí nad jiného v rovnost uvedeného souseda mají, z toho jest jim buď robotovati nebo přiměřený plat dávati. A sice platí příště za robotu rolník 16 zl., zahradník 6 zl. a chalupník 4 zl. ročně.

I měli robotu vykoupenou: z Lobodic 4, z Klenovic 3, z Hrdibořic 2, z Biskupic 6, z Čehovic 2, z Věrovan 2, z Rakodav 1, z Bolelíce 3, z Čertoryje 1, z Charvát 1, z Majetína 2, z Troubek 1 poddaný. (Zámecký archiv.)

Kterak po válce třicetileté národové evropští poklesli a mravně sesurověli, dosvědčuje povšechně zakořenělá víra v čarodějství a z ní vyšlé kruté pronásledování osob podezřelých.

Víra, vlastně pověra tato měla sice původ svůj v dávných dobách středověkých, ale nikdy nezpůsobila hroznějších spoust nežli právě v druhé polovici 17. století.

Kdekoliv se stalo nějaké neštěstí, jehož příčina nebyla hned na jevě, tam předpokládalo se nutně dílo ďáblovo.

Nemoci u lidí a zvířat pokládány za výsledek očarování. Kdo měl nápadné štěstí ve svých podnicích, ihned podezříván, že upsal ďáblovi spásu své duše za poklady a jiné blaho pozemské.

Věci té ujaly se pak úřady světské i duchovní, i stačilo nejlehkověrnější svědectví proti obviněné osobě, třebas dosud úplně zachovalé, a tato zatčena i různě mučena byla a obyčejně upálením na hranici svůj život skončila.

Také na panství Tovačovském několik lidí z čar a kouzel tehdy podezříváno.

Troubecký pastýř Tomáš Míšek i Maryna žena jeho, jakož i Kateřina, žena Pavla Malíka, byli z čarodějství obviněni, protože dobytek zdechnul aneb od vlkův podáven a požrán jest.

Byvše právem Tovačovským jati a útrpně tázáni, nepřiznali se; ani vyslýchaní svědci ničeho neprokázali.

Pročež vrchní právo Olomucké rozhodlo dne 13. dubna 1680, že od takové žaloby se uvěznění osvobozují a na svobodu propuštěni býti mají; než dříve jest jim přisahati, „že pro takové jich obžalování ani proti Troubecké obci a jejich sousedům, ani protiv komu jinému žádným vymyšleným způsobem mstíti anebo jim pohrůžky činiti nechtějí nyní i na budoucí časy. Při tom se na vůli obce Troubecké zanechává, jestliže Tomáše Míšky v službě pastýřskej dále zanechati chtíti budou neb ne.“ (V. Prasek, Kniha Tovačovská . . 102—103.)

Toho času Matouš Netopil z dědiny Ejvaně oběsil se dne 2. octobris 1680 u syna svého v maštali, načež 4. a 5. téhož měsíce katem (z Olomouce) popraven, na hraní dříví vytažen a na prach spálen jest, při čemž vznikly tyto outraty:

Konšelům, kteří pro mistra popravního chodili a jeho zase odprovázeli, dáno 24 kr. Item těm osobám, kteří s nimi pro consens vypraveni byli, 36 kr., činí	1 R	
Více jim, když tam šli a zase přišli, 30 mázů vína	2 „	
Za $1\frac{1}{2}$ věrdunku prachu	— „	7 kr.
Item s ouřadními osobami po vykonání prací, jak se zdejšími, tak i s Ejvaňskými za ryby, máslo, žemličky a jinší přípravy utraceno, i za svíčky	1 „	2 „
Za 39 mázů vína po 4 kr., činí	2 „	36 „
Vartýřům, kteří celú noc při ohni vartovali, za pivo a gořalku	— „	54 „
Ouřadu Tovačovskému za práci jejich	5 „	50 „
Suma . . .	13 R	29 kr.

Mistru popravnímu:

Od odřezání, z okna vyhození, na prach spálení téhož Matouše Netopila zlej paměti, činí . . .	17	R 30	kr.
Na outratu v cestě po 2 dni	2	„ 20	„
Od kopání hrobu pacholkovi	1	„ 10	„
Poslu právnímu olomuckému, co pro mistra popravního chodil	—	„ 18	„
Suma . . .	21	R 18	kr.

Utraceno s ním (katem): Za ryby, raky, máslo, chléb, žemličky, mouku, koření, 5 židlíků gořalky, tvarůžky a za 2 svíčky	2	R 46	kr.
Za 30 mázů piva	—	„ 30	„
Item od strojení jídel	—	„ 24	„
Za 45 mázů vína po 4 kr.	3	„ —	„
Suma . . .	6	R 40	kr.

Suma všech outrat činí 41 R 27 kr. (V. Prasek, Kniha Tovačovská 103—104.*)

Té doby byla robota na panství velmi krutá. Vzdor dřívějším výsadám a svobodám robotovali venkovští poddaní po 4 dnech týdně buď koňmo nebo pěše a v čas senoseči od sv. Jana Křtitele až do sv. Václava celé týdny.

Jelikož robotníci proti těmto neobyčejným robotám si stěžovali, ano i bouřiti se počali, ustanovil hrabě Ferdinand Julius ze Salmu, že „hledě k množícímu se počtu poddaných" od sv. Václava 1681 koňská i pěší robota po 3 dnech v týdni po celý rok trvati má, dále že domkaři, kteří rolí nemají, jen 2 dni, hofer pouze 1 den týdně na panství příště robotovati budou. Od sv. Jana do sv. Václava ti, kdož potah mají, robotují po 4 dnech týdně, domkaři bez rolí po 3 dnech a hofeři po 2 dnech v témdni

*) Dne 27. máje 1683 smluvilo se město Tovačov s olomuckým katem Melchiorem Leop. Windem a jeho nástupci, že mu poblíže školy židovské postupuje místo, kdež svým vlastním nákladem si zvláštní domek (katovnu) vystavěti a v něm buď sám nebo jeho vhodný holomek přebývati má. Zároveň přidělena mu, případně jeho zástupci, spolupůsobnost při hrdelním právě v Kojetíně, Kralicích a Tovačově. Od výslechu dostane pokaždé 1 zl. mor., od vykonané exekuce po 5 zl. mor.

Také jest povinen padlý dobytek v poddanských osadách těchto statků zakopávati a pro vrchnost Tovačovskou 2 anglické psy zdarma chovati.

Kojetín, Kralice a Tovačov i ostatní k tomu kterému hrdelnímu právu příslušící osady dávati mají ku výživě katově nebo jeho zástupce po 45 kr. týdně. Potřebuje-li právo Kojetské nebo Kralické kmata, ať o to zavčas uvědomí právo Tovačovské.

Než už r. 1689 robota opět stížena, a robotníci od oficírů hospodářských a panských služebníků všelijak týráni. (Zámecký archiv.)

Sotva Morava počala se po 30leté válce poněkud zotavovati, stihaly ji opět kruté svízele.

Turci, spojeni s divokými Tatary, vtrhli r. 1663 na Moravu vraždíce a pleníce valnou její část. Města a hrady o překot opevňovány. Jednotlivé tlupy turecké přihnaly se až ku Přerovu a okolí. I Uhři vzbouřili se častěji a drancovali zvláště východní Moravu.

Roku 1683 povstali opět Maďaři proti císaři Leopoldovi I. a povolali svéřepé Turky na pomoc.

Nastal nemalý postrach v zemi, neboť spojené houfy turecké a uherské pálily a drancovaly naši vlasť. V horách plápolaly na kopcích velké ohně, které okolním osadám věštily hrozící jim záhubu.

Místa opevněná na rychlo připravovala se na nevítaný příchod Turků. V Kralicích na př. vystavěli za tím účelem 2 brány. Také opevnění Tovačova znova prohlédnuta a dle potřeby opravena.

Náš kraj od zdivočilých Turkův sice ušetřen, ale za to trpěl průchodem oddílů polského vojska, které ubíralo se ku zachránění Vídně.

Roku 1684 daly si cechy ševcovský, kovářský, dále tkadlců, pekařů, řezníků a mlynářů na panství vidimovati (úředně osvědčiti) své artikule.

Z dalšího působení Ferdinanda Julia hraběte ze Salmu se dovídáme:

Následkem vyrovnání se obce Kralické s velkostatkem stalo se na tvrzi Kralické na den sv. Jiří r. 1679 toto usnesení: 1. Obec vzdala se pivního šenku a vaření piva ve prospěch vrchnosti. Za to povolil hrabě obci, že si může ve Cvrčovském pivovaře, anebo kdyby v Kralicích panský pivovar postaven byl, v tom tolik piva vařiti, mnoho-li se ho na radnici v Kralicích vyčepuje. Jiné pivo však nežli vrchnostenské se tu čepovati nesmí.

2. Vinný šenk přenechala obec hraběti. 3. Co se týče daní a robot, bylo ujednáno: že Kraličtí, kteří mají koně, povinni jsou konati robotu na jaře, ve žně a v zimě po 6 dnech; téže robotě vždy dva čtvrtláníci touž měrou podléhají. Zahradníci mají robotu pěší. Led v zimě na rybnících Kralických, kolikrát toho potřeba bude, mají vždy 2 osoby sekati; když se hon odbývá, mají naň choditi po 3 dny půlláníci, čtvrtníci a zahradníci. Od robot jest osvobozeno 8 radních, rychtář,

městský písař, výběrčí, kostelník, porybný a mýtný, poněvadž obstarávají zase dohled při setí, stříhání ovcí, odměřování obilí.

4. Obec ponechává velkostatku rybník, který jí daroval Jan z Pernštýna r. 1544. Vymiňuje si však, když se rybník bude vysoušeti, že Kraličtí na něm dobytek pásti a trávu žíti mohou.

5. Zavazuje se obec ročně 200 zl. do důchodů panských odváděti, a to 100 zl. o sv. Jiří a 100 zl. o sv. Václavě, začež jí povoleno svobodné kácení stromů v panském lese na dříví, potřebné k udržování mostův a cest.

6. Obec obdržela právo kšafty dělati. Kdyby však někdo zemřel bez kšaftu a statek jeho v právo odúmrti upadl, tak jest vrchnost s obcí oprávněna nemovité zboží jinému sousedovi prodati a o obnos prodejem získaný rovným dílem se rozděliti.

7. Zavázala se obec každý čtvrtek 42 mázy kořalky k prodeji od vrchnosti odebírati. Cena kořalky nemá však 16 kr. za máz počítaje přestoupiti.

8. Co se týče háje darovaného, jak panské tak i kralické čeledi jest dovoleno trávu v háji žíti.

9. Ve příčině chytání ryb a raků v řece od Vrahovického rybníka až po obecní louku ujednáno, by se řeka za roční plat pronajala anebo by společně obec i velkostatek řeku lovily. (Frant. Faktor, Popis okresního hejtmanství Prostějovského 85—86.)

Léta Páně 1687 koupila vrchnost v Klenovicích grunt čís. 44, jehož pozemky připojila k místnímu dvoru panskému.

Roku 1689 prodal Albrecht Paglič, syn vdovy pí. Evy Saxové, rozené ze Sedlce, tak zvaný Saxův dvůr v Tovačově hraběti Ferdinandu Juliovi ze Salmu za 883 zl. mor. (1 zl. = 30 gr.)

Léta 1690 nabyla vrchnost od obce Klenovské tamního obecního mlýna se čtvrtí rolí na 14 měřic, loukou, zahradou a rybníčkem, začež obcí puštěn na platech obnos 600 zl. a osmidenní robota koňská i pěší z každého domu na 25 let.

Jelikož panství Tovačovské nebylo r. 1680 a později morem postiženo, zbudoval hrabě Ferdinand Julius ze Salmu po daném slibu u Věrovan „na velkém ostrově rybničním“ r. 1690 dvě kaple ku cti sv. Františka Xav. a sv. Antonína Paduanského. Dosud první stojí. (Zámecký archiv.)

Zmíněný držitel Tovačova jsa churav zůstal neženat i učinil v posledním svém pořízení ze dne 16. července 1696 hrabě

Arnošta ze Salmu, syna svého strýce hraběte Františka Leopolda ze Salmu, svým dědicem a prohlásil, že panství Tovačovské má se státi fideikomisním (svěřenským).

Rozloučil se s tímto životem dne 3. srpna 1697.

E) Arnošt a Leopold hrabě ze Salmu (1607—1715).

Zdědiv Tovačov s Kralicemi a Kojetín, měl dlouhou při s arcibiskupem pražským o statek Kojetský, který r. 1699 přisouzen arcibiskupství Pražskému.

Také ve příčině Lobodic učiněna taková smlouva léta 1699, že část osady pode jménem Chrbov přidělena dědičně ku panství Tovačovskému, kdežto ostatní ves spadla na biskupa olomuckého.

Rozhodnutím ze dne 22. srpna 1704 neschválil císař Karel VI. nebožtíkem hrabětem Ferdinandem Juliem ze Salmu nařízenou substituci o založení statku svěřenského, čímž majetník Tovačova opět nabyl práva, se svým zbožím libovolně naložiti.

Pročež r. 1707 (18. května) prodal Arnošt Leopold hrabě ze Salmu statek Kralice Janu Josefovi svob. pánu z Rotalu.*) Jinak byl ku svým poddaným laskavým, potvrzuje jim jich svobody a práva.

Od té doby, co Kojetín zase připadl arcibiskupovi pražskému, vznikly mezi panstvími Tovačovským a Kojetským časté spory o vodu ve mlýnské struze, z Lobodic na Kojetský mlýn vedoucí. Často se také událo, že tovačovský mlynář pustil vodu do lesů Tovačovských, tak že mlynář v Kojetíně byl mnohdy bez vody.

Soudní rozepře tato r. 1705 urovnána na ten způsob, že na tom místě, kdež v lese „Království“ Olomučanům patřícím nachází se chatrný jez (splav), nový a pevný do 2 let zbudován býti má; náklad naň a roboty při něm činí dotyčné vrchnosti, případně mlynáři dle počtu složení, kolik jich ten který mlýn čítá. Zároveň rozhodlo se panství Tovačovské, že pustý mlýn ve Cvrčově opět postaví. Opravy břehův a strží každý mlýn ve svém obvodu sám si povede, pokud na to stačiti bude.

Než spory nepřestaly; teprve roku 1707 ukončeny. (Zámecký archiv.)

Tehdáž měli v Tovačově dobrou obecní správu. Poznáváme ji „z dokumentů k počtům kontribučenským let 1707 a 1708 pana Jindřicha Chrapkovskýho“.

---

*) Od tohoto koupil pak zboží Kralické r. 1725 Jan Bedřich svob. pán ze Seilern (potomní hrabě) za 117.000 zl. Statek dosud náleží rodině hrabat ze Seilern.

Dle I. rejstříku na vybírání a zaplacení kontribuce při městě Tovačově na měsíc novembris od ouřadu založený r. 1707 měli předepsáno:

Tomáš Opavský . . .	1	R	15	kr. (1 R = 60 kr.)
Rudolf Eisner	1	„	15	„
Jan Střelecký	1	„	15	„
Pavel Skupina	1	„	15	„
Pan Bartoloměj Bauer	1	„	15	„
Václav Chrapkovský .	1	„	15	„
Pan Michael Böhm .	1	„	15	„
Item z rolí	—	„	11	„
Pan Jiří Andresek .	1	„	15	„
Item z chalupy . .	—	„	19	„
Josef Šnoblovský . .	1	„	15	„
Franc Klenovský . .	1	„	15	„
Vdova Jírková . .	1	„	15	„
Item z rolí	—	„	18	„
Matouš Freundt . . .	1	„	15	„
Vdova Pikulka	1	„	15	„
Pan Mikuláš Hradečný	1	„	15	„
Pan Jiří Čermák . .	1	„	15	„
Item z chalupy . .	—	„	20	„
Jakub Vybíhal	1	„	15	„
Vdova Mazurka . . .	1	„	15	„
Jan Měřil	1	„	15	„
Ludvík Dvořáček . . .	1	„	15	„
Ferd. Bungert	1	„	15	„
Fridrich Bičovský .	1	„	15	„
Item z role	—	„	$4^{2}/_{4}$	„
Jindra Chrapkovský .	1	„	15	„
Vdova Táborská . . .	1	„	15	„
Adam Kloboucký . . .	1	„	15	„
Suma . . .	31	R	$12^{2}/_{4}$	kr.

Item ze Saxovského dvoru a ze Sedliska přijde 3 R 45 kr.

Výběrčím I. rejstříku byl konšelský Petr Zbořil.

Tolik platívali měsíčně měšťané výsadní domy mající.

Ostatní obyvatelé zapravovali ovšem méně. Domkaři a chalupníci dávali od 19 do 45 kr. měsíčně; podruzi (hofeři) od 2 do 10 kr.

Ku vybírání kontribuce byli zvláštní „desátníci" ustanoveni. Kromě zmíněného Petra Zbořila byli toho roku a léta 1708 desátníky: Jan Lunda, Jakub Nedalička, Jan Charvátský a Václav Chudej.

Správu „kontribuční“ vedl třetí purkmistr, jenž také hradil na poukázku „primatora“ veškeré výdaje, které vzešly jednak naverbováním a vydržováním rekrutů za tehdejších dob válečných, jednak průchody („durchcugy“) vojska, stravováním úředníků krajského úřadu Olomuckého atd.

Venkovské osady poddanské musely zase přípřež pro vojenské potřeby dodávati.

První a hlavní osobou v městě byl tehdy primator, důvěrník vrchnosti, jenž dohlížel na to, aby správa obce řádně se vedla.

Proto psával poukázky, bez nichž se nic neplatilo.

Ostatní „počty obecní“ zapravoval purkmistr druhý.

Toho času a později byl primatorem Jiří Václ. Andresek.

Dne 31. decembra 1714 vydal primator tuto poukázku:

„Pane purgmistře druhý Matouš Freundt! Zaplaťte Pavlovi Tomáškovi, sousedu a hrnčířovi zdejšímu, za vzaté náčení pro pana hejtmana barona z Ridt a pana hraběte z Bubna, kteří zde kvartír měli, spolu . . . . 1 R 18 kr.
Item pro pana kapitánlajtnanta, který zde kvartír má, za náčiní . . . . — „ 18 „
V šatlavě od přistavování kamen . . . . 1 „ 15 „
Od spravování pece v chalupě obecní, kde strážník černého dobytka jest . . . . — „ 30 „
Od vymazování kamen v radní světničce . . . . — „ 10 „

V sumě pak tři rýnské a 31 kr., které při revidirování počtů za náležité vydání pasirovány budou.“

Id est 3 R 31 kr. (Ze sbírky naducitele J. Kubíčka.)

Ježto město Tovačov různými příspěvky a dávkami na císařské vojsko značných výloh mělo, snažilo se své příjmy zvýšiti tím, že přímluvou vrchnosti r. 1710 dostalo od zemské vlády povolení, dobytčí trhy, jakož i jarmarky a týdenní trhy v rozšířené míře odbývati. Než týdenní trh dlouho se neudržel.

I jinak přál Arnošt Leopold hrabě ze Salmu městu a jeho obyvatelům.

Dne 1. květua r. 1712 potvrdil totiž měšťanům tovačovským jejich dřívější svobody a výsady, přičiňuje k nim některá nová obdarování.

I. Pustil jim odmrt . . . „Však kdyby se někdo z města Tovačova vyprodati chtěl, ten povinen bude, dům svůj jiným poctivým sousedem osaditi. Ten také, kdoby se osaditi mínil, pokud nikde poddaný není, se listem poctivého rodu, pakli by poddaný byl, nad ten list od rodu ještě vejhostem se prokázati.

Ale také na smrtedlné posteli mohou své zboží poručiti, však za zdravého rozumu se svobodnou vůlí v dospělých letech,

totiž mužského pohlaví ve dvaceti a ženské v patnácti skrz kšaft pořádný . . . Pokud by se pak žádný kšaft nenašel, přístup k pozůstalosti zmrlého až do desátého kolena nejbližším přátelům buď. Pakli by se nápadník svá dospělá léta mající zde v městě skrz celý rok, v tomto pak marbrabství Moravském skrz tři léta a osmnácte neděl, z ven pak z markrabství Moravského v desíti letech pořád zběhlých zůstávající k pozůstalosti nehlásil, taková pozůstalost má k zlepšení města Tovačova, však s vědomím a radou vrchnosti (okromě desátého dílu, který k chrámům Páně sv. Václava a sv. Jiří zdejším polovičním dílem obrácen býti má) ať zůstává a skrze celý rok z té aktivované pozůstalosti, pokud taková na nemohovitých věcech, to jest na gruntech se nacházeti bude, ať se skrze dvě radní osoby bedlivě opatřuje, Jeho Mil. daně a vrchnosti patřící poplatky ať se zapravují, a šestý díl z přijatých užitkův k obecnímu dobrému ať se obrátí. Pakli by nadopačená pozůstalost buď zcela, nebo na díle na věcech mohovitých se nacházela a bez škody zachována býti nemohla, dle šacuňku přísežných osob (který šacunek jejich pečetmi stvrzen býti má) ať se prodá, peníze na rathauzi pro budoucí dědice ať se chovají a bez zjevného dovolení vrchnosti Tovačovské ať se nanicméněji podstatně neprokázanému dědici nevydávají.

Mezi ty pak uličany nemají nijak potahováni býti ti uličané, kteří v nově od nás buď při naší zahradě neb kde jinde na našich gruntech při městě Tovačově vystaveni budou, poněvadž ti pod žádný purkrecht, ani onere ani commodo nijak náležeti nemají, okromě, kdyby některý jakého řemesla byl, ten má k cechu řemesla svého zde v Tovačově připověděn a dle artikulův cechovních živ býti.

Pakli by takoví uličani škodu nějakou obyvatelům tovačovským sami skrze sebe, čeleď neb dobytek svůj, z kterého oni, pokud takový dobytek hovězí (jako jsou krávy, jalovice, volky neb bejčata) bude, z jednoho každého kusa po 45 kr., z černého pak každého kusa po 15 krejcařích za pastvu obecní k obci Tovačovské dávati povinni budou — učinili a to se na ně proneslo, ti dle uznání milostivé vrchnosti neb ouředlníka Tovačovského k obecnímu dobrému mají trestáni býti a učiněnou škodu vynahraditi a podruhův žádných, méněji čeládku, což by k službě nebyla, nijak u sebe pod pokutou od ouředlníkův našich uznanou, nezdržovati a nepřechovávati."

II. Měšťané dále užívejte za těchže podmínek Janem z Cimburku r. 1459 ku každému domu přiděděné zahrady.

III. Výsadní domy ať i příště zůstávají při vinném a pivném šenku svém. Dále určeno:

„Kdyby purkmistři a konšelé sazeni a voleni byli, vždy z města Tovačova purkmistři 4, konšeli 3, z ulice Hrobské 1, z Široké ulice 2, z Malé ulice 1 a z předměstí, jenž Cejp sluje, jeden se volili, kterých povinnost bude: 1. Čest a slávu Pána Boha všemohoucího, nejsvětější Matky jeho a všech nebešťanův vyhledávati, nepravost pak a hříchy tupiti. 2. Ku povinné věrnosti a poddanosti, kterou nám a budoucím pánům Tovačovským proukázati povinni jsou, sobě svěřené měšťany vésti, zrádu pak a neposlušnost jich vyjeviti. 3. Spravedlnost jak chudému, tak i bohatému, jak cizímu, tak domácímu, obzvláště pak vdovám a sirotkům, bez ohledu na osoby, lidské dary, přízeň neb nepřízeň fedrovati a z nespravedlnosti jiné kárati. 4. Důchody a užitky obecní, jak duchovní, to jest k chrámu Páně, tak také jiné městské rozmnožovati, a kdoby je ztenčoval, neb do nich sahal, to své milostivé vrchnosti vyjeviti. 5. Na zdi, valy městské dobrý pozor dáti a v nich zdělané sklepy čtyrykráte v roce, totiž při Vánocích, při Zvěstování Panny Marie, při sv. Janě Křtiteli a při sv. Jiří pod pokutou 5 hřiven grošův do důchodův panských, kolikráte by to zanedbali, vyhlídati a jestliby co na nich bez příčiny držitele domu uškozeno bylo, to hned na obecní groš popraviti dáti.

Pakli by škoda od hospodářův na nich učiněna byla, hospodáře, aby tu škodu vlastním nákladem opravil, přidržeti.

Kdyby pak nějaké dobytče, buď veliké, buď malé, na těch zděch nebo valech postihnuto bylo, z takového dobytče má hospodář 7 peněz bílých k obecnímu dobrému pokuty dáti.

6. Jestliže by pak někdy s pomocí Pána Boha všemohoucího některá brána aneb věže zde v městě Tovačově vystavena byla, ten, aneb kdož by na těch branách neb věžech byl, všech robot i platův panských, i městských osvobozen bude; však co by se za něho na některé bráně aneb věží uškodilo, svým nákladem oprav. Ku kterýmž branám a věžím také nadepsaní purkmistři a konšelé při svrchupsaných časech, při kterých ke zdím, valům a sklepům dohlídají, pod nadepsanou pokutou 5 mor. zlatých do důchodův našich dohlídati mají.

7. Rynk a ulice aby čistotně držané byly, na pozor vzíti, a domy aby zbořené a otrhané nebyly, též se šindelem přikrývaly, při času sv. Jiří a př. sv. Václavě bedlivě dohlídati, a kterýby měšťan na prošlé jich poručení dům svůj mezi tím časem neopravil aneb ho šindelem nepřikryl, toho o sv. Václavě 4 rynskýma moravskýma, z kterých jedna polovice do důchodů panských, druhá pak k obecnímu dobru patřiti má, pokutovati.

8. K mírám jak obilným, jakž jsou měřice, vrtle, čtvrti a mírky, tak také k masitým, jak jsou centnýře, kameny a funty,

k lotům i mázům, půlmázům a žejdlíkům dohlídati, přestupníka pak $^1/_2$ zlatým mor. pokaždé, z které pokuty jedna polovice do důchodů našich, druhá pak k zlepšení obecnímu má odvedena býti, trestati.“

IV. Potvrdil obdarování pana Adama z Cimburka z roku 1496, aby obědové při sazení vína a devět půlmázů vína se s povinnosti nedávali. Kdo chce z dobré vůle oběd strojiti neb vína dáti, to se k jeho libosti zanechává. Při sazení vína 1 purkmistr, 2 konšelé a městský písař přítomni buďtež, jimž se 2 mázy vína a jeden máz tomu, kdo víno visitiruje, od toho, kdo šenkovati začíná, a k tomu 20 grošů bílých, z kterých pět do důchodů vrchnostenských, pět k obecnímu dobrému se obracejí, posledních pak deset grošů těm, kteří víno sazejí, se dáti má.

V. Tresty, určené pro ty, kdož na statek nedosednou nebo ve svádě se zervou, pozůstávají.

Jestliže by pak primator, purkmistři i rada města Tovačova nadepsanou pokutu za již řečené vejstupky vzíti zanedbali, a to na ně se proneslo, bude povinnen týž ouřad do důchodů panských českou hřivnu ze svého vlastního odvésti a to tolikráte, kolikráte by se ta pokuta od nich vzíti zanedbala.

VI. Ve příčině robot mají se vždy po desíti osobách rozděliti. Nestačí-li jeden desátek, má se druhý, třetí neb i více desátků k těm robotám vzíti; avšak na to ouřad pozor dej, aby lidé daremně se netrmáceli . . .

Kdo by z obecných lidí na rozkázanou robotu nešel, ten každý 5 gr. bílými k obecnímu zlepšení a vězením pokutován buď. Desátníci pak, kteří pod přísahou buďtež, kdyby při robotnicích sami nebyli, 10 gr. bíl. ať se trestají.

Desátkové dříve ke kostelu a faře dávání obracují se i dále na penéžitou sumu 15 zl. mor. ročně a na 2 špíšky soli.

VII. Měšťané zůstávají při těch 24 čtvrtích rolí, z nichž po 10 gr. o sv. Janě Křtiteli a o Vánocích dále platiti mají.

VIII. I to zachováno buď, aby nad 22 šenkovné domy, jak r. 1540 ustanoveno, a nad ty 2 nově jim přidané domy, totiž tak řečený „paniu“ dům, na němž nyní Jiří Čermák sedí, a zemanský dům, který teď Fridrichovi Bičovskému náleží, více výsadních domů nebylo.

IX. Praebenda čili fundace r. 1544 založená pro 2 žáky, kteří v chrámu Páně farním služby Boží vykonávají a mládež tovačovskou k bázni Boží, poctivým mravům a liternímu umění vedou, — totiž chlebem, pivem a jinými krměni, které se na zámku Tovačovském pro čeleď vaří, se vydržují, taková praebenda před mnohými lety změněna na ten způsob, že rektorovi

dáváno ročně z důchodů panských 12 měřic rži na vyžívení zmíněných dvou žáků.

Nyní fundace rozmnožena tak, že rektorovi na výživu těch 2 žáků, kteří u něho bydleti mají, pro jednoho každého z důchodů panských dáváno budiž: 7 měřic rži, 1 měř. hrachu, 1 měř. ječmenných kroup, 1 měř. jáhel, 1 měř. pohanské kaše, 7 mázů přepouštěného másla, 2 spíšky soli, 3 zl. rýn. a 28 kr. na maso a 7 věder mázů piva z panského pivovaru. Za to mají oba žáci povinnost jak v zámku, tak i v zámecké kapli, kdykoliv se jim poroučí, musikou nápomocni býti, při čemž ovšem své služby ve farním kostele zameškati nesmějí. Farář, primator, purkmistr a rada města Tovačova mají na odvádění této praebendy i na výchovu těchto 2 žákův u rektora řádně dohlížeti.*)

X. Křesťané v ulicích a na předměstí nesmějí vína doma skládati, nýbrž jen u měšťanů výsadní domy majících a to s vědomím primatora, purkmistrův a starších, i jest jim z drajlinku po 4 gr. skladného ku zlepšení obce platiti. Židé však „svůj košer“ (víno) v domech svých skládati mohou, začež z každé 10vědrové bečky po 2 gr. zapraví.

XI. Kdo ze stavu rytířského v městě dům má, ale obecních povinností nevykonává, pivných a vinných šenků provozovati nesmí.

XII. Poněvadž minule v rynku zůstávající 24 měšťané na své vlastní útraty okolo města pro všeliké nápady nepřátelské val a struhu velikým nákladem vyvezli, proto jim oba mají k vlastnímu užitku zůstati, jakož oni sobě ryby podle libosti nasazovali a je loviti mohou.

XIII. Nařizuji, aby hořejší val nebo šanc, kterýžto koši a balisáty zaopatřen jest, v dobrém stavu se choval od těch 24 měšťanů v rynku a od všech uličanů tovačovských, tak i poddaných celého panství (však bez újmy panských robot), začež všickni poddaní v časech válečných neb nepřátelských svobodnou skrejš a ochranu pro sebe i se všemi jejich věcmi — v městě míti budou.

XIV. Jakož města Tovačova sousedi od ordinárních robot privilegirovani a osvobozeni jsou, tak taky přítomní jejich neusedlé a pro nedostatek prostředkův v hoferství pozůstávající obojího pohlaví a z nich pocházející dítky a erbi takových

*) Později naturální tyto dávky převedeny částečně na stálý plat. Pomocník rektorův býval prvním „adstantem“, některý hudebník (obyčejně houslista) druhým. Když panství za nové doby školu tuto fundaci zrušilo, bylo soudem donuceno, ji dále za stálý plat vydržovati. Dosud 2 kostelní zpěváci (adstanti) bývají z této probendy placeni.

ordinárních robot krom těch, které od starodávna město Tovačov odpravuje, prázdni a nikoliv přidržáni býti mají.

XV. Kusy lesů „za mostem Markovým“ a „za Chvalovem“ druhdy jim ku zdělání na luka pod stálý plat puštěné dále se jim ponechávají. (Obecní archiv.)

Brzy na to Arnošt Leopold hrabě ze Salmu, skutečný císařský komoří a poslední mužský potomek toho rodu, prodal dne 1. srpna 1715 panství Tovačovské panu Janovi Jetřichovi Petřvaldskému z Petřvaldu za 630.000 R. a tisíc dukátův. Tím změnilo značné toto zboží opět svého držitele.

Hrabě Arnošt Leopold ze Salmu koupiv r. 1719 Opatovice, zemřel r. 1722 v Olomouci.

V. Tovačovsko za pánů Petřvaldských z Petřvaldu (1715—1763) a za pánů z Künburka (1763—1848).

Pani Petřvaldští z Petřvaldu.

Prvotním sídlem jejich byl Petřvald u Příbora.

Za původní erb měli páva, později poloviční štít, pravé pole zlaté, levé modré a přes oboje stříbrného páva.

Zchudlému rodu pomohl zase Bernart Diviš, vyženiv s Kunkou ze Zástřizl Buchlov a Žeravice (1630) a před r. 1638 nabyv také Střílek.

Syn jeho Jan Zikmund koupil r. 1657 statek Roštín; také získal Horní a Dolní Moštěnici. Majestátem ze dne 7. června 1650 povýšen do panského stavu a zemřel léta 1688.

Roku 1692 rozdělili se synové jeho Amand (Milota) Ferdinand a Jan Jetřich tak, že onen dostal Dolní Moštěnici, Střílky a Roštín, tento Buchlov, Žeravice a Horní Moštěnici. Tuto prodal r. 1718, koupiv Tovačov r. 1715. (Ottův Slovník Naučný).

Jan Jetřich Petřvaldský z Petřvaldu (1715—1723).

Počátečně zveleboval Tovačov, dada 2 městské brány a hradby opraviti.

Jedna brána („Kroměřížská“) stála u kostela mezi farní budovou a školní zahradou, druhá (tak zvaná „Olomucká“) mezi městem a Širokou ulicí. Dosud se tomu místu říká „na bráně“.

Za jeho panování byl náš kraj častými živelnými pohromami postižen. Tak roku 1716 velkými vodami stav „Kamenec“ u Tovačova značně poškozen a dravá Bečva protrhla se u

Lobodic do Moravy,*) působíc mnohé škody. Té doby zle se vedlo poddanému lidu na venkově.

Sedlák byl v každém směru nevolníkem svého pána, připoutaným ku hroudě jeho pozemku, naprosto mu podřízen ve

*) Morava i Bečva se svými přítoky měnily následkem přívalův a povodní v okolí našem častěji svůj tok a přivodily hojné převraty v území těch kterých osad.

Od nepamětných dob dělila se Morava u Lobodic ve dvé ramena. Kdežto pravé její rameno teklo na Kojetín a Kroměříž, levé její rameno spěchalo ku Záříčí, Chropini a Plešovci, načež před Kroměřížem obě ramena opět v jeden proud splynula.

Bečva pak východně Lobodic ústila do levého toku Moravina.

Že druhdy skutečně tomu tak bylo, seznáváme ze starých listin a spisů, hlavně z r. 1261, 1380, 1483 atd.

Léta 1579 na jaře přítok „Jezda", kterýž od Lobodic se dral do Moravy, učinil na pravém toku Moravy nad starým mostem Lobodským zhoubnou strž, jíž Kojetín a vůkolní osady zaplaveny, kdežto na Chropiňské rybníky a mlýny voda nedocházela. I ustanoveno pak úředně, že držitelé statku Chropině a páni Tovačovští, dokud tito biskupské manství Lobodice drží, povinni jsou nyní i budoucně tu strž, kterou by Morava na gruntech Lobodských kdy udělala, společným nákladem dáti upraviti a zahraditi.

Na podzim r. 1603 protrhla velká povodeň v lese za Lobodicemi stav „Hrubša" zvaný, jímž voda na užitky Chropiňské chodila. Pročež Vilím Pražma z Bílkova na Chropini svolením hraběte Veikharta ze Salmu na Tovačově „dal na jiných gruntech Lobodských zástavu a srážku vody udělati".

Když olomucký biskup a kardinál František z Dietrichštejna roku 1615 koupil statek Chropiňský, jejž napotom spojil s panstvím Kroměřížským, tehdy ještě rameno Moravy proudilo kolem Chropině, jak ze záznamů v panském urbáři vysvítá.

Jelikož ale Bečva při svém ústí do Moravy opět častěji značných škod způsobovala, část Moravy od místa, kdež se rozdvojovala, až po místo, kdež Bečva do ní se vlévala, zavežena, načež Bečva přímo spojena se zbývajícím levým ramenem Moravy, čímž její tok prodloužen až ke Kroměříži, i přešel pak název „Bečva" také na tento původní proud Moravy. Zároveň však zaniklo časem rameno Bečvy, které od Troubeckého mostu proudilo kolem panského dvoru Troubeckého směrem ku Vlkoši a odtud na některé rybníky Chropiňské.

Než Bečva i potom u Lobodic mnohdy do Moravy se prodrala.

Po roku 1660 utvořila si Bečva u Troubek nové řečiště, tekouc z větší části směrem k Tovačovu do Moravy, i má od té doby dvojí ústí. Rameno Bečvy, směřující pod jménem „Vzteklá" (Stekla) k Tovačovu, často se rozvodnilo a veliké škody učinilo.

I později Bečva ve kraji našem zle řádila. Kdežto dříve Citavka čili Moravka do Bečvy tekla, tato r. 1726 a 1727 následkem značných písčin do Moravky se protrhla.

Roku 1756 poškodila „Vzteklá" zatímní stav u Troubek a novým řečištěm vedrala se do Škašovského rybníka u Tovačova a odtud do Moravy.

Podobně léta 1761 Bečva u Troubek opět se protrhla, takže na Chropiň málo vody teklo. Knížearcibiskupské panství Kroměřížské pak dohodou panství Tovačovského v letech 1761—64 nově upravilo stav Bečvy u Troubek a od té doby proudí hlavní její tok ku Kroměříži. (Zámecký archiv.)

všech otázkách osobních i majetkových. A při tom vrchnost, vláda i církev takřka závodily v ukládání nemírných břemen. Není tudíž divu, že v lidu vzmáhala se pak roztrpčenost a nespokojenost tím více, když vrchnost fojty čili rychtáři jmenovala své stvůry.

Pozorujme však také tehdejší obecní správu města Tovačova!

V čele její nalézali se: primator (1. pukmistr), tři další purkmistři, 8 konšelův (rada). Do úřadu, kterýž každého roku se obnovoval, s vůlí vrchnosti dále zvoleni: rychtář, 2 záduśní hospodáři, 2 (později 3) kostelníci, 2 špitální hospodáři, 2 sádci (= určovatelé ceny i váhy) masa a chleba, 2 panští hajní, 2 obecní hajní a 4 desátníci.

Nastupujíce svůj úřad, přisáhali Bohu, Panně Marii, Všem Svatým a majiteli panství věrnost, poslušnost i poctivost a spravedlnost při všem konání. Primator zároveň vedl a spravoval obecní hospodářství.

Podle německého vrchnostenského napomenutí z r. 1705 byli primator, purkmistři a rada povinni, každé pondělí po ranní mši sv. v 8 hod. ráno do radnice v plášti ke schůzi se dostaviti; připadl-li na pondělí svátek, odbývala se schůze ve příští všední den.

Kdo nemohl do sezení, které radní sluha vždycky den před tím oznamoval, přijíti, měl se u úřadujícího purkmistra omluviti. Tento oznámil věc, o které se raditi třeba. Primator a po něm ostatní přísedící, kteří měli svá zvláštní místa vykázána, po pořádku své mínění pronesli, načež radní písař usnešení většiny do protokolu zapsal. Ukázala-li se změna předchozího usnešení nutnou, ve příštím sezení v té příčině opět rokováno a jednáno.

Městská pečet směla se jen za přítomnosti 2 purkmistrův a 2 nejstarších spoluradních ku právní listině přitisknouti.

Při renovaci čili obnově rady (městského úřadu) po mši sv. úřadující purkmistr před primatorem našuškal písařovi do ucha jméno toho, koho přeje si místo sebe míti volena, a po něm učinili takto i druzí přísedící. Jména poznačených vyvolenců zanesl písař do protokolu. Na to přítomní primator a přísedící tázáni, zdali mají proti zvoleným co namítati; byla-li někdy proti někomu činěna námitka, nebo nechtěl-li kdo z přísedících a opět zvolených dále úřadovati, zvolen jiný místo něho. Opis protokolu doručen pak vrchnosti.

Co se akcidencií čili vedlejších důchodků týče, podělili se o sv. Janu Křtiteli a o Vánocích takto: primator a tři purkmistři brali jednu polovičku po stejných částkách, kdežto druhá polovice připadla 8 konšelům, kteří také stejně se o ni

rozdělili. Primator i ostatní členové městské rady dostávali z obecní ochoze po 10 sahách dříví ročně.

Ze soudních příjmův a pokut bral rychtář dvě třetiny, městský písař třetinu, a každý po 10 sahách dříví ochozního. Byl-li soudní případ důležitým, vyslal úřadující purkmistr nejstaršího konšela k městskému soudu; přísedící konšel platu nedostával.

Primator, purkmistři a rada povinni byli daná napomenutí bedlivě zachovávati a městské i sirotčí kvitance řádně vésti. (Z „Protokolní knihy města Tovačova", kterou u sebe chová sl. Xav. Běhálkova.)

Roku 1720 zvoleni (30. januara): primatorem Rudolf Eissner, 2. purkmistrem Mikuláš Hradečný, 3. purkmistrem Frant. Ochrasta, 4. purkmistrem Josef Táborský. Rychtářem: Ferd. Bungart.

Léta 1721 zvoleni 4. februara: za primatora Mikuláš Hradečný, za 2. purkmistra Ferd. Bungart, za 3. purkmistra Jos. Táborský, za 4. purkmistra Jakub Klingeissen. Za rychtáře Frant. Klenovský.

Roku 1722 26. januara zvoleni: primatorem Mikuláš Hradečný, 2. purkmistrem Frant. Klenovský, 3. purkmistrem Rudolf Eissner, 4. purkmistrem Jakub Klingeissen. Rychtářem Jos. Táborský.

Léta 1723 zvoleni 1. februara: za primatora František Ochrasta, za 2. purkmistra Frant. Klenovský, za 3. purkmistra Jakub Klingeissen, za 4. purkmistra Martin Špilvogl. Za rychtáře Ferd. Bungart.

Primator — purkmistrovský úřad ustanovoval na rok různé obecní sluhy, najmě: konšelského (dříve „servus" zvaného), vodáka k opatrování městské kašny r. 1694 zřízené, strážníky (pastýře) rohatého, koňského a černého dobytka, drába, právního posla, městského hlásného a cihláře.

Konšelský (nyní policajt) čili obecní strážník byl povinen „předně bohabojný a křesťanský život vésti, při tom ouřadu náležitou počestnost proukazovati a poslušný býti, nic tajného, co by od ouřadu uslyšel, mezi lidi nevynášeti, co jemu v obecních příčinách poručeno bude, pilně vykonávati, na dům radní bedlivý pozor míti a jej v čistotě držeti, z něho všelikou nešvaru vymítati, zimním časem sníh z ryn shazovati dáti, v žádnou řeč ouřadu nevskakovati, leda že by na něj otázka se stala, se zlobivýma a ožhralýma lidma žádného obcování nemíti, bez opovědi žádného člověka do radní světnice nepouštěti, radní dům ráno otvírati a večer zavírati, in summa ve všem se tak poslušně a chvalitebně zachovati, aby nic takového, což

by proti předepsaným věcem cílilo, na něho se neshledalo. A když tomu všemu zadost učiní, má se jemu roční služby z důchodův obecních dvacet rýnských vydati . . .“

Když nový měšťan na pravovarečném domě se usadil a ponejprv víno k šenku do města vezl, stanul u městské brány, žádaje úřadujícího purkmistra za dovolení, víno doma složiti, což mu bylo povoleno proti zaplacení půltolaru. Až přišla naň ponejprv „pořádka“, pozval nový měšťan všechny spoluměšťany k traktaci (hostině), k níž dal vědro vína, i odvedl zároveň do pokladnice 1 zl. mor. Zbytky z traktace dle starého obyčeje dostával konšelský.

Vodák míval ročně 12 R; strážník dobytka rohatého na penězích 25 R, závdanku 15 kr. a výhonku z každého domu, kde takový dobytek chovají, měsíčně po 2 kr.; hotař koňského dobytka na penězích 22 R, závdanku 15 kr. a výhonku z každého domu, kdež koně mají, po 3 kr. měsíčně; strážník černého dobytka 25 R, závdanku 15 kr. a výhonku z každého domu, kdež zmíněný dobytek jest měsíčně po 2 kr.

Mimo to měli všickni obecní služebníci od města zvláštní byt a otop.

Právní posel (biřič) byl povinen „jak ouřadu a panu rychtáři, tak také lidem domácím i přespolním všelijakou počestnost učiniti a zachovati, a co jemu od ouřadu primator -- a purgmistrovského neb od pana rychtáře poručeno bude, poslušně vykonati.

Od souseda pro nějakej vejstupek do šatlavy vsazeného za opatrování dle vejsady skrz 24 hodin dva groše bílé míti bude; pakli by přes 4 neděle (soused) ve vězení setrvati měl, na uznání pana rychtáře přestati má; od neposlušného pak, který by se na první poručení nedostavil, 2 kr., na druhé (poručení) 4 kr. a na třetí 6 kr. jemu patřiti má.

Co se vězňů hrdelních dotejče, takové obzvláštně pozorovati bude, aby skrz jeho neopatrnost neprchli, a skrz to právo krevní nějakou pohanu nemělo, sice na něm regres by se pohledával; při kriminální exekuci dle taxy práv Jesefinských záplata se jemu dá. A když se tak, jak náleží zachová, tehdy z důchodů obecních každého tejdne po 30 kr., od vystrčení ruky pak při každém frejunku po 35 kr. jemu zaplaceno bude . . .“

Obecní cihlář dostával za každý tisíc udělané a vypálené velké dlážky 1 R 30 kr., za tisíc zdicích cihel aneb malé dlážky po 1 R 10 kr. a při pálení pece předního piva 2 vědra nebo 2 R 30 kr. (Obecní archiv.)

Jan Jetřich Petřvaldský měl z manželky Anežky Eleonory Kolonky z Felsu syny Zikmunda, Karla Gustava a Milotu Antonína.

Dne 10. ledna 1722 svěřil správu panství Tovačovského synu Milotovi, ponechávaje si vrchní dozor, načež mu listem ze dne 18. února 1723 zmíněný statek postoupil úplně.

Poděliv i ostatní syny vyhradil si, že tito v případě, kdyby otec z druhého manželství syny zůstavil, každému povinný díl vyplatí; kdyby však ze sňatku toho dcery pošly, každá po smrti otcově mimo zaopatření od každého dědice po 10.000 R hotově dostati má. (Zámecký archiv.)

Jan Jetřich Petřvaldský zemřel r. 1734.

Amand Antonín Petřvaldský z Petřvaldu (1723—1762).

Po bezdětné smrti svého strýce Miloty zdědil roku 1724 všecko jeho jmění, k němuž přikoupil r. 1739 Cetechovice a Dolní Moštěnici a roku 1745 i panství Přerovské se statkem Čekyní za 164.000 R.

Za jeho vlády poddaní na Tovačovsku častěji stěžovali si na kruté útisky vrchnostenské.

Tak roku 1727 uvedly venkovské osady až na Chrbov a Rakodavy ve písemné stížnosti, že obce neprávem nuceny bývají, každá ročně 6—8 věder panské kořalky vyšenkovati, dále panské víno a ryby kupovati. Když robotníci pro vrchnostenské víno buď do Brna, Mikulova neb až i do Dolních Rakous jezdívají nebo potraviny na Buchlov vozívají, bývají mizerně placeni. Kdežto dříve od fůry do Brna nebo Mikulova po 1 R a 1 měřici ovsa, do Dol. Rakous od fůry po 2 R a 2 měř. ovsa dostávali, té doby se jim jak na penězích, tak i na ovsu mnoho strhuje. Nemohou-li poddaní kontribuci zapraviti, přijde na ně exekutor, jemuž denně po 9 kr. musí platiti. Také „hospodářští oficíři“ robotníky týrají a trýzní, tak že Pavel Tomášek a Smolka Matěj z toho smrt měli. Protože někteří poddaní z těch kterých dědin mají robotu vykoupenu, přitížuje se ostatním robotníkům na robotách, které často i v noci, zvláště při čistění nebo lovení rybníků se vykonávají dále bývají nuceni, židům kůže padlého dobytka prodávati a pronájem pivní jim pustiti. Pročež požadují poddaní vrchnost, aby uvedené stížnosti spravedlivě vyšetřila a milostivě remedirovala (napravila).

Jelikož držitel Tovačova většinou žil ve Střílkách, neznal poměrů na panství, pročež tovačovští úředníci jeho namluvili

mu, že robotníci jsou věční nespokojenci a rebellanti. Stížnost poddaných tedy jako neoprávněna zamítnuta. (Zámecký archiv.)

Poddaní však vznesli potom novou stížnost proti vrchnosti ku krajskému úřadu v Olomouci, a když tento opět v neprospěch robotníků rozhodl, odvolali se pak až ku zemskému hejtmanství. Rozepře trvala do r. 1735. Robotníkům sice některé úlevy při robotách slíbeny, ale vrchností nedodrženy.

Teprve patent císaře Karla VI. ze dne 27. ledna 1738 učinil v té příčině jakousi všeobecnou nápravu.

Počet robotních dnův i délka jejich byly obmezeny, ale zase jen pro roboty pravidelné, kdežto v dobách mimořádných, jako o žni a senoseči, dovoleno činiti výjimky; vůbec případy mimořádných robot byly v poměru ku předešlým časům ještě rozmnoženy.

Naproti tomu málo pomohlo odvolávání na milosrdenství a křesťanskou lásku vrchností a napomenutí k těmto, aby měly stálý zřetel ku řádnému obdělávání selských hospodářství.

Zákaz nedělní a sváteční roboty byl sice potvrzen, ale tři dni robotní zůstaly i v oněch týdnech, ve kterých byly dni sváteční.

Výměna robot, netoliko mimořádných, nýbrž i řádných, mezi vrchnostmi se povoluje, nejsou-li pracovní místa více než půldruhé míle od sebe vzdálena.

Vzdálené povozování bylo obmezeno, za to však zůstalo na vůli vrchnosti, žádati za robotní práce náhradu buď v penězích nebo přírodninách; poddaní nesmějí se takovému požadavku bez důvodu vzpírati.

Poddanské poplatky nemají se libovolně zvyšovati, peněžité pokuty nemají vyměřovati úředníci, nýbrž vrchnosti samy, došlé pokuty mají se účtovati a odváděti k určenému cíli, pro chudé okresu vrchnostenského.

Také bylo znovu zapovězeno vrchnostem, aby povinné kontribuce a jiná břemena nesvalovaly bezprávně na lid poddaný. (Rud. Dvořák, Dějiny Moravy.)

Než přes to byl poměr nevolnictví lidu selského k vrchnostem ještě utužen, poněvadž císařské úřady nadržovaly pánům; skutečné úlevy dostalo se lidu poddanému teprve za Marie Terezie a Josefa II.

V letech 1737—39 vedl císař Karel VI. spolu s Ruskem válku proti svéřepým Turkům. Císařské vojsko několikráte procházelo naším krajem a zásobování jeho činilo městu i okolí nemalou starost.

Také četné přípřeže a válečné daně tížily poddané.

A přece válka tato nešťastně skončila pro Karla VI.

Za těch dob Tovačov měl i jiné vysoké dávky. Čítaje 14 lánů $2^1/_2$ osminy co do zdaněného území svého, platil z lánu 27 zl. 53 kr. ročně a ze 111 zdaněných komínů po 3 zl. 15 kr. 1 den. z každého.

Podobné platy odváděly i poddanské osady venkovské.

Než válečným útrapám nebylo konce.

Když císařovna Marie Terezie válčila s výbojným králem pruským Bedřichem II. o krásné Slezsko, Prušáci čili Brandenburáci i náš kraj častěji plenili.

Dne 8. dubna 1742 zaplatilo město Tovačov Prusům 180 R výpalného, a pravovareční měšťané k tomu ještě složili 90 R. Město i venkov musily nepřátelům různé potraviny pro mužstvo a obrok pro koně dodávati.

Brzy na to dleli Prusové opět v Tovačově a v hostinci „Lapač", jenž náležel měšťanům pravovarečným, vypili piva za 1 R 6 kr. a několik mázů vína. Tehdy byl máz vína za 8 kr. a máz piva za $1^1/_2$ kr. (Obecní archiv.)

Taktéž za sedmileté války (1756—63) Prušáci v městě a okolí několikráte drancovali. Zvláště pruský generál Seydlitz dne 12. května 1758 po 10. hodině večerní odtáhl z tábora smržického*) se 2 pluky dragounův a 300 husary na Tovačov, načež vypudil tamní císařskou posádku a obsadil zámek i město. Pak plenil okolí mezi Přerovem, Holešovem a Kroměřížem i vrátil se 17. května téhož léta s ohromnou kořistí do zmíněného tábora.

Později střídaly se v městě císařské posádky (plukovník Vehla s Chorvaty) s pruskými, jejichž vydržováním Tovačov i vůkolní osady velice trpěly.

Za těch dob z Braniborska rozšířily se zemáky do Slezska a odtud pod názvem „branibory" čili „brambory" do Čech a na Moravu. Ale teprve hlad a epidemie roku 1771 a 1772 donutily napřed horský lid a potom i obyvatele úrodnějších krajin, že počali brambory pravidelně pěstovati. (Rud. Dvořák, Dějiny Moravy.)

Amand Petřvaldský nemaje dítek ustanovil poslední vůlí ze dne 18. března 1762 svého synovce Bernata Jana Petřvaldského (po bratru Zikmundovi na Buchlově, jenž byl skonal v březnu roku 1751) svým nástupcem. Odešel na věčnost 19. března 1762.

---

*) Když Prusové roku 1758 obléhali Olomouc, tábořili hlavně na návrších u Kostelce a Čelechovic i bydlel král Bedřich ve Smržicích v domě rychtářově. Olomouc se však ubránil a Prušáci s 1. na 2. červenec t. r. upustili od dalšího obležení jeho a ustupovali do Čech. — Konečně léta 1763 Marie Terezie zůstavila navždy Slezsko a Kladsko hrabivým Prusům. —

Bernart Jan Petřvaldský z Petřvaldu (1762-1763).

Žije většinou na Buchlově držel statky i po otci i po strýcovi.

Na Tovačovsku vládl jen něco přes rok. Ačkoliv sám byl dobré povahy, trpěl svým úředníkům všelikou zvůli, pročež lid byl s vrchností opět nespokojen.

Bernart Petřvaldský jsa poslední svého rodu, zemřel neženat dne 15. května 1763, čítaje teprve 28 let.

Tovačov a jiné statky někdy Milotovy dostaly se substitucí do rodu hrabat z Künburka.

Buchlov zdědila sestra Bernartova, jíž přešel pak v majetek pánů z Berchtoldů.

Páni z Künburka.

Rodina tato snad z Korutan pocházející usadila se v Solnohradsku, kdež úřadu dědičného číšnictví dosáhla a r. 1665 do stavu hraběcího povýšena byla.

Předkové bývali ve vysokých důstojenstvích církevních.

Rodina žije ve dvou pošlostech, z nichž starší zůstala v Solnohradsku a mladší na tři větve se rozdělila. Z mladší linie pocházela i větev Tovačovská.

František Josef Jan Václav hrabě z Künburka (1763—1793).

Psávaje se zároveň „svobodný pán na Künegu, Ungersbachu a Jasbině“ měl v Čechách statky Mladou Vožici, Milčín a Kamberk u Tábora, na Moravě pak Střílky, Dolní Moštěnici, Přerov s Čekyní a Tovačov. Byl skutečným tajným radou císařským a dědičným číšníkem arcibiskupství Solnohradského.

Za jeho panování udála se hned z počátku změna v obecní správě města Tovačova. Vrchnost obmezovala činnost městského úřadu neustále; konšelům dostalo se názvu „radní“ a primator jsa důvěrníkem panství podával tomuto zprávu o hospodářství obecním. Také voleni 2 potazníci čili předřečníci, jeden z měšťanů, druhý z předměšťanů.

Vzniklé spory vrchnosti s poddanými o pastviny a luka časem smírně urovnány.

Tak listem ze dne 8. listopadu 1765 postoupila vrchnost měšťanům tovačovským ze částečně vysušeného rybníka Skašovského některá místa ku dobytčí pastvě a užitku, dále při zámeckém rybníku ležící místo „Žák“ zvané, i povolila jim

pastvu v obecních lesích od Chvalova ke Kopance a v panských lesích při potoku „Sokolářce“.

Ježto na statcích, které František z Künburka byl zdědil po Bernartu Petřvaldském, vázly značné dluhy, prodal r. 1766 cís. generálmajorovi Arnoštu svob. pánu Petrášovi panství Přerovské se statkem Čekyní za 150.000 R. Později odprodal i Dolní Moštěnici.

Než vše nestačilo; dvakráte bylo i panství Tovačovské úředně sekvestrováno a sice v letech 1771—1777 a 1783—1790.

Císařovna Marie Terezie po celý čas svého vladaření (1740—1780) opravdově a vytrvale snažila se země po otci Karlu VI. zděděné povznésti z hlubokého úpadku a rozmnožiti blahobyt sobě svěřených národův.

Aby pojištěna i rozmnožena byla moc Rakouska pro budoucnost proti nepřátelským sousedům, bylo nezbytně potřebí opatřiti lépe vojenství. Za tou příčinou nařídila, aby vláda sama, nikoli zemští sněmové, starala se o opatřování vojska, což umožněno bylo povolením značného zvýšení berně od stavů v českých zemích i od stavů v ostatních zemích rakouských.

Místo najímání či verbování vojska zaveden pravidelný odvod k určitým plukům jízdným i pěším.

Poněvadž pak hlavním pramenem šťastné budoucnosti národů jest dobré školství, proto také Marie Terezie starala se o jeho zvelebení, počínajíc od universit a pokračujíc dále ke školám středním a konečně školám nejnižším ve městech i vesnicích.

Také v soudnictví učiněny mnohé změny. Až dosud měla téměř všechna města a vrchnosti v zemích českých právo souditi a k smrti odsuzovati. Císařovna, zrušivši tato práva měst, zřídila v zemích zvláštní hrdelní či kriminální soudy, jimž tak zvané útrpné právo, t. j. mučení obviněných při výslechu, bylo přísně zakázáno.

Při zavádění oprav ve zřízení státním snažila se však vláda zbaviti se omezení moci panovnické posavadními zřízeními zemskými i jala se obmezovati práva stavů jednotlivých zemí a upravovati zřízení veřejné správy jednotněji.

Nové řády byly vydány místodržícím v Čechách i na Moravě, jichž úřad zval se nyní gubernium.

Povznesení domácího průmyslu podporováno bylo zavedením ochranných cel proti cizině a zároveň horlivě všímáno si polního hospodářství.

Marie Terezie poznavši, že také poddanské poměry potřebují mnohých oprav, zřídila na doléhání svého syna a od r. 1765

spoluvladaře císaře Josefa II. zvláštní komisi, která měla činiti návrhy, kterak by se poddanému lidu ulehčilo.

Když pak vyjednávání s jednotlivými vrchnostmi v této příčině nevedlo ke konci, vydala pro Moravu 7. září 1775 robotní patent, jímž netoliko vyměřeny byly příští povinnosti poddanské, nýbrž i stanoven způsob, jakým tyto mají býti konány.

Jím byly aspoň nejhorší zlořády odstraněny, jež trpěl dosud výklad robotního patentu z r. 1738. Byl to až do r. 1848 poslední robotní zákon v naší zemi vydaný, kdy roboty vůbec byly zrušeny.

Hlavní zásadou jeho bylo, že robota vyměřovala se poddaným dle výše jejich berní povinnosti a tedy ovšem i dle velikosti jejich pozemkův.

Tak byla na př. podruhům a domkařům, jichž domky stály na usedlostech obecních, selských, kostelních neb farních, vyměřena bez rozdílu robota 13 dnů v roce a to jedinou osobou. Domkaři, kteří z chalupy a pozemku platili berně od 57 kr. do 9 zl. 30 kr., rozděleni v patero tříd, z nichž každá postupně povinna byla robotovati 26 dní, 52, 78, 104, 130 dní v roce, kdežto šestá třída platící od 9 zl. 30 kr. výše robotovati měla již tři dny v týdni.

Čtvrtláník, který odváděl daně až 14 zl. 15 kr., zavázán byl třídenní jednospřežnou robotou tažní v týdnu; dani od 14 zl. 15 kr. do 28 zl. 30 kr. odpovídala třídenní dvojspřežní robota a tak postupovala povinnost robotní s výškou daně a s velikostí pozemku až k celoláníkovi, platícímu více daně než 42 zl. 45 kr., který měl po tři dny v týdnu konati čtyřspřežnou robotu tažnou.

Všechno robotování v neděli a ve svátky bylo zakázáno, taktéž roboty mimořádné, vyjímaje pouze sedláky dvou- nebo vícespřežné, kteří měli ode dne sv. Jana Křtitele až po den sv. Václava vypraviti jednu osobu k ruční práci jednoho až tři dnů v týdnu, začež však měli po půldruhé libře chleba denně dostávati. Délka robotního dne vyměřena v zimě na 8, v létě na 12 hodin, s poledním odpočinkem v létě 2, v zimě 1 hodiny.

Proměňování celých dnů robotních na dvojnásobný počet půldnů bylo naprosto zakázáno. Vzdálené dovozy byly obmezeny ustanovením, že všechny dovozy během roku nesmějí překračovati 40 mil cesty sem i tam.

Poddaní měli do 1. prosince 1775 prohlásiti, zdali chtějí tímto novým zákonem se říditi, či zůstati při starých závazcích, kdyby se jim tyto zdáli mírnějšími.

Počátek prvních robot dle nového řádu byl stanoven na den 1. ledna 1776. (Rud. Dvořák, Dějiny Moravy).

Dle robotního seznamu krajským úřadem olomuckým vypracovaného jevil se poměr dřívější roboty ku nastávající na Tovačovsku následovně:

Jméno osady	Robota do konce r. 1775		Od r. 1776	
	tažná	pěší	tažná	pěší
	dní		dní	
Chrbov	—	1170	—	1040
Oplocany	3211	3718	2964	3354
Ejvaň	5915	4056	5460	4030
Klenovice	5915	2704	5460	2574
Čelčice	3718	624	3432	1092
Čehovice	5746	1014	5304	1664
Hrdibořice	3042	676	2808	1092
Biskupice	3380	1521	3120	1690
Klopotovice	2730	767	2808	910
Věrovany	4394	6591	4056	5746
Rakodavy	—	1404	—	1248
Bolelouc	4056	3328	3744	2734
Čertorej	1352	2028	1248	1534
Charváty	1859	169	1716	364
Majetín	2704	5746	2496	4004
Troubky	5577	5915	5148	4143
Úhrnem . .	53599	41431	49764	37189

(Zámecký archiv.)

Do konce r. 1775 z moravských obcí poddaných převážná většina rozhodla se konati roboty dle nového řádu.

Ale nesnáze nebyly ještě všechny odklizeny. Výklad některých nejasných míst v patentu vedl ke sporům mezi vrchnostmi a poddanými. Vrchnosti však obcházely i zcela jasná ustanovení patentu, na př. zákaz mimořádných prací robotních tím, že poddaným zakazovaly v lesích dříví sbírati a stlaní hrabati, na pastvinách dobytek pásti, leč by jim tito se uvolili déle robotovati. I musila vláda proti těmto zlořádům novým nařízením zakročiti.

Teprve do března 1778 seznamy robotních povinností na všech panstvích byly dohotoveny a tak aspoň v nejpodstatnější části vyhověno předpisům nového patentu.

I měly poddanské osady na Tovačovsku tyto roboty:

1. Ejvaň. Rolníci na čís. 60., 70., 57., 56., 55., 53., 52., 51., 50., 49., 48., 47., 46., 45., 44., 43., 42., 41., 21., 20. 19., 18., 16., 15., 14., 12., 11., 10., 9., 7., 69., 67., 66., 65., 64 (platili daně od 38 zl. $26^1/_4$ kr. do 39 zl. 38 kr.), tedy 35 hospodářů konalo po 3 dni v týdnu trojspřežnou robotu a mimo to od sv. Jana Křtitele až do sv. Václava po 2 dni týdně pěší robotu.

Chalupníci na čís. 61., 29., 58., 54., 40., 39., 38., 35., 33., 32., 31., 30., 28., 27., 26., 23., 17., 13., 3., 2., 1., 68., 59., 62. (platili od 7 zl. 12 kr. do 8 zl. $44^3/_4$ kr. denně), měli týdně $2^1/_2$ dne pěší roboty.

Na čís. 6. byla obecní nálevna i robotoval její nájemník 13 dní pěše. Domky čís. 24., 25. a 4. měly robotu po 26 dnech v roce, ostatní po 13 dnech.

Výměnkáři, bývalí hospodáři, nerobotovali, ale podruzi na výměncích bydlící měli ročně 13 dní pěší roboty.

To platilo o výměnkářích a podruzích i v ostatních osadách.

Poddaní robotovali většinou při Vyklickém dvoře. Číslo 34. bylo té doby pusté.

2. Klenovice. 35 rolníků (s daní od 31 zl. 58 kr. až do 32 zl. 14 kr.) robotovalo po 3 dni v týdnu trojspřežně a od sv. Jana Křtitele do sv. Václava ještě po 2 dni týdně pěše. 16 chalupníků mělo po 2 dni týdně pěší roboty. Domek na panském (dominikálním) pozemku vystavěný — 26 dní ročně nájemník obecní nálevny (čís. 7.) 13 dní, po rektifikaci na obecné louce vystavěné domky po 13 dnech v roce. Výměnkáři a podruzi jako v Ivani.

Osadníci robotovali při Klenovském a Oplocanském dvoře.

3. Čelčice. Rolníci 22 (platili od 36 zl. $35^1/_4$ kr. až do 36 zl. $48^3/_4$ kr.) robotovali jako Klenovští. 2 chalupníci měli po 2 dnech, 2 po $1^1/_2$ dni, 3 chalupníci po 1 dni týdně pěší robotu, 4 domkaři po 13 dnech v roce.

4. Čehovice. 34 rolníků (s daní od 35 zl. 6 kr. až do 35 zl. $10^3/_4$ kr.) konalo robotu jako jinde; 6 chalupníků po $2^1/_2$ dni v týdnu; domkaři a podruzi po 13 dnech v roce. Robotováno při dvoře Vyklickém.

5. Hrdibořice. Robotovali při Klopotovském dvoře. 19 rolníků robotovalo jako v jiných osadách; 4 chalupníci po 3 dni pěše v týdnu, domkaři a podruzi po 13 dnech ročně.

Vdova na čís. 29. měla robotu vykoupenu. Mlynář na čís. 14. byl bez roboty.

6. Biskupice. 20 rolníků (platících od 37 zl. $43^3/_4$ kr. až 38 zl. 24 kr. daně) měli robotu jako jinde; 9 chalupníků robotovalo po $2^1/_2$ dni v týdnu pěše; domkaři bez pole 13 dní ročně. Roboty konány při Klopotovském dvoře.

7. Klopotovice. 14 pololáníků robotovalo jako rolníci v jiných osadách, 4 čtvrtláníci (čís. 5., 8., 18., 27.) po $^3/_4$ roku buď dvojspřežně po $2^1/_2$ dni v týdnu neb 1 osobou po 3 dni týdně, od sv. Jana až do sv. Václava dvojspřežně po 3 dni v týdnu aneb 4 dni pěše Domkaři bez pole po 13 dnech v roce. Poddaní konali robotu při Saxově dvoře v Tovačově.

8. Věrovany. 26 rolníků konalo robotu jako jinde; 39 chalupníků po $2^1/_2$ dni v týdnu pěší robotu, domkaři a podruzi po 13 dnech v roce. Robotovali při Tovačovském dvoře.

9. Bolelouc. Roboty konány při Majetínském dvoře. 24 pololáníků robotovalo jako v ostatních osadách; chalupníci, kteří užívali panské louky, robotovali po 2 dni pěše v týdnu; domek čís. 19. — 26 dní, ostatní domkaři bez rolí po 13 dnech v roce. —

10. Čertorej. 8 rolníků s daní přes 33 zl. jako jinde; 3 chalupníci po $2^1/_2$ dni pěše, 9 chalupníků po 2 dni pěše v týdnu; čís. 16. na panském gruntě — 26 dní, ostatní domky po 13 dnech ročně. Osadníci robotovali při Majetínském dvoře.

11. Charváty. 11 rolníků robotovalo jako jinde; držitel čís. 17. měl $1^1/_2$ dne pěší roboty. Robotu konali při Majetínském dvoře.

12. Oplocany. Čítaly 19 pololáníků, 22 chalupníkův a 13 domkařův; robotovali při místním dvoře panském.

13. Majetín. Měl 16 rolníků, 34 chalupníkův a 12 domkařů. Osadníci konali robotu při místním panském dvoře.

14. Troubky. Bylo tu pololáníků 33, chalupníků 35 a domkařů 9. Robotovali při místním panském dvoře.

15. Rakodavy. 12 zahradníků mělo týdně po 1 dni pěší robotu, 12 domkařů po 13 dnech v roce. Robotu konali při dvoře Tovačovském.

16. Chrbov. Zahradníků bylo 10; robotovali při Vyklickém dvoře 1—2 dni týdně. (Zámecký archiv.)

17. Tovačov. Platil císařské daně 1081 zl. 21 kr. 3 den. Poddaní měli ordinární (hrubou) robotu vykoupenu. I dávali za ni ročně:

Jan Libosvárský	na dom. čís.	11*)	38 zl.	38	kr. konv. m.
Ant. Eissner	„	10	22 „	17	„ „
Ant. Hobl	„	9	14 „	$26^1/_2$	„ „

*) Dle tehdejšího číslování.

Šeb. Špilvogl	na dom. čís.	8	21	zl.	40	kr.	konv. m.
Jos. Prdásek	„	6	20	„	8½	„	„
Frt. Chrapkovský	„	5	22	„	56½	„	„
Jos. Chrapkovský	„	4	23	„	56	„	„
vdova Enderová	„	3	24	„	53¾	„	„
Jan Straka	„	2	20	„	50½	„	„
Šeb. Špilvogl	„	1	23	„	20¾	„	„
Jan Kocourek	„	32	15	„	20¾	„	„
vdova Wunderbergová	„	31	20	„	15½	„	„
Jiří Běhálek	„	30	28	„	26½	„	„
Jakub Lužický	„	29	23	„	44½	„	„
Tomáš Dvořáček	„	36	28	„	38½	„	„
Frt. Rieger	„	28	26	„	26½	„	„
Jiří Běhálek	„	27	23	„	50½	„	„
vdova Prockarová	„	26	25	„	38½	„	„
Jan Heyl	„	25	24	„	20½	„	„
Martin Horáček	„	24	23	„	44¾	„	„
Jan Chrapkovský	„	23	26	„	14½	„	„
Ignác Špilvogl	„	22	25	„	32½	„	„
vdova Drápalová	„	13	19	„	32½	„	„
Frant. Korbel	„	12	16	„	8½	„	„
Štěpán Krcha	„	16	3	„	21½	„	„
Jan Drápal	„	15	3	„	21½	„	„
Karel Menšík	„	14	7	„	27½	„	„
Frt. Jeřábek	„	21	3	„	9½	„	„
Jakub Vaněk	„	20	2	„	45½	„	„
Filip Drápal	„	19	2	„	33½	„	„
Josef Zubal	„	44	3	„	57½	„	„
Jan Hubený	„	43	3	„	57½	„	„
Ondřej Drápal	„	72	4	„	3½	„	„
Šebastian Čoček	„	41	8	„	33½	„	„
Frant. Kouřil	„	40	4	„	33½	„	„
vdova Zapletalová	„	39	2	„	45½	„	„
Jan Raška	„	38	5	„	21½	„	„
Frant. Káňa	„	37	1	„	57½	„	„
Martin Golda	„	35	4	„	33½	„	„
Jos. Humpa	„	34	3	„	45½	„	„
Ignác Menšík	„	45	6	„	33½	„	„
Jiří Otáhal	„	55	6	„	51½	„	„
Kristian Bartošek	„	54	3	„	39½	„	„
Jan Axamítek	„	47	4	„	51½	„	„
vdova Vrzalka	„	46	4	„	51½	„	„
Jiří Fessler	„	45	4	„	3½	„	„
Jan Lorenc	„	44	3	„	15½	„	„

Ant. Fessler	na dom. čís.	41	5	zl.	30	kr.	konv. m.
Šeb. Špilvogl	„	40	3	„	$57^1/_2$	„	„
Josef Chudý	„	38	4	„	$57^3/_4$	„	„
Josef Vala	„	37	6	„	$33^1/_2$	„	„
Jan Hunšovský	„	71	8	„	$9^1/_2$	„	„
Florián Drápal	„	70	6	„	$33^1/_2$	„	„
Karel Martala	„	68	6	„	$57^1/_2$	„	„
Ant. Schobert	„	67	3	„	$33^1/_2$	„	„
Josef Ochrasta	„	66	3	„	$9^1/_2$	„	„
Ignác Schneider	„	65	3	„	$9^1/_2$	„	„
vdova Ochrastová	„	64	7	„	$45^1/_2$	„	„
Václav Maloušek	„	63	16	„	$57^1/_2$	„	„
Šeb. Chrapkovský	„	62	4	„	$57^1/_2$	„	„
Jan Ledl	„	61	4	„	$57^1/_2$	„	„
Urban Baláš	„	60	6	„	$57^1/_2$	„	„
Jiří Paseka	„	59	3	„	$9^1/_2$	„	„
vdova Ondrášková	„	57	7	„	$21^1/_2$	„	„
vdova Horáčková	„	56	5	„	$9^1/_2$	„	„
Václav Hyšťák	„	35	3	„	$45^1/_2$	„	„
Jan Sedláček	„	34	4	„	$9^1/_2$	„	„
Josef Prdášek	„	32	4	„	$57^1/_2$	„	„
Ant. Raška	„	88	9	„	$33^1/_2$	„	„
vdova Daňkovská	„	87	7	„	$9^1/_2$	„	„
Joachim Hilbert	„	86	6	„	$21^1/_2$	„	„
Jiří Juše	„	85	4	„	$57^1/_2$	„	„
Josef Hummer	„	84	5	„	$33^1/_2$	„	„
Pavel Sedláček	„	83	5	„	$33^1/_2$	„	„
Josef Mazáč	„	82	5	„	$21^1/_2$	„	„
Jakub Čech	„	81	3	„	$33^1/_2$	„	„
vdova Škaredá	„	80	5	„	$21^1/_2$	„	„
Tomáš Kühl	„	79	3	„	$33^1/_2$	„	„
Jakub Škareda	„	78	7	„	$21^1/_2$	„	„
Jan Schneider	„	77	11	„	$9^1/_2$	„	„
vdova Otáhalová	„	76	9	„	$33^1/_2$	„	„
Ignác Smejkal	„	75	5	„	$21^1/_2$	„	„
Rafael Menšík	„	74	4	„	$57^1/_2$	„	„
Václav Škobrtal	„	73	4	„	$57^1/_2$	„	„
2 domky přibrány k Saxovu dvoru.							
Martin Šustera	„	20	3	„	$45^1/_2$	„	„
Josef Sotorník	„	19	3	„	$45^1/_2$	„	„
Frant. Osecký	„	18	3	„	$45^1/_2$	„	„
Frant. Špilvogl	„	17	10	„	$33^1/_2$	„	„
Matěj Taufer	„	16	3	„	$46^1/_2$	„	„
vdova Bičovská	„	15	4	„	$21^1/_2$	„	„

Ant. Vysloužil	na dom. čís.	14	4 zl.	33½	kr. konv. m.
Jan Jelínek	„	13	3 „	45½	„ „
Josef Fiala	„	12	9 „	15½	„ „
Josef Prdásek	„	11	6 „	21½	„ „
Karel Množil	„	10	7 „	21½	„ „
Josef Kouřil	„	9	5 „	21½	„ „
Frant. Čeladník	„	7	3 „	9½	„ „
vdova Nováková	„	8	3 „	9½	„ „
Florian Paseka	„	30	4 „	3½	„ „
Viktora Kulová	„	6	4 „	21½	„ „
Jakub Škobrtal	„	5	4 „	15½	„ „
Jan Dočkal	„	2	3 „	9½	„ „
vdova Lužická	„	1	4 „	9½	„ „
Jakub Káňa	„	89	2 „	21½	„ „
Norbert Neumann	„	3	4 „	21½	„ „
Frant. Škareda	„	4	3 „	9½	„ „

Obec vespolek byla povinna na tak zvané Velké louce u Troubek seno sušiti a do kop shrabati. Každý městský osedlý měl povinnost po 3 dni v roce při stavu u Věrovan robotovati a třikráte v roce na panský hon jíti. (Roboty při senoseči, podobně i při stavu později vykoupeny.)

Hofeři, kteří z cizích panství do Tovačova se přistěhovali, byli povinni po 13 dní ročně robotu konati.

Také židé musili po 3 dni v roce na panský hon choditi. (Obecní archiv).

Když časem na venkově obyvatelstva přibývalo, robotoval ten který poddaný dle výšky daně. Někteří se i z roboty vykoupili čili robotu porazili.

Obec Tovačov si tehdy stěžovala u vrchnosti na městské pekaře, že mívají špatné pečivo. I nařídilo, panství, že z pekařů každodenně nejméně dva chléb a žemle dobré jakosti a váhy na skladě míti mají, jinak že za trest přijdou „do koše“ a budou do vody ponořeni.

Koš byl vrchností před Kroměřížskou branou nad pilou zřízen. (Protokolní kniha města Tovačova).

Po smrti císařovny Marie Terezie r. 1780 stal se Josef II. samostatným panovníkem i pokračoval v reformách čili opravách jí započatých.

Dne 13. října 1781 vydal toleranční patent (totiž právní listinu o snášenlivosti náboženské), jímž prohlášeno sice katolické náboženství předním v zemích našich, ale zároveň povoleno evangelíkům, kteří od časů Ferdinanda II. ze strachu před pronásledováním věrou svojí se tajili, ale od pokolení na pokolení

ji dědili, svobodné vykonávání jejich bohoslužby a zároveň pronásledování jich zakázáno.

Následkem tohoto patentu přihlásilo se v Čechách i na Moravě mnoho lidí za nekatolíky, přívržence konfesse buď reformované nebo augsburské; neboť víra bratrská byla z tolerance vyjmuta. Bratří přiznali se většinou k evangelické církvi reformované, jakožto k víře jejich zásadám nejbližší.

Byl-li toleranční patent dobrodiním tisícům poddaných, kteří nyní mohli veřejně vystoupiti se svým náboženským přesvědčením, tedy stal se dne 1. listopadu 1781 císařem vydaný zákon o zrušení osobního poddanství čili nevolnictví stavu selského přímo dobrodincem milionů lidí.

Od té doby poddaný směl svůj statek prodati komukoliv a stěhovati se do jiných vesnic nebo měst po libosti své, mohl se po své vůli oženiti, závět nebo testament udělati, dovoleno mu obraceti se na řemesla nebo ke studiím atd.

Účinné podpoře Josefově těšily se také orba, průmysl a obchod.

Císařský patent o zrušení selského nevolnictví doplněn byl jinými ustanoveními ve prospěch lidu poddaného. Zrušeno bylo dosavadní obmezení, dle něhož majitelé zakoupených pozemků směli se zadlužovati jen do určité výše. Také odstraněno tak zvané odchodné, jež dosud bylo vrchnostem vypláceno. Vrchnostem nedostalo se za to vše jiné náhrady, leč že odepsány jim byly daně ze zrušených příjmů poddanských, ovšem jen v té míře, jak byly tyto příjmy přiznány.

V potomních letech obmezena správní a soudní moc vrchnosti. Majitel panství směl vykonávati soudní moc nad poddanými jen tenkráte, když byl k tomu uznán za způsobilého od soudu apelačního; jinak bylo mu jmenovati a ze svého si platiti justiciára (správce soudního), který byl apelačnímu soudu zodpovědný.

Soudní moc vrchností také omezena byla tím, že zakázáno jim vůbec ukládati poddaným pokuty peněžité; těžší tresty směly se uvalovati jen s povolením krajských úřadův.

Ostatní práva vrchností a povinnosti poddaných, zejména co se robot týkalo, zůstaly nezměněny.

Taktéž staly se rozsáhlé změny v samosprávě měst i městysův, která již za Marie Terezie byla otřesena.

Všechna města i městečka, která dosud byla oprávněna pronášeti nálezy v rozepřích občanských, měla tuto moc podržeti, toliko měl při každém takovém soudě býti dosazen soudní referent (syndikus), práva znalý a uznaný za schopného od soudu apelačního.

Takových měst, v nichž dle nového zřízení z r. 1785 byly regulované magistráty, bylo mimo královská města na Moravě 45, ve Slezsku 10. V našem kraji měly zmíněné magistráty Prostějov, Kojetín, Přerov, Kroměříž... Všem ostatním městům a městečkám dosavadní soudní moc odňata, a taková obec zůstala pod soudní mocí své vrchnosti.

Týž osud stihl i Tovačov, jenž neměl regulovaného magistrátu.

Císař Josef II. dále k tomu směřoval, aby církev katolickou ve své říši podřídil úplně moci státní. Zrušiv mnoho klášterův a ponechav pouze ty, jež sloužily obecnému dobru, na př. které duchovní správou, vyučováním mládeže a ošetřováním nemocných se zabývaly, zřídil z výtěžku ze zabavených statků klášterních náboženský fond pro jednotlivé země korunní, z něhož zakládány byly nové fary na venkově, kde jich bylo potřebí. Tento fond dosud slouží k účelu původnímu.

Na tovačovském území uzavřena tehdy na poli stojící kaple nejsv. Trojice, jejíž stavivo koupil pak r. 1788 měšťan Filip Drápal za 7 R.

Z počátku skoro všechny novoty císařovy docházely obliby; ale čím dále, tím více přibývalo nespokojenců.

Vážní hlasové ozývali se především proti němčině ve školách a v úřadech.

Obecný lid urážel se malicherným zasahováním vlády do jeho zvykův a radostí. Nařízenoť na př., aby se těla mrtvá pochovávala bez truhel, zašitá toliko do plátna; lidu zakazovány obvyklé radovánky a obyčeje, jako přástvy a jiné; posvícení mělo se slaviti na jeden den (císařské hody); zapovídány všeliké pouti, veřejné průvody církevní a zrušeny mnohé svátky.

Pročež nastalo v některých zemích jitření proti císaři. Když pak počal nešťastnou válku s Turky, osmělili se Belgičané a Uhři, hněvajíce se pro rušení svých starých svobod zemských, k zjevnému odporu; i hrozila taktéž nebezpečná válka domácí.

Císař Josef II., chtěje toto nebezpečí odvrátiti, obnovil v Uhrách starodávné řády zemské a zrušil většinu svých novot.

Za těchto zmatků císař zemřel 1790.

I na Tovačovsku udály se různé změny.

V letech 1765 a 1779 ukončeny spory města Tovačova s vrchností, která si různé obecní pozemky přisvojovala, na ten způsob, že veškeré území jak obci, tak i panství příslušící bylo řádně ohraničeno.

Porovnáním ze dne 20. dubna 1792 z rybníků částečně vysušených puštěno vrchností z Hradeckého rybníka 634 měřic a ze Zvolenovského rybníka 455 měř. tovačovským 24 měšťanům pravovarečným a 85 předměšťanům ku bezplatnému užívání.

Starousedlí (109) spravovali tyto a jiné obecní pozemky ve svých hromadách, na nichž domkaři účastenství nemívali, dále užívali „lesní příčiny“ berouc z nich každý po „provázku“ (6—8 sáhů) dříví, kdežto domkaři a podruzi obecního dříví nepotahovali, potom drželi obecní louky a pastviny. Peníze za pronájem pozemkův a jiných užitkův odváděny do „staré kasy městské“, z níž i různé daně a dávky zapravovány.

Jako v městech bývali sádci čili ustanovovatelé ceny a váhy masa i ostatních potravin, tak za císaře Josefa II. obnoveny i zvláštní úřední komise, které podle trhu v hlavních městech těch kterých zemí korunních také určovaly ceny potravin ve velkém i v malém.

Pro listopad 1788 ustanoven následující pořádek ceny:

Při posledním trhu v měsíci octobris byla měřice pšenice za 3 zl. 15 kr. a měřice rži za 2 zl. 44 kr., jest tedy:

1 měř. výborné krupičné mouky za 4 zl. 35 kr. 3 den. a 1 dolnorakouská mírka za 8 kr. 2 den.; 1 měř. krupičné mouky za 3 zl. 49 kr. 2 den. (1 mírka za 7 kr. $1/2$ den.); 1 měř. žemličkové mouky za 3 zl. 3 kr. 3 den. (1 mírka za 5 kr. $2 1/2$ den.); 1 měř. prostřední mouky za 1 zl. 38 kr. 1 den. (1 mírka za 3 kr); 1 měř. černé mouky za 1 zl. 10 kr. 2 den. (1 mírka za 2 kr. $1/2$ den.); 1 měř. hrubých krup za 3 zl. 19 kr. 2 den. (1 mírka za 6 kr. $1/2$ den.); 1 měř. prosné kaše za 2 zl. 45 kr. 1 den. (1 mírka za 5 kr. $1/2$ den.); 1 čtvrt měř. hrachu a čečůvky za 17 kr. (mírka za 4 kr. $1/2$ den.); 1 sprostná žemlička za 1 kr. vážiti má 6 lotů; 1 nejbělejší žemlička za 1 kr. vážiti má 4 loty; 1 malá okrouhlá žemlička za 2 den. vážiti má 3 loty; 1 mastný rohlíček za 1 kr. vážiti má 3 loty; 1 sprostný rohlíček za 1 kr. vážiti má $4 4/5$ lotů; 1 bochník bílého chleba za 3 kr. vážiti má 1 funt 3 loty; ordinární chléb za 3 kr. vážiti má 1 funt 19 lotů; malý bochník za 1 kr. vážiti má 12 lotů.

Selský chléb musí při jednogrošovém bochníku nebo pecnu o 16 lotů víc vážiti, jinak se jim nejenom pobere, ale těm a takovým prodavačům víc na trh chleba přivážeti se zapoví. (Obecní archiv.) Podotknouti dlužno, že tato úřední vyhláška za germanisatora Josefa II. vydána česko-německy, kdežto nyní ve 20. století úřední oznámení vycházejí německo-česky.

Tehdy také různé nehody potkávaly město Tovačov.

Dne 13. července 1783 uhodil blesk do chalupy (č. 78.) Jakuba Škaredy v Cípě; protože byla pomoc hned při ruce, zachráněny sousední domy.

Téhož léta dne 10. září vznikl oheň v Židovské ulici, i vyhořely: Židovská ulice, zámek i s chalupami na Hrobech, až po farní kostel, 3 strany města, pak strana Široké ulice až po Lapač a 6 chalup v Cípě. Radniční strana náměstí a fara zůstaly bez pohromy.

Zámecká věž potom nízkou střechou pokryta.

Dne 29. května 1785 v neděli odpoledne počalo opět u žida hořeti, i lehly popelem židovské domy od jatky počínajíc až po zámek a pravá strana Široké ulice až po Lapač.

Roku 1786 dne 19. srpna zapálil blesk stodolu měšťana Ant. Macenaura; vyhořely i sousední stodoly se všemi zásobami.

Dne 17. prosince 1792 ráno za rorát pekl si chlapec Škobrtal v chalupě Solobertově (č. 67.) u Lapače klobásku a neopatrností zapálil, čímž zase jedna strana Široké ulice až po dům (č. 57.) Vinc. Papáka ohněm strávena. (Protokolní kniha města Tovačova.)

Poněvadž císař Josef II. nezanechal žádných potomkův, následoval po něm bratr jeho Leopold II. (1790—1792), který listem (něm.) ze dne 7. prosince 1790 potvrdil majestát císaře Josefa II., jímž tento městu Tovačovu odbývání 4 výročních trhův opět byl přiznal. (Obecní archiv.)

Když byl Leopold II. rozloučil se s tímto životem dne 1. března 1792, stal se jeho nástupcem císař František II. (1792—1835).

V době té upoutala strašná revoluce francouzská pozornost celé Evropy.

Mocnářové, snažíce se stísněnému králi Ludvíkovi XVI. přispěti na pomoc, zapletli se záhy do války s Francií.

Vojsko rakouské bylo ve válkách těch celkem nešťastno.

I Tovačovsko s okolím pocítilo neblahé následky nepokojných časův.

Od roku 1792 počínaje byly nejen cís. daně opět valně zvýšeny, nýbrž osady musely také značné válečné přirážky platiti, dále válečné zálohy poskytovati, obilí a seno pro vojsko dodávati a četné přípřeže konati.

Tak na př. Tovačov r. 1792 a v letech následujících odváděl ročně 296 zl. 58 kr. 2 den. válečné přirážky, dal válečnou zálohu 177 zl. 36 kr. i odvážel různý „proviant“ do vůkolních císařských magacín (zásobáren).

Část předepsaných dávek naturálních koupilo i platilo město tak zvanými „památkami“.

Nesmíme tedy správcům obce zazlívati, když si po tolika trampotách také někdy nějakou zábavu učinili, jak dosvědčuje následující platební poukázka:

„Pan počet vedúcí vyplatí štrnáct rýnských 2 kr. dle snešení celé počestné obce Tovačovské za maso, chléb, jakož i za sůl a jinú přípravu při drženém masopustě dne 13. februarii 1792 v šenku Lapači*) a takovy peníze při vedúcím počtě za vydání položí. Jenž se stalo v Tovačově dne 17. februarii 1792. Id est 14 R 2 kr. za vydání.

Šebastián Chrabkovský,
aprobant.“

A poněvadž tehdejší válečné nepokoje vyžadovaly více schůzí a porad, toť zřejmo, že se při nich také jedlo a pilo na obecní útraty.

Dne 9. března 1792 na př. „burgmistr“ Štěpán Tomáš Drápal připomíná počet vedoucímu, „aby vyplatil 7 R 20 kr. za truňk a jídlo, které počestný aussus při publicirování extraobecních počtův jest použil . . .“ (Obecní archiv.)

František hrabě z Künberka, jenž roku 1766 k zámku zvláštní část přistavěl a r. 1767 založil lokalii v Troubkách, měl za manželku Marii Terezii, roz. hraběnku Firmianovu († 1791), s níž splodil 5 dítek.

Učiniv poslední pořízení dne 20. dubna 1793, zůstavil panství Tovačov a Střílky s Cetechovicemi svému synu Arnoštovi a zemřel 4. června 1793 i pochován se svou chotí v kryptě farního kostela sv. Václava, kterýž byl r. 1788 na místě starého chrámu, kolem něhož nalézal se dříve hřbitov, znova vystavěn. Ve starém farním kostele byly hrobky některých členů rodiny hrabat ze Salmu a jiných šlechtických rodin úřednických, kdežto z rodiny pánů Petřvaldských Jan Jetřich a Bernhart z Petřvaldu pochováni na Buchlově a Amand Antonín ve Střílkách.

Arnošt Josef Laktanc hrabě z Künburka (1793—1832).

Oženil se roku 1795 s Marií Annou, rozenou hraběnkou Charinskou,**) s níž měl dítky Jana a Arnoštku, i byl skutečným komořím a majorem v cís. vojsku.

---

*) Když později pravovareční měšťané přestali každý ve svém domě pivo a víno nalévati, určili jisté domy k nálevu, načež zřídili sobě na náměstí čís. 15. spolkový hostinec „na Pořádce“, kterýž se stal potom střediskem společenského života v městě.

**) Obec Tovačovská jí jako svatební dar věnovala zlaté hodinky s řetízkem v ceně 67 zl. 30 kr., pak zlatou „pixlu“ v ceně 52 zl. a cukrovku za 9 zl. (Protokolní kniha města Tovačova.)

Za té doby zuřila litice válečná dále po Evropě.

Vítězné voje francouzské, vedením znamenitého vojevůdce Napoleona Bonaparte, neodolatelně postupovaly proti vojskům rakouským, takže císař František ztratil velkou část svých zemí.

Opět bylo tehdy Tovačovu a okolí značných přinášeti válečných obětí. Roku 1799 odvedla městská obec 18 centů 85 liber sena a $211^2/_8$ měřic rži, obyvatelé města sami 195 centů sena pro ruské vojsko, které spěchajíc našim ku pomoci tudy ubíralo se na jih do Italie. Mimo to město a poddanské osady dodávaly různé obilí (hlavně rež a oves) i seno císařskému vojsku.

Roku 1800 vstoupil Arnošt hrabě z Künburka jako setník do pomocné cís. legie, statečně bojuje proti nepříteli.

Obyvatelstvu nastaly opět kruté svízele, když r. 1805 táhli krajem Rusové ke Slavkovu, kdež ale i s Rakušany od francouzského císaře Napoleona byli poraženi.

Léta 1808 zřídil hrabě Arnošt z Künburka k výzvě arcivévody Ferdinanda zvláštní zeměbranecký batalion, jehož komandantem se také stal.

Vrátiv se r. 1809 do své otčiny, zveleboval hospodářství na svých statcích, jsa svým poddaným dobrotivým a vlídným pánem. (Rukopis: Versuch einer bündigen Geschichte der Herrschaft Tobitschau, chová pan Alois Wiedermann, kupec v Tovačově.)

Války napoleonské, které naši říši přivedly na pokraj záhuby, skončeny r. 1815, než na kongresu Vídeňském t. r. obdrželo Rakousko nazpět všecky své země kromě Nizozemska.

Vysoké daně a dávky válečné potrvaly však i nadále; neboť vláda našla vždy nějakou příčinu, aby na svých požadavcích setrvala.

Ačkoliv panství pustilo r. 1792 měšťanům tovačovským část rybníků Hradeckého a Zvolenského bezplatně k používání, přece císařské daně z těchto pozemků byly velmi značné.

Od roku 1792 až do r. 1820 platila vrchnost příslušné berně z dotčených rybníků jak za sebe, tak i za měšťany, načež od r. 1821 až do konce 1827 odváděla obec Tovačovská tyto daně celkem i za panství. A když vrchnost pak r. 1829 s městem Tovačovem v té příčině účtovala, shledala, že Tovačov dluží panství ještě 4050 R 38 kr. 2 den.

Obec Tovačovská se sice zpěčovala, tak velký obnos vrchnosti hraditi, než přece bylo jí jej potom zaplatiti.

Arnošt hrabě z Künburka chtěje panství své rozšířiti, založil v letech 1799 a 1800 na pozemcích bývalého Skašovského rybníka kolonii, Annov (něm. Annadorf) ku poctě své

choti Anny Chorinské († 1801 čítajíc 28 let) a něco později kolonii Arnoštov (Ernestdorf), jíž přidělil některé pozemky ze dvora Oplockého.

Roku 1803 oženil se držitel Tovačova podruhé s Vileminou Annou, svobodnou paní z Münch-Bellinghausen.

Téhož léta 1803 sneseny stávající valy kolem hradeb městských a přeměněny v zahrádky při těch kterých domech.

Postupem času zbořeny i hradby i brány.

Vlivem vrchnosti zvolen r. 1807 pravovarečný předměšťan Frant. Flessler starostou města Tovačova. Proti tomu ohradili se měšťané výsadní domy mající, poukazujíce na to, že dříve jen z jejich řad purkmistři voleni bývali. Než jak krajský úřad v Olomouci, tak i zemská vláda v Brně odmítly jejich stížnost dovozujíce, že Tovačov náleží k neorganisovaným městům, pročež ustanovení představeného obce v takovém případě vrchnosti se zůstavuje. (Obecní archiv.)

Dle transaktu čili ujednání ze dne 24. dubna 1678 nabylo město Tovačov zase práva, nejen v obecních Lesích „Listová“, „Břístí“, „Kopanky“, „Okruh“ a „Dráha“ kromě panského dobytka i všelijaký dobytek obyvatelů tovačovských pásti, nýbrž i do panských lesů černý (ušípaný) dobytek na pastvu honiti.

Poněvadž na počátku 19. století k vůli této pastvě město zase různé rozepře s vrchností mělo, požádala obec Tovačovská r. 1822 panství, aby ve příčině lepšího využitkování zmíněných lesův obecních stala se nová úmluva.

I dohodly se vrchnost a město, že les „Listová“ u výměře 283 dolnorak. měřic náležeti má panství, za to les „Kopanky“ pod Chvalovem ve výměře 308 měřic 6 osmin, dále ponejvíce na luka zdělaný les „Okruh“ (teď pode jménem „Březová“) a „Čičálský lísek“ (Čičálek) na výměře 145 měř. 4 osminy a les „Dráha“ ve výměře 36 měř. 2 osminy příslušeti má obci Tovačovu s tou výhradou, že vrchnost míti bude v těchto lesích spolupastvu dobytka, jakož že jí patří v nich vyskytující se stromy: silnější duby, hrušně a jabloně, které panství v určité době vykácí. Ohledně lesu „Břístí“ (mylně „Drásov“) ujednáno že $204\frac{1}{2}$ měř. se strany, která sousedí na panské lesy, připadne panství, kdežto ostatek $244\frac{1}{2}$ měř. městu. Než 20 sáhů měkkého dříví, které dosud město dodávalo faráři, má mu příště vrchnost ze svých vlastních lesů poskytovati. Sečení trávy v lese „Břístí“ dovoluje se jen 109 starousedlým a tráva sečena budiž srpem, i dostane každý z těchto starousedlých od vrchnostenského úředníka známku na sečení; kdo by tuto známku jinému postoupil, zaplatí 2 zl. na chudé.

Panství postoupilo starousedlým dále 82 měřic luk v bývalém Hradeckém rybníku za stálý plat; avšak ty 2 chalupy, které vrchností přikázány byly k Sasovu dvoru, podílu na těchto lukách nemají. Obec vzdala se za to, že svého práva na žaludovou pastvu v panských lesích a zároveň zproštěna placení 54 zl. 30 kr. za to, že více nerobotovala při stavu Kamenci.

Dále zřekla se obec práva, na hatě a mosty dříví z panských lesů bezplatně potahovati, začež vrchnost se zavázala, že nejen mosty a lávky, které dosud město vydržovalo, jako a) most „prostřední" přes struhu odtékající z rybníku „Žabinec", b) most „Březovou" přes stejnojmenný potok, c) most „Červený" přes Moravu směrem ku Troubkám d) most „Markový" nebo nový most přes Moravu směrem z Čičálku na nová luka; e) Křížový most na konci bývalého Zvolenovského rybníka přes Blatu čili Vyklícku; f) Annovský most u obory; g) most „Čičálek" přes potok dělící Čičálky od Skalické louky; h) můstek u panské olejny při cestě do Prostějova vedoucí; ch) různé lávky přes bařiny a lučiny, jakož i mosty a lávky, které by v městském území z nutné potřeby povstaly.

Taktéž slíbila vrchnost, že v dobrém stavu bude udržovati: cestu do Annova ode mlýna počínaje až po Oplocké hranice dále hatě až k mostu pod Žabincem, pak cestu od Moravního mostu na Troubecké hranice podél Listové a cestu pod Chvalovem; ostatní cesty v městském území má město samo na starosti.

Kdyby vláda panství mýto povolila, Tovačovští mýta platiti nebudou. (Obecní archiv).

Dozor nad lesním hospodářstvím města Tovačova a poddanských osad míval vrchnostenský lesní úřad. Každá obec, která měla lesy, byla povinna panství udati, kolik sáhů dříví ročně nadělati hodlá, začež jí do vrchnostenských důchodů zvláštní poplatek (akcidenci) zapravovati bylo.

V Tovačově i na venkově té doby chovali hojně dobytka. Tak dle „parubního registříku" z r. 1828 měli tovačovští měšťané a předměšťané 104 koně (z jednoho platili do obce po 24 kr.), 214 krav (z 1 po 27 kr.), 69 jalovic (z 1 po 33 kr.), 27 machen (z 1 po 45 kr.), a 50 frišlat čili selat (z 1 po 33 kr.); usedlí výměnkáři: 16 krav a 3 jalovice; městští a předměští hofeři: 1 koně (z něho 5 zl.), 49 krav (z 1 po 1 zl. 18 kr.), 8 jalovic (z 1 po 1 zl. 46 kr.), 2 machny (z 1 po 1 zl. 36 kr.), 5 frišlat (z 1 po 1 zl.); taktéž platil každý hofer činže po 45 kr. Cípští hofeři drželi: 1 krávu (z ní 1 zl. 18 kr.); činže hoferská po 45 kr., hoferů: 7. 18 panských

domkařů mělo 6 koní (z 1 po 5 zl), 15 krav (z 1 po 3 zl. 45 kr.), 1 machnu (z ní po 2 zl. 30 kr.), 1 frišle z něho 1 zl. 30 kr.).

Jak jsme už dříve byli podotkli, započalo hned za pánů ze Salmu a vrchnosti německé úřadování. Nařízení a jiná vrchnostenská sdělení města Tovačova činěná děla se většinou německy. I obec Tovačovská, chtějíc snad na panství dobře poříditi, podávala vrchnosti namnoze německé žádosti a stížnosti; než vnitřní úřadování města bylo do konce 18. století české.

Počínaje však 19. stoletím jali se někteří zástupcové purkmistrovského úřadu městské rady německy úřadovati, jak shledáváme ze zápisů „Protokolní knihy“ a různých listin.

Též v řemeslnických češích počala němčina se zaváděti. Nepřirozené tyto poměry trvaly až přes r. 1860.

Všimněme si však také příhod a nehod, které se za těch dob v Tovačově sběhly.

Dne 7. dubna 1802 založen oheň v židovské ulici, i vyhořelo celé město mimo zámek, faru a školu.

Téhož léta dne 5. května počalo na Cípě hořeti; oheň sice hned v zárodku uhasen, ale po půl hodině vznikl oheň na čísle 87. a popelem lehly sousední domy dolů až po čís. 84. a od čís. 88. počínaje směrem k Malé ulici chalupy čís. 4. až 8.

Roku 1805 dne 25. února v Široké ulici chytlo se na čís. 64 i vyhořely obě strany této ulice, špitál, pak 4 panské a 5 městských domků při panské zahradě.

Dne 31. října 1807 hořelo u žida Gabriela Štorcha i zničeny domky odtud směrem ku zámeckému rybníku stojící.

Roku 1808 dne 4. dubna lehly popelem rybárny (haltíře).

Dne 8. května téhož roku ohněm stráveny stodoly při panském hřebčinci.

Dne 17. prosince 1808 vyhořely stáje v městském domě čís. 29. Kristiánu Pavlíkovi náležejícímu.

Roku 1811 dne 12. května za purkmistrovského úřadu Jakuba Gottpreisa, (z čís. 10.) Jana Otáhala, (čís. 6.) a Antonína Drápala, (čís. 14.) jakož i za obecního účetního Václava Drápala (čís. 45.) postaven na levé straně při počátku Široké ulice se nacházející kříž, který dne 16. května téhož léta místní farář a děkan P. Alois Morávek vysvětil. Za té příležitosti na památku rozhozeny drobné peníze v obnosu 4 zl. mezi mládež.

V listopadu 1811 stav u Hradeckého rybníka za dozoru stoláře Frant. Ohlídala znova zřízen, což stálo 2000 zlatých v „bankocetlích".

Téhož r. 1811 kašna na náměstí, která po 30 let ležela v rumech, tak že voda jen do kádě tekla, znova zbudována nákladem 5148 zl. $22^1/_2$ kr. v bankocetlích. Potřebný kámen dodala vrchnost z Roštínského lomu.

Jelikož za tehdejších časů válečných hodnota papírových peněz velice klesla (platil pak 1 zl. pouze 12 kr., 1 měděný 30 krejcar jen 6 kr., 1 měděný 15 kr. pouze 3 kr., 1 dvoukrejcar jen 1 kr.), tak na věčnou pamět nové papírové peníze a zmíněné měďáky do postavce sochy sv. Václava v kašni pod hadími hlavami uschovány a k nim důležitější písemné zprávy o Tovačově přiloženy.

Čelnějšími úředníky panskými byli tehdy: vrchní Jan Hirsch, purkrabí Frant. Rosenkranz, důchodní Kašpar Růžička a obroční Jan Drápal.

V městské správě zasedali té doby mimo shora dotčené 3 purkmistry a obecního účetního také městský gruntovní (Frant. Ant. Bernard z Nov. Jičína), dále výboři: Martin Eissner, Jakub Sedláček, Frant. Špilvogl, Martin Otáhal, Jakub Jelínek, Jan Lorenc, Frant. Cinovský, Matouš Gottwald, Eliáš Králík, Václav Fiala, Jan Osecký a Frant. Škareda.

Dne 14. července 1821 přišla náhlá bouřka, za které se nedaleko Moravního mostu pasoucí koni pod silný dub schovali. Blesk však uhodil do dubu i zabil 23 koní a více jich pohmoždil.

Panský vrchní Isidor Vítek oznámil dne 17. ledna 1824 shromážděné obci na radnici, že vrchnost potvrdila volbu Jakuba Gottpreisa pro tento rok za starostu. Napotom vykonána volba městských radních. Když pak zástupce vrchnosti odcházel, doprovázen jsa radou až na schody, tvrdili někteří výboři mezi sebou, že radními nebyli zvoleni ti, jak dříve bylo umluveno. Purkmistr dozvěděv se o nespokojenosti těchto členův obecního výboru, složil úřad a opustil radnici; než brzy se navrátil s panem vrchním, který vzpouru těch kterých obecních zástupců protokolárně vyšetřil. Rebellanti tito dostali od vrchnosti důtku a zároveň vydalo panství nařízení kterak příště volba obecního zastupitelstva díti se má. (Protokolní kniha města Tovačova.)

R. 1830 „páni měšťané a předměšťané" ukázali své dobré srdce, učinivše mezi sebou subskripci (úpis) na chudé, která vynesla 259 zl. 40 kr. Starostou („Stadtvorsteher") byl Jan Otáhal z dom. čís. 73.

Arnošt hrabě z Künburka postoupil r. 1832 panství Tovačovské v ceně 700.000 zl. konv. měny svému synu Janovi z prvního manželství a Střílky s Cetechovicemi synu Františkovi z druhého manželství. I zemřel za svého zimního pobytu v Olomouci r. 1838. Pochován jest v rodinné hrobce ve farním kostele tovačovském, kdež uložena i druhá jeho manželka r. 1845.

Jan Nep. Josef Michael Arnošt, Blažej Valentin hrabě z Künburka (1832—1848).

Věnovav se r. 1821 státní službě přidělen byl potom k zemskému guberniu v Brně, kdež za cholery r. 1831 řídě tamní vládou podporované ústavy zdravotní tak obezřetně si vedl, že město Brno jmenovalo jej pak čestným měšťanem.

Jako c. k. guberiální tajemník vzdav se r. 1832 svého úřadu, přesídlil pak do Tovačova, kterýž zvelebovati počal.

Jsa do r. 1840 spoluprávcem i statku Střílek, skoro všecky panské hospodářské budovy jak na Tovačovsku, tak i na zboží Střílečkém buď znova vystavěl, buď důkladně opravil. Také svým poddaným vřele přál. (Versuch einer bündigen Geschichte der Herrschaft Tobitschau.)

Tehdy obce, které měly také lesy, povinovány panským úřadem lesním, aby vykácené části řádně zase zalesňovaly. Než poddané osady příkazu toho zanedbávaly, tak že vrchnostenský lesní pojezdný Jan Nosek v Troubkách r. 1834 vrchnímu úřadu v Tovačově ponavrhl, aby kácení obecních lesův obmezoval, což se potom i stalo.

Dle seznamu panství předloženého hodlaly v r. 1834 z obecních lesů dříví nadělati.

Tovačov: 140 sáhů tvrdého dříví (1 sáh po 7 zl.)
280 „ měkkého „ („ „ „ 6 „)
350 kop otýpek, 1 kopa po 4 zl. 30 kr.

Příjem ze dříví 4055 zl., akcidence do panského důchodu obnáší (dle vrchnostenského výpočtu) 115 zl. 51½ kr.

Ivaň: 10 sáhů tvrdého, 15 s. měkkého dříví a 68 kop otýpek. Celková cena 466 zl., akcidence 13 zl. 18½ kr.

Oplocany: 15 sáhů tvrdého, 10 s. měkkého dříví a 63 kop otýpek. Úhrnný příjem 448 zl. 30 kr., akcidence 12 zl. 48½ kr.

Věrovany: 130 sáhů tvrdého, 170 s. měkkého dříví a 130 kop otýpek v celkové ceně 2515 zl.; akcidence 71 zl. 51½ kr.

Rakodavy: 10 sáhů tvrdého, 15 s. měkkého dříví a 10 kop otýpek. Příjem 205 zl., akcidence 5 zl. 55½ kr.

Troubky: 315 sáhů tvrdého dříví (1 sáh po 6 zl. 30 kr.)
210 „ měkkého „ (1 „ „ 4 „ 30 „)
420 kop otýpek (1 kopa po 4 zl. 30 kr.)

Celkový příjem 4232 zl. 30 kr., akcidence 120 zl. $55^1/_2$ kr.

Majetín paušálně akcidence za r. 1833 a 1834 12 zl.

Zmíněné obce sice rekurovaly proti výši akcidence lesním úřadem předepsané, poukazujíce k tomu, že užitek z lesů nevynáší tolik, kolik úřad vypočítal; leč jejich stížnost byla vrchností odmrštěna.

Kolik obyvatelů mělo panství dle soupisu z r. 1834, seznáváme z následujících údajů:

Město Tovačov: 208 domův a 1916 duší. Při něm Vyklický dvůr.

Městečko Klenovice: 106 domů 671 obyv.
Annov: 44 domů, 241 obyv.
Biskupice: 51 domů, 371 obyv.
Bolelouc: 86 domů, 575 obyv.
Chrbov: 14 domů, 108 obyv.
Čehovice: 69 domů, 506 obyv.
Čelčice: 64 domů, 448 obyv.
Čertoryje: 33 domů, 220 obyv.
Cvrčov: 3 domy (pivovar, palírna, mlýn) s 22 obyv.
Ejvaň: 88 domů, 647 obyv.
Arnoštov: 28 domů, 151 obyv.
Hrdibořice: 31 domů, 169 obyv.
Klopotovice: 49 domů, 360 obyv.
Majetín: 125 domů, 853 obyv. (V sousedství byly již r. 1481 pusté osady Mastník a Lhota.)
Oplocany: 59 domů, 536 obyv.
Rakodavy: 43 domů, 283 obyv.
Troubky: 169 domů, 1238 obyv.
Věrovany: 113 domů, 792 obyv.
Charváty: 48 domů, z nichž 19 příslušelo kapitule Olomucké, 29 domů se 167 obyv. a hospoda náleželo panství Tovačovskému. (Volný, Topographie von Mähren: Olmützer Kreis).

Za těch dob dravá Bečva opět zle řádila v okolí našem.

Dne 22. ledna 1840 za ledové strže tak se rozvodnila, že valila se obcí Troubkami, čímž mnohé domky a chalupy zničeny. 3. června téhož léta úřední komise způsobené škody vyšetřovala. Někdy i Bečva i Morava zaplavily celou krajinu, pročež hlavně pozemky mezi Tovačovem a Troubkami mnoho trpěly.

Tehdáž (1840—48) němčina vzmáhala se v městské radnici.

I hofeři, kteří přijati byli do svazku obecního, podepisovali německy psaný revers, že ročně 3 dni městu ruční práce konati, pak $15^3/_5$ kr. konv. měny činže hoferské platiti budou, jakož že na dříví z obecních lesů žádného nároku nemají.

Jelikož v Tovačově a okolí ode dávných časů jízdní vojsko bylo ubytováno, upravilo město r. 1844 radnici tak, aby v ní několik vojáků s koňmi zůstávati mohlo. Ostatní vojsko v městě buď v jednotlivých domech, buď v zámku leželo.

Na venkově, zvláště v Biskupicích, Klopotovicích, Ivani, Klenovicích, Lobodicích, Čelčicích, Tvorovicích, Obětkovicích, Polkovicích, Oplocanech, Troubkách, Věrovanech a Rakodavech taktéž jízdectvo se zdržovalo. V menších obcích musel každý půlláník po 6 měsíců ustavičně vojáka s koněm ubytovati a za nepatrnou náhradu živiti, jen ve větších osadách mívali rolníci nějakou malou úlevu. Však po 6 měsíců každá obec povinna byla jízdectvo vydržovati a město Tovačov muže i koně, pak byty pro důstojníky se všemi požadavky celý rok obstarávati. Že ubytování vojska po osadách bylo obyvatelstvu těžkým a škodlivým břemenem, jest všeobecně známo.

Hlavně rolník nebyl pánem ve svém domě, ve své vlastní rodině; často bylo mu poslouchati surové, nemravné řeči, ano i výhrůžky a nadávání, často se žalem pozoroval, jak se mu čeládka a vlastní děti ve mravech kazí.

Proto obce ubytováním vojska stížené několikráte obrátily se na vládu i na vojenské vrchní velitelství, aby jízdectvo přeloženo bylo do jiných okresů; než všechny žádosti a stížnosti zůstaly marny. (Obecní archiv.)

V letech 1846—47 byla neúroda; též brambory pohnily, z čehož nastal velký nedostatek.

Za těch dob vedly některé poddanské obce s vrchností opět spory o luka a pastviska.

Když totiž za panování Marie Terezie majetky a práva do gruntovních knih byly zaznamenávány, upomenuta ta která obec s lukami neb pastvinami darovanými tak učiniti, pročež si je vrchnost přisvojila.

Tak obec Čehovická přišla r. 1836 na to, že louky při potoku Březůvce jí dříve náležely. I soudila se o ně s panstvím. Rozepře tato skončena až r. 1848. Na žádost deputace obce nařídil císař Ferdinand tehda v Olomouci dlící hraběti Janovi z Künburka, by se s Čehovicemi vyrovnal. Napotom předal hrabě louky po pravé straně zmíněného potoka obci, kdežto levá strana přidělena k Tovačovu.

Již r. 1765 byly se obec Hrubčická a Ivanská dohodly, že se dobytek smí pásti pouze po hranice. Kromě toho bylo

dovoleno Ivanským pásti dobytek na louce Kralické. Na památku dobrovolného dohodnutí uvolila se obec Hrubčická sousedům Ivanským každoročně na den sv. Bartoloměje do hospody ivanské jednu čtyřvěderní bečku piva ze Cvrčovského pivovaru dovézti a z lásky odevzdati.

Po letech zapomnělo se na úlevu, avšak po nějaké době znova na to Ivanští piva od Hrubčických žádali. Sousedé Hrubčičtí nechtěli platiti dovolávajíce se toho, že když Ivanským pastvu odpustili a kromě toho jim ještě Kralickou louku přidali, nebudou k tomu dopláceti.

Z rozepře vznikly soudy, které teprv r. 1852 skončily tím, že Hrubčičtí dali Ivanským peněžitý obnos 352 zl. a 3 bečky piva za léta 1849—51 v ceně 75 zl. (Frant. Faktor, Popis okr. hejtmanství Prostějovského).

Nastoupil přepamátný bouřlivý rok 1848. Koncem února t. l. vznikla ve Francii veliká vzpoura proti králi Ludvíkovi Filipu Orleanskému, jenž s vlády svržen jest, načež republika obnovena.

Povstání toho následováno ve všech státech italských a německých. Všude domáhal se lid větších práv a většího spolupůsobení ve věcech státních.

I do zemí rakouských rozšířilo se kvašení myslí, neboť i zde byly politické poměry nepřirozené.

Národové a stavové žádali za přiměřenou konstituci (ústavu) rolníci přáli si zrušení roboty, měšťané větší svobody v tržbě a průmyslu.

Slovanští národové taktéž toužili po rovnoprávnosti mateřštiny s němčinou ve školách a úřadech.

Maďaři chtěli, aby Uhry byly státem samostatným, a Italové čili Vlaši snažili se dokonce od Rakouska se odtrhnouti.

Za těchto nepokojů povolil císař Ferdinand (1835—48) svobodu tisku, ozbrojení měšťanův a studentů či zřízení národní gardy a slíbil v brzce svolati poslance ze všech zemí rakouských vyjímaje Uhry, by se o společnou konstituci Rakouska usnesli. I sešel se ve Vídni říšský sněm, na němž pouze usneseno zrušiti robotu, což císař dne 7. září 1848 potvrdil. Jiné důležité věci nebyly vyřízeny hlavně proto, že již tehdy odpůrci práv království Českého jen k tomu pracovali, aby se panství domohli zejména spojením s Německem.

Sněm říšský po nové bouři vídeňské přeložen do Kroměříže, ale ani tam ústava nebyla dokonána. Císař Ferdinand znamenaje, že nestačí ku vládě za tak bouřlivých dob, uchýlil se do Olomouce, kdež 2. prosince 1848 vzdal se vlády ve

prospěch svého bratrovce, nynějšího císaře a krále Františka Josefa I.

Když roznesla se zvěsť, že poddanství jest zrušeno a že ústava byla prohlášena, nastal jásot i v našem kraji.

Mnozí však „konstituci“ mylně si vykládali domnívajíce se, že mohou dělati, jak a co se jim zlíbí.

I počali v panských lesích honiti, panskou trávu síci, panské dříví rubati a pod.

Konečně rozvášněné mysli se uklidnily a v obcích opět zavládl pořádek.

VI. Tovačovsko za nové doby (1849—1906).

Císař a král František Josef I. chopil se pevně vládního žezla. Vlaši jsou pokořeni maršálkem Radeckým a Maďaři vojskem císařským za pomoci ruské.

Říšský sněm v Kroměříži byl avšak 7. března 1849 rozpuštěn a zavedena absolutní (neobmezená) vláda. Zatím ve správě státní, soudnictví a školství ve stavbě silnic a železnic dály se značné pokroky.

R. 1850 zřízeny všude císařské úřady; magistráty v městech a vrchnostenské úřady zrušeny.

V městě Tovačově nacházely se před r. 1849 na panské čili dominikální půdě: Tovačovská vrchnost, panští domkaři a hofeři (podruzi), pak emfitenti (držitelé statku neb pozemku za stálý plat) a Židovská obec; na městské či rustikální půdě: 109 starousedlých měšťanův a předměšťanů, dále městští domkaři a hofeři. Podobně i v poddanských osadách venkovských druhdy rozeznávány budovy a pozemky na půdě dominikální a obecní.

Když potom přestaly všechny povinnosti poddanské, zavedeny výkupy z nich platilo se u nás výkupného z půllánu 300—400 zl. stříbra, z chalupy 80—150 zl., někde i více. Hospodáři někteří splatili určený obnos najednou, jiní ve lhůtách.

Za vzniku císařských úřadů zřízeny v našem kraji v Přerově a Kojetíně c. k. okresní soudy. Co do politických věcí přiděleno Přerovsko s Kojetínskem ku c. k. okr. hejtmanství v Kroměříži. Dne 1. dubna 1877 zřídila vláda okr. hejtmanství v Přerově.

Pro obce vydán zvláštní obecní zákon, jímž také některé politické a soudní výkony obcím přiděleny. Všecky obce staly se rovnými sobě.

Za sčítání lidu r. 1851 mělo město Tovačov 1697 obyvatel, z nichž bylo 368 tak zvaných dominikalistův a 194 židů. Starostou obce byl Josef Gottpreis.

Tehdy pravovarečným měšťanům tovačovským vedlo se dobře. Daní neplatili, neboť tyto zapravovány z jejich společné pokladnice. K senoseči a k Vánocům („na kapra") dostával každý měšťan určitý obnos ku své domácí spotřebě z téže kasy, a pivo, jež za dodání určité míry ječmene z panského Cvrčovského pivovaru každý potahoval, šlo jak v hostinci „na Pořádce" na náměstí, tak i na venkově hojně na odbyt. Měšťané tito, majíce též dobytka a polností s dostatek, těšili se poměrnému blahobytu. Později ovšem poměry jejich se zhoršily a nyní většina těchto domů, jsouc v rukou pozůstalých vdov, přichází v cizí majetek.

Léta 1858 platilo město Tovačov i s velkostatkem: pozemkové daně 4190 zl. 8$^3/_4$ kr., domovní daně 488 zl., přirážky 935 zl. 37 kr.; dále činžovní daně i s přirážkou 75 zl. 36$^2/_3$ kr., daně důchodkové 829 zl. 57 kr., výdělkové daně 1235 zl. 24 kr., pro okresní potřeby 38 zl. 59 kr., příspěvku do obchodní komory 16 zl. 40 kr.

Po nešťastné válce italské r. 1859, jež Rakousko pozbylo země Lombardské, nastal ve správě státní na krátko obrat k lepšímu.

Dne 20. října 1860 vydal císař a král František Josef diplom, jímž se zřekl absolutní vlády a zároveň ustanovil, že každá země v Rakousku má míti podíl v zákonodárství. Toto ustanovení pak doplněno vydáním ústavy ze dne 26. února 1861.

Leč tato ústava uspokojila toliko německé obyvatelstvo; Slované však s ní nebyli srozuměni, poněvadž sněmům zemským vyměřovala menší práva, než jak sobě přáli. Největší odpor činili Uhři, jelikož pro země uherské žádali zvláštní samostatnou vládu.

Když počátkem let 1860 obce na základě nového zákona volebního své zástupce do obecního výboru vysílaly, povstala v městě i na venkově — jakož i v ostatních osadách naší vlasti, — oposice domkařův proti starousedlým měšťanům a předměšťanům, kteří tvoříce singulární výbor, původně obecní pozemky společně ve svůj prospěch spravovali a obecnímu výboru v té příčině dvojité účty předkládali. I nastaly neblahé, dlouholeté třenice v obecním výboře, zvláště když zástupcové domkařů žádali, aby obecní pozemky mezi všecky usedlé, tedy i domkaře (dominikální i rustikální) byly rozděleny.

R. 1865 stal se obci Tovačovské neblahým. Jednak tížily obyvatele značné daně; platiloť město 8897 zl. 16 kr. jen gruntovní daně, z níž připadlo na velkostatek 4476 zl. 38 kr., na starousedlé měšťany a předměšťany 2873 zl. 62 kr. a na ostatní členy obce 1529 zl. 16 kr. rak. měny. Také krupobití

zničilo valnou část polní úrody, a ubytování jízdného vojska v městě a okolí mnohou způsobovalo starost a mrzutost.

Jako léta 1865, tak i v březnu 1866 žádaly obce soudního okresu Kojetského, aby jízdectvo (kavalerie) v těch kterých osadách po dlouhá léta rozložená také jednou do jiných okresů, hlavně více méně horských — umísťováno; než vojenská správa prosby oslyšela.

Teprve zbudováním zvláštních kasáren při těch kterých městech mor. v letech 1880tých v této příčině městům a venkovu uleveno.

Řevnivost Rakouska a výbojného Pruska o nadvládu v soustátí („bundu") německém přivodila pro nás neblahou válku r. 1866 s Pruskem a Italií s tímto spojenou.

Rakušané z počátku podceňovali Prušáky vykládajíce, že nepřítele čepicemi za hranice zaženou.

Ale přepočítali se valně! Prusové jsouce na válku dobře připraveni a majíce lepší střelnou zbraň (jehlovky) i důstojnictvo, snadno vítězili nad rakouským vojskem, jemuž velel polní zbrojmistr rytíř Benedek.

Po nešťastné bitvě u Králové Hradce (3. července) ustupovali Rakušané a s nimi spojení Sasové na Moravu k Olomouci, kdežto Prušáci nepřítele jednak neustále pozorovali a sledovali, jednak přímo na Vídeň se hotovili, aby brzký konec války si vynutili.

Po krátkém oddechu táhly větší oddíly rakouské od Olomouce na jih k obraně ohrožené Vídně.

Zatím byli Prušáci již 14. července mezi Olšany a Prostějovem soustředili celý sbor, jehož předvoj svedl krvavou šarvátku u Kralic s ustupujícími Sasíky. Pisatel těchto řádků byl jako 12letý chlapec s některými sourodáky prostějovskými zmíněné srážce přítomen.

Ačkoliv rakouský vojevůdce Benedek 14. července dobře věděl, že Prušáci blíží se k Olomouci, přece domníval se, že jím na 15. červenec nařízené pochody při patřičné ochraně budou možny a proto nařídil II. armádnímu sboru, u Tovačova tábořícímu, v odpovědi na zprávu o srážce u Kralic, že žádná odchylka od původních ustanovení není dovolena.

Tento rozkaz armádního velitelství nezastal II. sboru v Tovačově, nýbrž až v Kroměříži; neboť podmaršálek hrabě Thun byl již časně ráno z Tovačova na pochod se dal.

Podobně čtvrtý armádní sbor rakouský vyrazil 15. července o 2. hod. ranní z Kojetína do Zdounek.

Bitva u Tovačova — Dubu (15. července 1866).

Z vojenských rozkazů pro 15. červenec vydaných bylo vidno, že toho dne mezi oběma armádami, neb alespoň částmi jejich ku nějaké srážce blízko Tovačova jistě dojde.

I stalo se tak.

Rakouský VIII. sbor za velení arcivévody Leopolda ubíral se totiž po silnici Olomouc—Dub—Tovačov—Kojetín. V čele sboru nacházela se brigáda generálmajora hraběte Rothkircha, pozůstávajících z pěších pluků velkovévody Toskánského čís. 71. a barona Mamuly čís. 25. jakož i baterie čís. 3./IX. (třetí baterie 9: pluku dělostřeleckého) a šla ve zkráceném proudu se setninami na stejné výši (šly vždy 2 setniny vedle sebe).

Jako ochrana v pravém boku měla táhnouti brigáda Wöberova s 2 eskadronami ulánského pluku arcivévody Karla přes Vrbátky, Kralice, Pivín do Němčic.

Avšak pruská brigáda generálmajora Malatkého, kteráž 14. července nocovala v ležení u Stichovic blíže Plumlova měla nařízeno, aby se odebrala do Tovačova a obsadila přechody přes Moravu mezi Tovačovem a Troubkami a tím kryla podnik pruské jízdy generála Hartmanna proti Přerovu, kdež stál první rakouský sbor armádní — nastoupila 15. července o 4. hod. ráno přes Prostějov, Vrahovice, Kralice, Hrubčice do Tovačova.

Očekávalo se, že pruská brigáda srazí se někde u Kralic s brigádou Wöberovou, která sem k ochraně pravého boku byla vyslána, a že brigáda Rothkirchova jež měla do Tovačova asi 50 minut blíže nežli Prušáci, dávno před těmito Tovačov mine.

Osud však jinak rozhodl.

Hned při odchodu VIII. rakouského sboru povstal nepořádek tím, že část velkého souvozí sborového, jež mělo jeti pod ochranou 1 batailionu přes Grygov—Citov do Troubek, zajela na silnici Dubskou mezi vojsko a musila později odtud býti odeslána, takže se odchod obou posledních brigád zdržel. Tím povstalá mezera nemohla již býti vyplněna a měla za následek pozdejší dostavení se obou brigád k Dubu.

U Novosad defiloval ulánský pluk a brigáda Rothkirchova před Benedekem.

Hned za ulány následoval velký počet vozů zásobních a zdravotních i koní záložních; za brigádou Rothkirchovou táhla velká řada vozů.

Benedek jel pak za sborovou zálohou dělostřeleckou se svým štábem a předehnal u Dubu i zdravotní setninu pozoruje však, že brigáda Rothkirchova stojí v boji.

Krajina mezi Dubem, Nenakonicemi, Rakodavy a Věrovany se strany jedné a Biskupicemi, Klopotovicemi a Vyklickým dvorem se strany druhé protržena jest údolím říčky Vykličky (Blaty), čímž utvořeny jsou dva rovnoběžné hřbety.

Po východním hřbetu vede silnice olomucko-tovačovská směrem skoro jižním, po západním od Hrubčic cesta Vyklickému dvoru směrem jihovýchodním.

V Tovačově se stýkají.

Vysoké žito (rež) a mák obmezovaly silně rozhled částečně i pohyb vojska, obzvláště pak udržení šiků v pořádku.

Říčka Vyklička byla té doby následkem dešťů dosti hluboká i tvořila silnou překážku.

Asi o čtvrt na 9 hod. ranní táhla brigáda Rothkirchova okolo Dubu a pruská brigáda Malatkého minula Hrubčice i spatřila naše vojsko táhnoucí, byvši na ně upozorněna svým předvojem.

Pročež odhodlal se generál Malatki k rychlému dosažení Tovačova i nařídil spěšnější pochod.

Teprve asi po půl 9. hodině zpozoroval general Rothkirchen, když byl na výši Věrovan, vojenské oddíly u Klopotovic.

Jsa napřed v pochybnosti, jaké to vojsko táhne, jmenovitě není-li to brigáda Wöberova, která však tím, že odpočívala u Duban, pak delší dobu stála u Seilernova pozorujíc nepřítele, načež uhnula k Hrdibořicím a tím zmíněnou brigádu Rothkirchovu z pravého boku odslonila, kázal generál Rothkirch zastaviti a dal pozorovati onu kolonu. I zůstal na tom, že jsou to naši a nařídil další pochod.

Zatím byli to Prušáci, kteří k 9. hod. dopolední dospěli k Vyklickému dvoru a odhodlali se k útoku.

Fyzilírský bataillon pruského pěšího pluku čís. 44. poslán přes Vykličku k (tehdejšímu) lesíku a brigáda sešikovala se za dvorem ve dvou šicích: v prvém pluku 44., ve druhém pluk 4.

Dvě setniny 4. pluku poslány do Tovačova, aby se města a mostu zmocnily.

Velitel prvního pruského sboru generál Bonin nařídil pak, aby sbor nezaujal postavení mezi Určicemi a Vejšovicemi, nýbrž aby se shromáždil u Hrubčic—Otonovic.

Na rakouské straně dospěl k 9. hod. ráno předvoj brigády, setník Döpfner, s 2 setninami do Tovačova; brigáda sama i prvá boční stráž blížily se k lesíku „Bažantnice", který se mezi silnicí a Vyklickým dvorem rozkládal.

Právě ve výši můstku přes Vykličku pod Vyklickým dvorem střetly se rakouské setniny s fyzilírským bataillonem 44. pruského pluku a obsadily rychle kraj lesíka proti dvoru.

O srážce u mostu a lesíka „Bažantnice" praví spis rak. generál. štábu: ... Generál Malatki ... kázal fyzilirskému praporu 44. pluku, aby Blatu překročil a lesík na druhé straně obsadil. Teprve když oddíly tohoto praporu, jehož postup nížinou Blaty tamnějším křovím a ovocnými zahradami, pak zmíněným lesíkem byl zakryt, palbu proti boční ochraně brigády Rothkirchovy zahájily, zpozorováno hrozící nebezpečí.

Čtvrt hodiny dříve bylo by obsazení neb zničení chatrných můstků přes Blatu, bez nichž další přechod přes říčku pro větší oddíly dle souhlasných zpráv byl ne-li nemožným, tedy dost nesnadným, celý podnik pruský zmařilo a armádě nemalých ztrát skutečných i mravních ušetřilo ..."

O lesík „Bažantnice" rozzuřil se krvavý boj. Rakouští vojínové, sesílení 3. divisí 71. pluku hájili se statečně. Současně brigádní baterie postavila se západně od silnice, tisíc kroků od lesíka.

Mezi tím rozvinul generál Rothkirch svou brigádu k boji ve dvou šicích dle křídel; totiž na pravém křídle 25. pluk severně od baterie a na levém 71. pluk, tak že v prvním šiku stál 2. a 3. bataillon a v druhém 4. bataillon. Baterie i pluk 25. byly obilím ukryty, ne tak 71. pluk.

Brzy po zahájení palby se strany naší baterie zahřměla i s pruské strany děla baterie Magnusovy, stojící u Klopotovic. Baterie střílely navzájem na sebe.

Pruská baterie sesílena brzy oběma jízdnými bateriemi generála Hartmanna na levo; Magnus posunoval se pak k Vyklickému dvoru.

Útok stával se s pruské strany pořád prudčí. Naše předvoje ustupovaly z lesíka krok za krokem, a co chvíli došlo na bodáky; konečně couvaly ku svému pluku (71.).

Prusové sesíleni obsadili východní okraj lesa.

Naši chtěli se lesíka znova zmocniti. Určen k tomu 2., 3. a 4. prapor 71. pluku.

Rakušané pronikli sice až blízko k lesíku, nemohli však pro strašnou palbu z jehlovek pruských se ho zmocniti.

Po tomto úspěchu Prusové přešli zase sami k útoku.

Baterie Magnusova postavena na silnici v prodloužení severního okraje lesíka a vysláno 5 setnin ku zachycení rakouského levého křídla.

Tam však rychle přijela půlbaterie a spolu s 2. praporem 71. pluku útok odrazila.

Na to vyrazil pruský pluk čís. 44. s prudkostí z lesíka proti našemu levému křídlu, kde stála 2. a 3. divise, 2. bataillon a půl baterie.

Naši tím přinuceni k ústupu, jejž kryl z počátku 3. batai!lon, načež tento i se 4. následoval.

Po překročení silnice přestaly veliké ztráty, pruskou palbou z jehlovky a z děl způsobené. Další ústup dál se za ochrany pluku Mamulova čís. 25.

Bylo asi půl 11. hod. dopoledne, když rakouská pěchota přecházela mlýnský tok od Věrovan.

Mezitím co brigáda Malatkého zatlačovala naše levé křídlo, odehrávala se na pravém křídle episoda pro naše baterie velmi osudná.

Na požádání generálmajora Rothkircha rozkázal polní zbrojmistr Benedek asi o půl 10. hod. ráno baterii 1./IX., aby na podporu brigády pěší postavila se západně od silnice na výši Věrovan — u hrušenky — a palbu zahájila. Brzy přivtělily se k ní na pravé straně baterie 7./IX., 8./IX. a 9./IX.

Na ochranu jejich pravého boku, který byl nepříteli nejblíže, nařízeno, aby od pluků čís. 71., jenž stál na levém křídle brigády, odeslán byl potřebný oddíl.

Kdežto nadporučík Kratzmann ochranu tu (70 mužů) teprve shromažďoval, pozorujíc tuto vadu pruská jízda, přikvačila na dělostřelce a mužstvo buď posekala nebo zajala.

Zajaty úplně baterie 9./IX. a 8./IX., ujely zcela baterie 7./IX. a 1./IX. i přešly za velikých obtíží Moravu u hrubého lesa.

Z baterie 10./IX., která ještě nebyla vypřáhla ujela 3 děla; k nim se připojil nadporučík Kratzmann, který se s 30 muži byl sem statečně probil.

Ostatních 5 děl baterie této zadrženo bylo hlubokým v těch místech příkopem silničním a tu je dohnali pruští kyrysníci. Velitel baterie, setník Schwab, sotva že unikl bezprostřednímu nebezpečí, začal s 2 děly opět palbu a zahnal tak útočníky dříve, než se jim podařilo všechna ukořistěná děla odvézti, tak že později ještě 2 děla zachráněna.

Benedek na to odejel přes Věrovany do Přerova. Asi o půl 11. byl boj o baterie skončen.

První pruský kyrysnický pluk, 3 eskadrony zeměbraneckých ulánů a jízdná baterie následovaly za 5. plukem kyrysnickým na levý břeh Blaty a stály spolu s tímto plukem pod velením generálmajora Barstella jako podpora gener. Malatkého.

Když pak tento generál k 11. hodině s větším důrazem k útoku se chystal, a zároveň některé jízdní oddíly proti Věrovanům postoupily a tím prapor pluku Mamulova k utvoření čtverce přinutily, nařídil generál Rothkirch pro svou brigádu ústup. —

Proveden za ochrany půlbaterie na pravém křídle přes Věrovany.

Opět spojená brigádní baterie pustila ještě z postavení u Nenakonic několik ran dobrých, jsouc však pruskou jízdou ohrožována, následovala za pěchotou.

Brigáda Rothkirchova ustavila se u Citova na levém břehu Moravy. Poblíž mostu stál 3. a 4. bataillon 71. pluku a baterie tato účinnou střelbou zabránila každému pokusu nepřátelskému, z Věrovan vytrhnouti.

Dva prapory pluku Mamulova čís. 25. ustupovaly přes Nenakonice k Dubu a kryly tamnější přechody.

Nepřátelská brigádní baterie odpřáhla jihovýchodně od Věrovan a pálila na rakouské oddíly na druhé straně Moravy se ukazující; na pravo od ní postavil se 1. bataillon 44. pluku.

Tím byla vlastní bitva u Tovačova skončena. V ní padlo z našich: 11 důstojníkův a na 300 mužů;*) raněných důstojníků bylo 19, mužů 335, raněných zajatých důstojníků 7, mužstva 234, neraněných zajatých důstojníků 12, mužstva 422, děl 17.

Než musíme se ještě zmíniti, co se stalo s 1. divisí 71. pluku, která s oddělením zákopnickým dostihla Tovačova před započetím bitvy.

Hned po prvních výstřelech nařídil setník Döpfner oddělení zákopnickému, aby obsadilo západní východy z města a sám obsadil s 2 setninami jižní východ z města a most u mlýna; tím bylo malému souvozí umožněno, že mohlo do Přerova ujeti. Dvě setniny granátnického pluku pruského čís. 4. za podplukovníka Pannwitze narazily nejdříve na oddělení zákopnické. Po tuhém boji teprve zatlačily je a ještě více úsilí je stálo, než obě setniny Döpfnerovy ustoupily. Což učinili proto, poněvadž vozy již byly odjely a nepřítel sesílen konečně ještě 5 setninami.

Ústup dál se okolo 12. hod. k Troubkám a Henčlovu, kdež divise přijala oddíly I. armádního sboru.

Přechody přes Moravu obsazeny pak 10. a 11. setninou 4. pruského pluku Troubky 6., 7. a 8.; východ k Přerovu 12. setninou; 9. setnina přidělena jízdě k dalšímu jejímu podniku a naložena na vozy rychle rekvirované.

Nemilé nedopatření stalo se při tom husarské brigádě pruské; měla z Tovačova táhnouti do Troubek, rozjela se však omylem k Věrovanům a musila býti rychle dohoněna a vrácena na pravou cestu.

Zatím, co se to všecko dálo, táhly ostatní 2. brigády VIII. sboru armádního vždy blíže.

*) „Vlastenecký spolek podpůrný“ postavil pak při silnici mezi Tovačovem a Věrovany hrdinným obhájcům vlasti důstojný pomník, který však této doby zasluhuje řádné opravy.

Brigáda Rothova dorazila k Dubu mezi 9. a 10. hod. a nařízeno jí, aby obsadila výšinu před tímto místem západně od silnice.

Podivnou náhodou dovědělo se velitelství VIII. armádního sboru dříve o nepatrné srážce brigády Wöberovy u Seilernova, nežli o krvavé srážce u Tovačova i vyslalo brigádu Kirchmeyerovu jí na pomoc směrem na Biskupice.

V téže době, co obě brigády se postavovaly, zatlačena brigáda Rothkirchova u Věrovan a uloupena rakouská děla pruskou jízdou.

O půl 12. hod. povolána sem i brigáda Wöberova od Hrdibořic a ustavena na pravém křídle frontem na západ.

Brzy po té přitrhla i 2. lehká jízdní divise, která přenocovala u Křelova.

Dvě eskadrony její táhly na ochranu pravého boku přes Hněvotín, Dubany, Ivaň do Tovačova.

Pluk husarů Hallerových čís. 12. táhl na ochranu souvozí přes Holici — Citov — Troubky.

Když pak divise u Kožušan asi prý k 10. hod. zaslechla hukot děl od Tovačova, nařídil generál princ Thurn-Taxis svým plukům „poklus“ a přivtělil se k rozkazu sborového velitele arcivévody Leopolda ku postavení VIII. sboru.

Tímto způsobem rozvinul se v bitevní čáru VIII. armádní sbor a 2. lehká jízdní divise v tu dobu, kdy na pruské straně byla pouze brigáda Malatkého bojem předchozím unavena.

Na straně rakouské byl patrné úmysl k útoku, aby tak pruské brigádě vyrváno bylo dobyté jí defilé (soutěsky) tovačovské.

Avšak velitel VIII. sboru dřívějšími ztrátami valně ztenčeného zastavil na zprávy, že od Prostějova blíží se veliké zástupy vojska pruského, počatý již postup k útoku.

Boj obmezoval se na pouhou vzájemnou kanonádu.

Arcivévoda Leopold odhodlal se k ústupu za Moravu.

Stalo se tak za ochrany jízdy a dělostřelectva v pořádku.

Jmenované 3 brigády přešly přes Moravu u Dubu a Rakodav; za nimi mosty spáleny. Dub obsazen byl na konci 31. praporem polních myslivců.

Baterie 10./IX., 8./IX., nemohly již přes most u Dubu i táhly se zachráněnými vozy do Olomouce.

Podobně pluky Este a Reischachův z brigády Wöberovy zbloudivše přitáhly do Olomouce.

Valný voj pruského armádního sboru položil se táborem mezi Hrubčicemi a Klopotovicemi.

Srážka u Roketnice a Dluhonic.

Bezprostřední příčinou vylíčené bitvy tovačovské byl podnik generála Hartmanna proti Přerovu.

Brigáda Ma'atkého přidána mu pouze ku krytí přechodův a ku podpoře.

Stal se však pravý opak: hlavní bitvu svedla brigáda pěší a jízda ji podporovala, ovšem velmi účinně.

Teprve po přemožení brigády Rothkirchovy a zaujetí Tovačova i Troubek mohlo býti přikročeno k tomuto neobyčejně smělému a odvážnému zájezdu.

Jak jsme se již zmínili, stál I. armádní sbor rakouský u Přerova.

Brigáda Abeleova měla stáhnouti na 15. červenec oddíly své z Lipníka a Vel. Újezda a odtáhnouti o 5. hodině ranní z Prosenic do Vlkoše.

Pročež zatimní sborový velitel generálmajor hrabě Gondrecourt nařídil, aby brigády Hohendorfova a Cattaneiova zaujaly postavení u Roketnice a tam se vytrvale bránily.

Brigáda Houskova měla obsaditi severní vchody přerovské a železniční násep ku přijetí oddílů v předu stojících.

Brigáda Piretova shromažďována v Přerově.

K 1. hod. odpoledne dojel generál Gondrecourt sám do Roketnice a opětoval rozkaz ku tvrdošíjnému odporu. Totéž nařizoval polní zbrojmistr Benedek, zrovna se tudy ku Přerovu ubírající.

Mezi 1. a 2. hod. odpoledne došla brigáda Hohendorfova ze svých bytů v okolí kokorském do Roketnice a postavila se v semknutém šiku severně od zámku čelím na severovýchod.

Osada sama obsazena druhým praporem pluku Gyulaiova čís. 33. z brigády Cattaneiovy a sice jednou divisí na jihozápadním okraji, jednou setninou na severním okraji; jedna setnina stála v zámecké zahradě a jedna jako záloha u kostela.

První bataillon pluku Gyulaiova, jenž skládal se pouze ze dvou praporů a baterie, postaveny na východním konci vsi, kdež očekávaly příchod ostatku brigády z Dluhonic.

Brzy však přijel odtamtud pobočník se zprávou, že na rozkaz velitele sborového má pěší pluk Haugwitzův čís. 38. a myslivecký prapor čís. 32 v Dluhonicích setrvati, aby po případě pluk Gyulaiův při ústupu mohly přijati.

Plukovník baron Cattanei vyslal pak 1. prapor pluku Gyulaiova a baterie na jihu ku spojení s Dluhonicemi a odebral se tam sám.

Odtud byl vyslal podplukovník Fürgantner, velitel pluku Haugwitzova čís. 38., myslivecký prapor čís. 32. do prostoru

mezi drahou a Bečvou ku pozorování křovin a řeky, druhý pak prapor pluku svého západně ode vsi ku spojení mezi praporem myslivců a oddíly u Roketnice; ostatek podržel jako zálohu ve vsi; později vyslán 3. prapor k obsazení okraje vsi.

Plukovník baron Cattanei schválil toto rozdělení vojsk a nařídil husarskému pluku Hallerovu čís. 12., kterýž polní zbrojmistr Benedek brigádě byl přidělil, postaviti se východně od Dlubonic, aby mohl mimo ves k útoku vyraziti.

Na straně pruské přitrhla brigáda husarská Witzlebenova následkem zajížďky k Věrovanům teprve o 2. hod. odpoledne do Troubek; tam bylo rychle nakrmeno a přesedláno.

Generál Hartmann přikročil pak ku provedení svého úkolu, nedaje se mýliti hukotem děl od Dubu a nestaraje se o nebezpečí dlouhého defilé (soutěsek) mezi Tovačovem a Troubkami.

Překročiv brod přes Bečvu u Vrbovce, seřadil generál Hartmann svou jízdu do dvou šiků: v prvém zeměbranský husarský pluk (4 eskadrony), na pravo 4. eskadrona poznaňského 10. pluku ulánského, v druhém šiku 2. a 3. eskadrona tělesného pluku husarského čís. 2.

Zatím první šik pruský přešel k útoku na 2. prapor Haugwitzova pluku, který před palbou dělovou ustupoval k Dluhonicím. Prapor ten pustil do Prusů sice jednu salvu, byl však rozehnán a prchal v nepořádku do Dluhonic, kdež uvedl ve zmatek i 3. prapor vlastního pluku, jenž měl obsazeno okrají vsi.

Též 32. prapor myslivců, soustředěný u strážního domku na dráze u Dluhonic, ustoupil ku pluku Haugwitzovu.

Útok 1. a 2. eskadrony zeměbranských husarů pruských, vedených plukovníkem Glasenappem, stihl 1. prapor pluku Gyulaiova, utvořivší čtverec (careé) mezi Roketnicí a Dluhonicemi; na něj namířena byla palba pruské jízdné baterie a způsobila v něm veliké spousty; proto nařídil plukovník, aby prapor ustoupil k Dluhonicím.

Rakouská brigádní baterie do boje nezasáhla.

Na rakouském pravém křídle prováděla zatím brigáda Hohendorfova svůj obrat z Roketnice v levo na zad k vrchům, nedbajíc nepřátelské palby a pruské jízdy, která pěší pluk rakouský čís. 34. opětovně přinutila k utvoření čtverců.

Třetí eskadrona pruských husarů postupujíc směrem k silnici roketnicko-předmostské, rozehnala asi 500 kroků od Roketnice na cestě, která od východního konce této osady vede na západní konec Dluhonic, neozbrojený oddíl důstojnických sluhů, nosičů raněných atd. od pluku Gyulaiova.

Tím vrazila na konec souvozí, pohybujícího se po silnici k Přerovu a způsobila tam velký zmatek. Než boční rakouská palba z Roketnice přinutila tuto pruskou eskadronu k ústupu.

Též 4. eskadrona pruská, v pravo za 1. a 2. klusajíc, útočila několik set kroků severně od Dluhonic na pěší oddíl rakouský a rozbila jej.

Druhý šik pruské jízdy pustil se potom v útok na 2. prapor Gyulaiova pluku na východním konci Roketnice, který pak ustoupil k Dluhonicím.

Nežli se však rozptýlené jeho setniny shromáždily, odřízly již pruské eskadrony spojení s Dluhonicemi. Pročež setniny praporu utvořily čtverce a prudkou palbou Prušáky odrazily.

Mezi tím byl rakouský plukovník baron Cattanei sebral části své brigády východně od Dluhonic za náspem železničním a obsadiv most železniční 32. praporem myslivců, táhl na levý břeh Bečvy, kdež baterie se ustavila na příhodné výšině.

U předmostí postavil se 1. prapor Martini u východu k Přerovu, 2. a 3. prapor na kopci severně.

Prostor od Roketnice k Přerovu přenechán nepříteli; velká část vozů zdála se ztracena.

Když však pruský plukovník Glasenapp obě 2. a 3. eskadrony zeměbraneckých husarů bojem rozptýlen shromažďoval, viděl od Přerova blížiti se 3 eskadrony rakouských husarů 12. pluku Hallerova. Naši husaři útočili hned na pruské i nastala krvavá řež.

Pruský plukovník Glasenapp byv raněn, spadl s koně a zajat. Po prudké seči bylo Prusům ustoupiti.

Rakouští husaři pronásledovali je opatrně a pomalu; neboť pruský generál Hartmann byl svým eskadronám pomoc vyslal. Proto Rakušané upustili od dalšího pronásledování. Okolo 5. hodiny odpoledne vracel se generál Hartmann touže cestou a utábořil se západně od Tovačova.

Brigáda pruského generála Malatkého zůstala na svých stanovištích až do soumraku, přirazila pak mezi Klopotovicemi a Hrubčicemi ku svému sboru. Tovačov a Biskupice zůstaly obsazeny.

Na hukot děl vyjel z Přerova polní zbrojmistr Benedek a generál Gondrecourt na bojiště, přišli však po skončení boje.

Oddíly I. rakouského sboru armádního stály večer (15/7) takto: Brigáda Hohendorfova u Předmostí, pluk Martini na předních strážích ve spojení s VIII. sborem; brigáda Cattanei u Dluhonic; brigáda Piretova v Henčlově s předními strážemi proti Troubkám; brigáda Abeleova ve Vlkoši; brigáda Houskova v Přerově; oddíly vedené majorem Endlicherem ku Prosenicím navrátily se přes Přerov ku své brigádě.

Pochod rakouských oddílů na pravém břehu řeky Moravy stal se nyní nemožným.

Armádní velitel odhodlal se překročiti Malé Karpaty a údolím Váhu ustoupiti na Prešpurk.

Jednotlivým sborům určeny tyto čáry: Prvnímu s hlavním stanem armádním z Přerova přes Holešov, Vyzovice, Vlárský průsmyk do Nemšové.

Osmému s 2. lehkou jízdní divisi a malým souvozím armádního stanu z Vyzovic přes Bojkovice a Hrozenkov do Kostolné.

Druhému z Kroměříže přes Uh. Hradiště, Stránský průsmyk do Nov. Města na Váhu.

Čtvrtému se saskou divisí ze Zdounek přes Velkou do Myjavy.

Prusové jen zvolna následovali.

První sbor generála Donina určen ku pozorování Olomouce pátý generála Steinmetze měl spolu s jízdní divisí generála Hartmanna rakouské oddíly na jich pochodu bokem provázeti a jim co možná nejvíce škoditi.

Generál Steinmetz nastoupil s Prusy pochod až 18. července.

Zatím rozestavil se pruský 1. armádní sbor generála Bonina ku pozorování Olomouce a ochraně zad pruské armády k jihu postupující.

Obě armády, rakouská i pruská, táhly směrem jihovýchodním svádějíce menší potyčky mezi sebou.

U Prešpurku (Blumenavy) došlo 22. července k bitvě, jež zůstala nerozhodnou, poněvadž týž den v 12. hod. polední nastalo příměří od 22. do 27. července.

Dne 26. července uzavřen předběžný mír v Mikulově.

Rakousko se zavázalo zaplatiti Prusku 20 millionů tolarů čili 36 mil. zlatých náhrady a Italii postoupilo Benátsko. Mimo to ztratilo předsednictví v německém „bundu“.

Pruská vojska začala opouštěti rakouské území v posledních dnech měsíce srpna a 3 neděle po uzavření míru v Praze, totiž 19. září odtáhly poslední oddíly.

Tak skončila neslavné pro nás válka, zvaná „válkou Němců s Němci“.

A přece byl to zvláště lid český, jehož láska a oddanost k vlasti a panovníkovi stala se tehdy velmi mocnou; vždyť ve příčině politické odmítnul pruské lákadlo o samostatnosti českého národa!*)

---

*) Otto Loserth, Bitva u Tovačova—Dubu 15. července 1866 — a jiné prameny.

Prusové chovali se za svého delšího pobytu ve kraji celkem klidně a slušně. Rádi pili kávu a mléko, jedli vejce, máslo a slaninu; někteří byli arciť nestřídmi. Město a okolí ovšem trpělo častými jejich rekvisicemi dobytka, obilí, sena a různých potravin i krmiv.

Prušáci však přivlekli sem i choleru, která v některých osadách dosti obětí vyžádala.

Rok 1866 byl kraji i jinak osudným.

Za mrazů dne 23. a 24. května t. r. žita (rži) a ovoce namnoze pomrzla; též mladá zvěř na polích a v lesích vzala za své. V červnu 1866 uhodil blesk do kostela sv. Jiří na hřbitově tovačovském, načež bleskosvod sdělán jak na hřbitovním chrámu, tak i na městském farním kostele sv. Václava.

Ačkoliv Uhři za války rakousko-pruské zjevně sympatisovali s Pruskem a chystali se za vedení generála Klapky k novému povstání, přece vláda rakouská r. 1867 učinila s nimi vyrovnání.

Říše naše rozdělena na dvě části, rakouskou a uherskou, pročež od doby té nazývá se mocnářstvím Rakousko-uherským.

Než přikročeno opět ku líčení dějů v našem kraji!

V následujících letech rozbroje domkařů tovačovských se starousedlými se přiostřily.

Domkaři odvolávajíce se na to, že v katastru obci města Tovačova připsané pozemky jsou všem členům obce společny, neplatili starousedlým za pastvu svého dobytka, načež tito na nich příslušný obnos pastevní exekucemi vymáhali. Domkaři za to podali ku zemskému výboru stížnost proti starousedlým, že s obecním majetkem neprávem a také špatně hospodaří. Nastalo velké vzrušení v obci.

Počátkem roku 1869 (23. ledna) rozhodl zemský výbor, že exekuční zájem (fantování) rustikálních domkařů a dominikalistů pro dlužné obnosy za pastvu dobytka z let 1865—1868 se zrušuje. Dále správa obecního jmění městskému zastupitelstvu dočasně odejmuta a kuratorem jeho ustanoven advokát dr. Machaneck z Olomouce.

Soudy domkařů se starousedlými ve příčině rozdělení obecních pozemků neutuchly. C. k. okresní hejtman kroměřížský, případně jeho zástupce a pak vyslanci mor. výboru zemského činili v té věci různé návrhy.

Konečně r. 1875 obecní pozemky (pastviny, louky, role, části lesu, neplodná půda) trvale rozděleny.

I dostali rustikální domkaři (dom. čís. 118, 119, 120, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140 a 156) po 533 $^1/_3$ čtver. sahách (= $^1/_3$ jitra = 19 arů 18 čtver. metrů).

Z „Předního trávníku“; dominikální domkaři (dom. čís. 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 163, 164, 165, 166, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182 a 188) obdrželi po 266 $^2/_3$ čtver. sahách (= $^1/_6$ jitra).

Ostatní pozemky obecní (na 350 jiter) připadly: městské obci, pak 24 velkoměšťanům (dom. čís. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, a 41), kteří dostali po 1.333 $^1/_3$ čtver. sahách, jakož i 85 předměšťanům a faře. (Obecní archiv.)

Obec Tovačov má dosud: rolí 48 ha. (= hektarů) 31 a. (= arů) 56 m^2 (= čtver. metrů), luk 2 ha. 89 a. 99 m^2, zahrad 31 a. 60 m^2, pastvin 7 ha. 60 a. 42 m^2 (tyto užívají se však za louky), lesu 27 a. 79 m^2 (jsou to jen křoviny), stavební plochy 17 a. 93 m^2, neplodné plochy 80 m^2, jiné plochy 77 a. 41 m^2.

V údaje tyto není však zahrnuta plocha tvořící majetek veřejný jako: náměstí, ulice, náves atd. (Dle zprávy městského tajemníka Ant. Drábka.)

Ti měšťané, kteří obdrželi část lesu, tuto potom vysekali, nestarajíce se o nové zalesňování, čímž okolí jiného rázu nabylo.

Spory v obci však neutuchly.

Roku 1864 zřízena v Tovačově „Občanská záložna“, kteráž dobře se osvědčila a dosud blahodárně působí.

V letech 1860tých a počátkem let 1870tých někteří měšťané tovačovští ještě libovali si v němčině a měli své „kasino“, které pak vlivem uvědomělých národovců přeměněno v „Občanskou Besedu“, jež později také jen živořila, až r. 1898 zase k novému životu přivedena byla; této doby čítá 50 členů.

Roku 1872 prodali velkoměšťané své pravovarečné výsady velkostatku za úhrnnou sumu 24.000 zl., čímž však sebe velice poškodili.

Asi od roku 1816 až do roku 1875 byla tovačovská farní škola dvojtřídní.

Při ní působil v letech 1810—1860 rektor Jos. Förchtgott, otec proslulého českého hudebního skladatele Arnošta Förchtgotta (sám psával se nejraději Arnošt Bohaboj Tovačovský), narozen 28. prosince 1825 v Tovačově, † 18. pros. 1874 ve Vídni.

Následkem nových zákonů školních škola proměněna v obecnou národní a postupně rozšiřována i čítá nyní 5 tříd se 3 parallelkami.

Až do r. 1873 měli zdejší židé jednotřídní školu konfessijní, kterou pak přeměnili v německou.

Počátkem let 1880 povstaly v městě: sbor dobrovolných hasičů a spolek vojenských vysloužilců.

Hasičské sbory a čtenářské spolky zřizovány potom i na venkově.

Majitel Tovačovského velkostatku Jan hrabě z Künburka, jenž vynikal štědrostí a lidumilností, — obcím poskytoval dříví ku stavbě nových škol — zemřel neženat r 1878 i zdědil po něm panství synovec jeho František hrabě z Künburka, držitel statku Střileckého. Tento však prodal roku 1885 Alb. hraběti z Herbersteina.

Na oslavu sňatku korunního prince Rudolfa roku 1881 vysázeno náměstí Tovačovské lipkami.

V srpnu 1887 prodal František hrabě z Künburka velkostatek Tovačovský za 2,700.000 zl. (= 5,400.000 K) nynějšímu majiteli Davidu rytíři Gutmannovi, majiteli uhelných dolů v Mor. Ostravě, který zámek důkladně opravil, zvláště zámeckou věž ku dřívější její podobě a okrase přivedl, roku 1890 v tak zvané oboře cukrovar vystavěl a panství své znamenitě zvelebil.

Ku jeho cti budiž řečeno, že jeho vlivem — ač jest Němec a vyznání židovského, dosud vládne shoda mezi městem a velkostatkem.

Jako dříve, tak i r. 1888 řeky Morava a Bečva z jara (11. března) i v létě se rozvodnily, veliké škody působíce.

Léta 1888 vysázena také silnice k Annovu vedoucí jabloněmi; druhdy stávaly tu akáty.

Téhož roku zřízena v Tovačově i Městská spořitelna.

Při sčítání lidu koncem r. 1890 měl Tovačov 2632 obyv., z nichž připadlo na židovskou obec 180 duší a na kolonii Annov 352 obyv.

Z okoličních osad čítaly: Biskupice 64 domy, 372 obyv.; Hrdibořice 40 domů, 249 obyv.; Ivaň 644 obyv ; Klopotovice 354 obyv.; Oplocany s Arnoštovem 698 obyv.; Věrovany 850 obyv.; Lobodice-Chrbov-Cvrčov 982 obyv.; Troubky 1792 obyv.; Rakodavy 373 obyv.

Nová 2patrová budova národní školy tovačovské, stojící proti farnímu kostelu vysvěcena dne 30. srpna 1891.

Dne 16. května 1895 konal olomucký arcibiskup dr. Theodor Kohn generální visitaci v tovačovských chrámech Páně.

Ku vzpružení národního života v městě založena r. 1897 Tělocv. jednota „Sokol“, která čítá 85 členů.

V letech 1903—5 přispěním země regulována Bečva počínaje od svého ústí do Moravy tratěmi Listovou, Štětkami až ku Troubecké Krnči, kdež zbudováno velkolepé zdvihadlo.

Roku 1904 provedena i regulace Vykličky (Blaty) zvláštním družstvem.

Léta 1904 bylo velmi sucho; Morava na více místech dala se překročiti. Cukrovky a pícnin chybělo.

Metrický cent sena byl za 8—10 K, hl (= hektolitr) pšenice za 24 K, žita (rži) za 22 K, ječmene za 22 K. (Dle školní kroniky, sepsané naduč. Janem Kubíčkem.)

Počátkem listopadu 1905 konány v Tovačově obecní volby, které po každém tříletí se obnovují. Oposiční strana (čili stoupenci Široké ulice) nejsouc s výsledkem jejich spokojena, ač skoro polovice zvolených členů výboru hlásila se více méně k její zásadám, podala námitky proti provedeným volbám, které pak c. k. místodržitelstvím zrušeny, načež v květnu 1906 odbývaly se nové obecní volby, při nichž radniční strana jednak pevnou agitací, jednak za pomoci „čestných měšťanů" na celé čáře zvítězila. Podotknouti dlužno, že obecní zastupitelstvo čítá od r. 1895 30 členů, kdežto dříve mělo do r. 1892 chybným sepsáním volebních listin jen 12 členů, pak do r. 1895 24 členů. Nejstarším členem obecního výboru jest této doby místní farář P. Theodor Mayer.

Při posledním ustavení se městského představenstva zvolen starostou obvodní lékař M. U. Dr. Alois Hacar a 1. radním (náměstkem starostovým) mlynář Čeněk Štěpánek.

Starosta dostává ročně remunerace (odměny) 4000 K, každý radní (jsou 4) po 100 K.

V letech 1905—6 mlynář Č. Štěpánek zavedl ze svého mlýna při zámku elektrické osvětlení po městě ku veřejné i soukromé potřebě za mírný poplatek.

Za let 1905—6 zbudoval Kojetínský okresní výbor silniční nový železný most přes Moravu při silnici do Troubek vedoucí a r. 1906 opravil dřevěný most před mlýnem Tovačovským.

Přihlížejíce ku poslednímu sčítání lidu 31. prosince 1900 shledáváme, že město Tovačov (počátkem 18. století také T o b a č o v zvané), něm. Tobitschau, leží 204 m. nad mořem a tvoří s koloniemi Annovem a Cvrčovem jednu politickou (místní) obec se 401 domem o 3009 obyv.

I čítaly: Annov 61 domů se 466 obyv. Cvrčov 3 domy s 85 obyv. (panský pivovar, mlýn a sladovna). Město Tovačov (se dvorem Vyklice) 306 domů se 2251 obyv. Židovská ulice 31 domů se 207 obyv.

Roku 1880 čítala místní obec Tovačov 353 domů a 2479 obyv.

Léta 1890 měl Tovačov 367 domů.

Obecní příjmy za rok 1906 činily: 12.850 K (z obecního majetku), přirážka z nápojů 7.750 K, 45 % obecní přirážka na veškeré přímé daně 20.660 K 40 h.

Daní přímých (bez z mských a silničních přirážek) platí Tovačov celkem 45.956 K 30 h; z toho připadá na velkostatek 22.198 K 65 h. (Oznámil městský tajemník Ant. Drábek.)

Obcovací řeč českou udalo 2906 obyv., řeč něm. 57 obyv. Co do náboženství bylo 2869 katolíků, 133 židův a 6 evandél.

Ve příčině pozemků činí místní obec Tovačov: katastrální obec Tovačov město o rozloze 12 ha. a katastrální obec Tovačov, Široká ulice, Annov, Cvrčov o výměře 2240 ha.

Allodiální velkostatek Tovačovský má 3502 ha. výměry. (Řatovcův Příruční místopis zemí koruny České).

Jednotlivé trati místní dle katastru slovou: Pastviska, Krnčová louka, Za humny, U kamenného kříže, U kaple, Za oborou, Zvolenov, Chvalovská louka, Zámecká trať, Skaliska, Vrchní nová louka, Dolní nová louka, Listová, Dřasov, Hradecký rybník, Skašovský rybník, Zástudinčí, Březová, Husovské louky, Panin rybník, Starý rybník, Bažantnice.

U lidu mají jednotlivé jejich části také zvláštní názvy, jako: Čičálek, Telák, Houšťové, Ve štětkách, Okroužek, Dráha, Včelín, Karlíček, Žabinec, Žák, Podzámčí, Haltýře. (Sdělil městský tajemník Ant. Drábek.)

V Tovačově je také stanice místní dráhy do Kojetína vedoucí, c. k. pošta a telegrafní úřad. Velkostatek zařídil si telefonní spojení. V městě nalézá se i továrna na huněnou obuv.

Za novější doby povstaly v Tovačově: Katolicko-národní spolek „Svornost“, místní odbor Ústřední Matice školské v Praze, Dámská Beseda a Spolek ku zařízení i vydržování „mateřské školky“ (1906), která zatímně umístěna jest ve klášteře Milosrdných sester třetího řádu sv. Františka.

Od roku 1896 stává v městě také samostatná 3třídní chlapecká škola měšťanská i má svou vlastní 2patrovou budovu vedle nár. školy. V nádvoří a částečně v zahradě obou těchto škol započata právě stavba zvláštní budovy pro dívčí měšťanskou školu r. 1905 otevřenou.

Pro učně řemeslníků a živnostníků zřízena již dříve „pokračovací škola průmyslová“.

Posledními volbami obecními společenský život v Tovačově velmi trpí a protivy stran se přiostřily, což bylo pozorovati při volbách na zemský sněm v listopadu 1906 konaných, kde ve všeobecné kurii někteří voličové z oposiční strany, ačkoliv jsou smýšlení konservativního, dali hlas svůj kandidátu strany sociálně demokratické Frant. Šehovi z Prostějova, jedině z té příčiny, že strana radniční podporovala kandidaturu tovačovského čestného měšťana Frt. Rost. Reichstädtra z Prostějova. Kéž nastane v městě brzký smír ku blahu obce i poplatnictva!

Výsledky posledního sčítání lidu 1900 objevily se v okolí Tovačova takto:

I. Biskupice (u Prostějova), ves, 416 ha. rozlohy, 70 domů se 492 obyv.; mají 1třídní nár. školu, přísluší k faře Kralické, ku poště Dubské a čítají 11 největších poplatníků (nejméně 200 K daně pozemkové odvádějících).

II. Hrdibořice, ves s 1 samotou, 381 ha. půdy, 45 domů, 271 obyv., 1třídní nár. škola, přísluší k faře Kralické, poště Vrbátecké a čítají 13 největších poplatníků.

III. Ivaň, ves o rozloze 729 ha., 123 domy 666 obyv. (662 Čechů), má 2třídní nár. školu, dobrov. hasičský sbor a 29 největších poplatníků; přísluší k faře a poště Tovačovské.

IV. Klopotovice, ves, 534 ha. plochy, 64 domy, 319 obyv. (316 Čechů), 1třídní nár. škola 16 největších poplatníků, přísluší k faře a poště Tovačovské.

V. Místní obec Lobodice—Chrbov—Cvrčov, ves, 199 m. nad mořem, 727 ha. půdy, 167 domů, 978 obyv., fara, 2třídní nár. škola, železniční stanice, 18 největších poplatníků.

VI. Místní obec Oplocany—Arnoštov, ves, 548 ha. plochy, 126 domů, 717 obyv. (713 Čechů), 2třídní nár. škola, hasičský sbor, 7 největších poplatníků, přísluší k faře a poště Tovačovské.

VII. Rakodavy, ves, 141 ha. půdy, 68 domů, 331 obyv. (327 Čechů, 4 Němci?), přísluší k faře a poště Dubské.

VIII. Troubky (u Přerova), ves se dvorem Výmislov a 4 samotami, 203 m. nad mořem, 2282 ha. plochy, 318 domů, 1913 obyv. (1905 Čechů, 4 Němci), kuracie, 5třídní nár. škola, pošta, hasičský sbor, 4 největší poplatníci.

IX. Věrovany, ves se dvorem Trní a 1 samotou, 1179 ha. rozlohy, 136 domů, 817 obyv. (806 Čechů, 6 Němců), 2třídní národní škola, hasičský sbor, 17 největších poplatníků, přísluší k faře a poště Tovačovské. (Dle Batovcova Příručního místopisu zemí koruny České.)

*

Dodatky.

Z „Protokolní knihy města Tovačova“, kterou u sebe má sl. Xav. Běhálkova, hospodyně na faře tovačovské, známá podporovatelka národního umění a národopisu, se ještě dovídáme:

I. Ku městskému právu Tovačovskému náležel od 2. polovice 17. století kromě poddanských osad na Tovačovsku také Brodek u Přerova, jenž příslušel klášteru sv. Kateřiny v Olomouci.

II. Roku 1677 vydal hrabě Ferdinand Julius ze Salmu „požárový řád", nařizuje městskému úřadu Tovačovskému a poddanským osadám, aby jednak zděné komíny stavěly, pak háky a vědro s vodou vždy pohotově měly a po pořádce každý týden 6 mužův určily, kteří by, jakmile rektor školy tovačovské malým zvonkem znamení dá, ihned šli zvonit proti zlým „čarodějným" povětřím, proti ohni „a z Božího dopuštění i při jiných přitrefuňkách".

